

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AVRUPA BİRLİĞİ ANABİLİM DALI
AVRUPA BİRLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BALKAN ÜLKELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK SÜRECİ ve YUNANİSTAN

Ezgi TOPÇU

Danışman
Doç. Dr. Nazif MANDACI

2009

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği’ne Tam Üyelik Süreci ve Yunanistan” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

29 / 01 / 2009

Ezgi TOPÇU

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin

Adı ve Soyadı : Ezgi Topçu
Anabilim Dalı : Avrupa Birliği
Programı : Avrupa Birliği
Tez Konusu : Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci ve Yunanistan
Sınav Tarihi ve Saati :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün tarih ve sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA OY BİRLİĞİ O
DÜZELTİLMESİNE O* OY ÇOKLUĞU O
REDDİNE O**

ile karar verilmiştir.

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır. O***
Öğrenci sınava gelmemiştir. O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir. Evet
Tez mevcut hali ile basılabilir. O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir. O
Tezin basımı gerekliliği yoktur. O

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

..... Başarılı Düzeltme Red

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Tam Üyelik Süreci ve Yunanistan

Ezgi Topçu

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Avrupa Birliği Anabilim Dalı
Avrupa Birliği Programı

17. yüzyıldan itibaren Avrupa ve Balkanlar yakın etkileşim halinde olmuş; bir yandan bölgedeki krizler Avrupalı güçler arasındaki ilişkileri zedelerken diğer yandan Avrupa'daki siyasi hareketlilik ve ortaya çıkan ideolojik akımlar Balkan halklarının siyasi, sosyal ve ekonomik dokusunu derinden etkilemiştir. 2. Dünya Savaşının ardından Balkanlar iki ideolojik bloğun da uzak durduğu bir alan haline gelmiştir. Ayrıca bölgenin önemli bir bölümü demir perdenin arkasındaki düşman topraklara dönüşerek Avrupalıların Balkanlar'a ve Balkan problemlerine yabancılaşmasına neden olmuştur.

AB'nin Balkanlar'a yönelik politikaları, Sovyet Bloğunun çökmesi ve Sosyalist Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesi üzerine gelişti. AB'nin; etnik azınlıklara ve sınırlara dair sorunların taraflar arasında siyasi diyalog ve empati kurularak çözülmesi koşuluyla bu ülkelere diplomatik tanıma ve yardım sağlanmasını içeren stratejilerine rağmen bölge bir on yıl sürecek siyasi belirsizliğe ve kaosa sürüklendi. Bosna ve Kosova'da yaşanan trajedi; Avrupalıların, ABD'nin desteği olmadan yanı başlarındaki krizleri bile çözemeyeceğini gözler önüne sermiştir. Diğer taraftan AB'nin bölgedeki krizleri önlemedeki başarısızlığı ortak bir dış politika ve güvenlik politikası oluşturulması yönündeki çabalara ivme kazandırmıştır.

AB, 90'lı yılların sonuna doğru, bölgeyi istikrar, barış ve refaha kavuşturmak amacıyla önemli inisiyatifler geliştirmeye başladı. 1999 sonrasında hız kazanan doğu genişlemesi ve tam üyelik sürecinin ilk resmi aşaması olarak uygulamaya konulan İstikrar ve Ortaklık Süreci; AB ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkinin daha sağlam bir zemine oturtulmasını ve AB'nin, bölgede ABD'nin yerini alarak barış ve istikrarın korunmasında en önemli bölge-dışı güç haline gelmesini sağlamıştır. Bir Balkan ülkesi ve aynı zamanda AB üyesi olarak Yunanistan'ın bu süreçteki rolü iki safhaya ayrılmaktadır; birincisi AB'nin Balkan politikalarını felce uğratarak Birliğin yaramaz çocuğu olarak anıldığı dönem, ikincisi ise AB'nin bölgedeki istikrar sağlayıcı elemanı olarak anıldığı dönemdir. Yunanistan'ın dış politikasındaki bu keskin değişim muhtemelen, Yunanistan'ı önceki olumsuz imajından kurtarıp yerine onu bölgenin istikrarının mihenk taşına dönüştürecek yeni bir görünüme kavuşturacak farklı perspektiflerden bölgesel dinamikleri canlandırmaya doğru uzanan bir takım anlaşılabilir nedenlere dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Balkanlar, Genişleme, İstikrar ve Ortaklık Süreci, Yunanistan

ABSTRACT

MA Thesis

**The Full Membership Process of Balkan Countries to the European Union and
Greece**

Ezgi Topçu

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Science
Department of European Union**

Since the seventeenth century Europe and the Balkans mutually influenced each other; on the one hand several crises in the region contaminated the relationship between the European powers, and on the other, particularly ideologies and political movements in Europe changed the political, social and economic tissues of the Balkan peoples. After the Second World War, Balkans became an area from where both ideological blocks stood aloof. Furthermore, an important portion of it remained behind the notorious iron curtain, thereby further alienating Europeans to the region and its problems.

EU started to deal with the problems of the region upon the collapse of the Soviet block and particularly with the process of dismemberment in formerly Socialist Yugoslavia. Despite the EU strategies to stabilize and help the region to undergo a stable transition process; i.e., diplomatic recognition and subsequent assistance conditioned with solution of the problems regarding borders and ethnic minorities through dialogue and mutual empathy, the region plunged into turmoil and a decade-long political uncertainty. Balkan tragedies in Bosnia and Kosovo indicated that without USA, Europeaners could not overcome the crises happened even in their backyard. On the other side, the failures in avoiding crises in the region gave impetus to the European efforts to develop a common foreign and security policy.

By the end of the 1990s, the EU took important initiatives to bring stability, peace and prosperity to the region. Thanks to eastern enlargement which gained momentum after 1999 and the Stability and Association Process, which is formally supposed as the first step toward full membership, the EU forged more sound relations with the Balkan countries and replaced USA thereby becoming the most important foreign actor promoting peace and security in the region. The role of Greece, a EU member country situated in the Balkan region, underwent two phases, in one of them which Greece played the naughty boy paralysing the EU policies toward the region and on the other, the agent of stability for the EU. Probably, this drastic shift in the foreign policy of Greece to region had some understandable reasons ranging from the tendency to conceptualize the regional dynamics from different perspectives to relieve Greece from its former negative image and substitute it with a new looking – the keystone in the stability of the region. Needless to say, Greece has reaped the benefits of this political reorientation in economic and political terms.

Key Words: European Union, Balkans, Enlargement, Stability and Association Process, Greece

**BALKAN ÜLKELERİNİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE TAM ÜYELİK SÜRECİ ve
YUNANİSTAN**

YEMİN METNİ	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
ŞEKİLLER VE TABLOLAR LİSTESİ	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

**TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE BALKANLAR'IN GEÇİRDİĞİ SİYASAL DÖNÜŞÜM ve
AVRUPA'NIN ROLÜ**

1.1. ORTA ÇAĞDAN OSMANLI EGEMENLİĞİNİN SONA ERMESİNE KADAR OLAN SÜREÇ	4
1.1.1. Balkanlar'da Etnik Yapının Oluşması ve Bizans Yönetimi	4
1.1.2. Balkanlar'da Osmanlı Egemenliği	4
1.1.3. Osmanlı Merkezi Yönetiminin Zayıflaması ve Ayaklanmalar	8
1.1.4. Berlin Kongresi ve Balkanlar'da Ulus-Devletlerin Kurulması	10
1.1.5. Balkan Savaşları (1912-1913)	14
1.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SOVYET EGEMENLİĞİNE KADAR OLAN SÜREÇ	16
1.2.1. Birinci Dünya Savaşı (1914-1919)	16
1.2.2. İki Savaş Arası Dönem (1919-1939)	17
1.2.3. İkinci Dünya Savaşı (1939-1945)	19
1.3. SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICINDAN SOVYETLERİN ÇÖKÜŞÜ ve YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASINA KADAR OLAN SÜREÇ	19
1.3.1. Soğuk Savaş Yılları	19
1.3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Komünizm Sonrası Balkanlar'daki Çatışma Ortamı	23

İKİNCİ BÖLÜM

**1990 – 1999 YILLARI ARASINDA AVRUPA BİRLİĞİ ile BALKAN ÜLKELERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ**

2.1. YUGOSLAVYA BUNALIMI ve TANIMA PROBLEMİ	27
2.2. BOSNA'DA SAVAŞ (1992-1995) ve AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN BALKANLAR'A MÜDAHALESİ	30

2.3.	AVRUPA BİRLİĞİ ile ORTA ve DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ	34
2.3.1.	Avrupa Antlaşmaları	34
2.3.2.	Üyelik Kriterleri	36
2.3.3.	PHARE Programı	37
2.3.4.	Gündem 2000 Raporu	39
2.4.	AVRUPA BİRLİĞİ ile GÜNEYDOĞU AVRUPA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ	44
2.4.1.	Bölgesel Yaklaşım Stratejisi	44
2.4.2.	Avrupa Birliği'nin Balkanlar'da Desteklediği Diğer Girişimler	46
2.4.3.	Avrupa Birliği'nin Balkan Politikasının Dönüm Noktası: Kosova Krizi	53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1999'DAN GÜNÜMÜZE BALKANLAR'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ENTEGRASYON SÜRECİ

3.1.	BULGARİSTAN, ROMANYA ve SLOVENYA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ	57
3.2.	İSTİKRAR ve ORTAKLIK SÜRECİ	61
3.2.1.	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları	63
3.2.2.	Müzakere Kriterleri	64
3.2.3.	CARDS Programı	65
3.2.4.	Selanik Gündemi	67
3.3.	BALKANLAR'IN AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASINDAKİ YERİ	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENEL BALKAN POLİTİKASI İÇERİSİNDE YUNANİSTAN'IN OYNADIĞI ROL

4.1.	1990 ÖNCESİNDE YUNAN DIŞ POLİTİKASI ve YUNANİSTAN'DAKİ İÇ POLİTİKA DİNAMİKLERİNİN BALKANLAR'A ETKİSİ	80
4.2.	YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASI SONRASINDA YUNANİSTAN'IN BALKANLAR'DA AVRUPA BİRLİĞİ ile ÇATIŞAN DIŞ POLİTİKA ÖNCELİKLERİ	84
4.2.1.	Makedonya Sorunu	85
4.2.2.	Kuzey Epir Sorunu ve Arnavutluk'la İlişkiler	87
4.2.3.	Bulgaristan İle İlişkilerdeki Şüpheli Yaklaşım	89
4.2.4.	Sırp – Yunan İttifakı	90

4.3.	YUNANİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI	94
4.3.1.	Yunanistan'ın Değişen Dış Politika Öncelikleri	95
4.3.2.	Yunanistan'ın Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinin Normalleşmesi	97
4.3.3.	Yunanistan'ın Değişen Balkan Politikasının Getirildiği Kazanımlar ve Avrupa Birliği'nin Balkanlar'a Yönelik Bölgeselleşme Stratejilerine Katkısı	100
	SONUÇ	106
	KAYNAKÇA	114

KISALTMALAR

AA	Avrupa Antlaşmaları
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGSP	Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
AİİP	Avrupa İçin İstikrar Paketi
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BYK	Barış Yürütme Konseyi
CARDS	Community Assistance for Reconstruction, Democratization and Stabilization
COMECON	Council for Economic Cooperation
EU	European Union
ECU	European Currency Unit
ESOAB	Balkanlar için Yeniden İnşa Planı - Yunanca kısaltması
EYUCM	Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi
FYC	Federal Yugoslavya Cumhuriyeti
GDA	Güney Doğu Avrupa
GDAİİ	Güney Doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi
GDAİP	Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi
GDAİS	Güney Doğu Avrupa İşbirliği Süreci
ISPA	Instrument for Structural Policies for Pre-Accession
IPA	Instrument for Pre-Accession
İOA	İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları
İOS	İstikrar ve Ortaklık Süreci
KEİT	Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OAI	Orta Avrupa İnisiyatifi
OASTB	Orta Avrupa Serbest Ticaret Birliği
ODA	Orta ve Doğu Avrupa

ODPGP	Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OSCE	Organisation for Security and Cooperation Europe
PASOK	Panhellenic Socialist Movement
PHARE	Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies
RS	Royaumont Süreci
s.	Sayfa No
SAPARD	Structural Adjustment Programme for Agriculture and Development
UNHRC	United Nations Human Rights Council

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: 1990-1997 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine Yapılan PHARE Yardımlarının Yıllara ve Ükelere Göre Dağılımı	s. 39
Tablo 2: Balkanlar'da Geliştirilen Bölgesel İşbirliği Organizasyonlarına Balkan Ülkelerinin 1999 Yılına Kadar Katılımı	s. 51
Tablo 3: 1998 Yılında GDA Ülkelerinin Toplam Ticaretinde AB ve GDA Ülkelerinin Payı	s. 53
Tablo 4: 1990-1999 Yılları Arasında Balkan Ülkeleri ile AB Arasında Resmi İlişkilerin Gelişimi	s. 56
Tablo 5: 2000-2006 Yılları Arasında GDA Ülkelerine Yapılan CARDS Yardımlarının Yıllara ve Ükelere Göre Dağılımı	s. 66
Tablo 6: 2008-2012 Döneminde GDA Ülkelerine Yapılacak IPA Yardımlarının Yıllara ve Ükelere Göre Dağılımı	s. 69
Tablo 7: 1999-2008 Yılları Arasında GDA Ülkeleri ile AB Arasında Resmi İlişkilerin Gelişimi	s. 75

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliğine Üyelik Statülerini Gösteren Balkanlar Siyasi Haritası	s. 26
--	-------

GİRİŞ

Balkan yarımadasında günümüzde irili ufaklı on bir devlet yer almaktadır; Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Slovenya ve Yunanistan. Türkiye'nin Batı Trakya bölümü de bu coğrafyanın sınırları içinde yer almakla birlikte çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

2004'te Slovenya'nın, 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın Avrupa Birliğine üye olmasıyla Yunanistan'la beraber Avrupa Birliği üyesi Balkan ülkelerinin sayısı dörde yükselmiş ve diğer Balkan devletleri Birliğe sınır komşusu olmuşlardır. Yeni Avrupa alanı olarak Balkanlar kıtanın en istikrarsız ve Birliğe en az entegre olmuş ülkelerinden oluşmaktadır. İstikrarlı bir Balkan yarımadasının kendi güvenliği için de büyük önem teşkil ettiğinin farkında olan Avrupa Birliği, dış ilişkilerini yürütmede kullandığı en başarılı araç olan genişleme politikasını kullanarak Balkanlar'da Avrupa merkezli ekonomik ve siyasal dönüşümü desteklemekte, aynı zamanda bölgenin istikrar ve güvenliğine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada Balkan ülkelerinin Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci ve Yunanistan'ın bu süreçteki rolü incelenmiştir. Balkan ülkeleri ile Avrupa arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planını oluşturması açısından birinci bölümde Orta Çağdan Soğuk Savaşın sona ermesine kadar olan dönemde Balkanlar'ın geçirdiği siyasi dönüşüm ve Avrupa'nın bu dönüşümdeki rolüne değinilmiştir. Üç ana döneme ayrılarak incelenen bu bölümde Balkan tarihinin, etkileri günümüze uzanan önemli olayları ve Balkanlar'ın bugünkü multi-etnik yapısını oluşturan ve bölgedeki egemen güçlerden miras kalan yönetim anlayışı kısaca ele alınmıştır.

Avrupa Birliği ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişimi ve Balkanlar'ın Avrupa Birliği'ne entegrasyon süreci, 1990 ile 1999 yılları arası ve 1999'dan günümüze olmak üzere iki döneme ayrılarak ikinci ve üçüncü bölümde incelenmiştir. 1990 – 1999 döneminin ele alındığı ikinci bölümde; Birliğin Balkanlar'daki krizler karşındaki tutumu, Amerika Birleşik Devletleri'nin bölgedeki etkinliği, Avrupa Birliği'nin genişleme sürecine dâhil ettiği Balkan ülkelerine yönelik araçları, Bölgesel Yaklaşım stratejisi ve Balkanlar'da desteklediği çeşitli girişimler incelenmiştir.

Kosova krizi, Avrupa Birliği ile Balkan ÷lkeleri arasındaki ilişkiler açısından bir dñn÷m noktası kabul edilerek 1999 yılından itibaren Balkan ÷lkelerinin Avrupa Birliği'ne üyelik süreci ile İstikrar ve Ortaklık Sürecinin gelişimi ve Balkanlar'ın Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasındaki yeri üçüncü bölümde anlatılmıştır. Günümüze gelinceye kadar oldukça ileri bir seviyeye taşınan Balkan ÷lkeleri ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin gelişimi ve Birliğin bu ÷lkelerle ilişkilerini geliştirmede kullandığı araçlar ele alınarak Avrupa Birliği'nin Balkan politikasının ana hatları çizilmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde ise Avrupa Birliği'nin genel Balkan politikası içerisinde Yunanistan'ın oynadığı rol üç ana başlık altında anlatılmıştır. Öncelikle 1990 öncesinde Yunanistan ile Balkan ÷lkeleri arasındaki ilişkilerin gelişimine ve Yunan iç politikasının bu ilişkileri nasıl etkilediğine yer verilmiştir. Daha sonra Yugoslavya'nın dağılması ertesinde Yunanistan ile Balkan ÷lkeleri arasındaki ilişkiler ve temel anlaşmazlık noktaları ele alınarak bunların Yunanistan – Avrupa Birliği ilişkilerine etkisine değinilmiştir. Son olarak Avrupalılaşan Yunan dış politikası; zaman içerisinde değışen Yunan dış politika öncelikleri, Balkan ÷lkeleri ile rayına oturan ilişkiler, Yunanistan'ın değışen Balkan poliitikasından elde ettiği kazanımlar ve Avrupa Birliği'nin Balkanlar'da desteklediği girişimler itibarıyla ele alınarak anlatılmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE BALKANLAR'IN GEÇİRDİĞİ SİYASAL DÖNÜŞÜM ve BU SÜREÇTE AVRUPA'NIN OYNADIĞI ROL

Bizans zamanında “Roma Toprakları”, Osmanlı’da “Rumeli”, 1800’lerde “Avrupa Türkiyesi” (European Turkey) ve “Avrupa’daki Türkiye” (Turkey in Europe), 1. Dünya Savaşı öncesinde “barut fıçısı” (powder keg), 2. Dünya Savaşı’ndan sonra “Güneydoğu Avrupa” ve Soğuk Savaş yıllarında “Demir Perde Ülkeleri”. Tüm bu ifadeler farklı zaman dilimlerinde de olsa tek bir coğrafyayı yani doğu Alplerinden Ege Denizi ve Karadeniz’e kadar uzanan Balkanlar’ı tanımlamak için kullanılmıştır ve bize bölgedeki siyasal dönüşümün ipuçlarını verirler.

Bölgeye coğrafi adını veren Türkçe kökenli, “balkan” sözcüğü aslında “ormanlarla kaplı dağ” anlamına gelir.¹ Fakat zaman içinde bölgede gelişen olaylara bağlı olarak Batı literatüründe; kabilecilik, gerilik, barbarlık, ilkelik gibi olumsuz bir anlam yüklenmiştir.² İngilizcede “to balkanize”, Fransızcada “balkaniser” ve Almandada “balkanisieren” fiilleri “bir bölgeyi birbirine düşman küçük devletlere bölmek” anlamına gelir. Uluslararası ilişkilerde sıkça kullanılan “balkanlaştırma” (balkanization) terimi ise “bir sorunu çözümsüz bir konuma getirmek” anlamında kullanılır.³ Kelimenin, Avrupalıların kafasındaki olumsuz algısı Avrupa ile Balkanlar arasındaki problematik ilişkiyi özetler. Avrupalı devletlerin Balkanlar’a yönelik bu olumsuz bakış açısının altında yatan sebepleri ancak tarihsel süreç içinde Balkanlar ve Avrupa arasındaki ilişkiyi inceleyerek anlayabiliriz. Önyargısız ve daha gerçekçi bir Balkanlar algılaması ise sadece bölgede gelişen olayları değil, Avrupa’da değişen dinamikleri ve bölgeye dışardan yapılan müdahaleleri de incelemeyi gerektirir.

¹ Dennis P. Hupchick, **The Balkans: From Constantinople to Communism**, New York: Palgrave, 2002, s. 4.

² Mark Mazower, **The Balkans: From The End of Byzantium to the Present Day**, London: Phoenix Press, 2001, s. 4.

³ Maria Todorova, **Balkanlar’ı Tahayyül Etmek**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006, s. 17, 63.

1.1. ORTA ÇAĞDAN OSMANLI EGEMENLİĞİNİN SONA ERMESİNE KADAR OLAN SÜREÇ

1.1.1. Balkanlar'da Etnik Yapının Oluşması ve Bizans Yönetimi

Balkanların coğrafi özellikleri bölgede yaşayan toplulukların sosyal yaşantısını, etnik yapısını ve tarihlerini etkilemiştir. Vadilerle bölünmüş bu dağlık topografya farklı etnik grupların birbirleriyle etkileşimini zorlaştırırken, ulaşım açısından daha elverişli olan yerlerde kültürel geçiş bölgeleri oluşmuştur.⁴ Ayrıca bu coğrafi özellik bölgede siyasi birliğin kurulmasını zorlaştırmış ve aynı zamanda bölgeyi dışardan gelebilecek müdahalelere açık hale getirmiştir.⁵

Bölgedeki yerli topluluklar (Latinler, İliryalılar, Yunanlılar) 3. yüzyıldan sonra, buraya dışardan gelen göçmen kabilelerle (Avarlar, Hunlar, Kumanlar, Macarlar, Slavlar) karışmış ve istilacı gruplar bölgedeki en büyük topluluk olan Slavlar üzerinde hâkimiyet kurmayı başarsalar da zaman içinde Slavlaşarak asimile olmuşlardır.⁶ Bir devletten çok aşiret yapılanması gösteren bu topluluklar etnik-siyasal bilince ya da ortak bir tarih bilincine sahip değillerdi.⁷ Bu farklı etnik kökenden gelen karışmış topluluklar 14. yüzyıla kadar bazı siyasi oluşumlar meydana getirmiş ve devletçikler kurmuşlarsa da Balkanlar'da Bizans dönemine kadar tarihsel bir etnik süreklilikten söz edilemez.⁸ Balkanlar'daki bu topluluklar Bizans'a bağlı fiefler/prenslikler olarak varlıklarını sürdürmüşler ve Ortodoksluğu benimsemişlerdir. Bölgenin 15. yüzyılda Osmanlı egemenliğine girmesiyle birlikte de bu parçalanmış topluluklar imparatorluk çatısı altında toplanmışlardır.⁹

1.1.2. Balkanlar'da Osmanlı Egemenliği

Pek çok tarihçiye göre bugünün Balkanları Osmanlı'dan miras kalmıştır. Balkanlar'da ekonomik ve siyasi birliği sağlayan 500 yıllık "Osmanlı Yönetimi" bölge üzerinde, etkileri günümüze kadar uzanan derin izler bırakmıştır. "Pax-Ottomanica" yani Osmanlı Barışı olarak adlandırılan bu dönemde Balkanların demografik yapısı

⁴ Mazower, a.g.e., s. 19.

⁵ Y.a.g.e., s. 19.

⁶ Kemal H. Karpat, **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s. 18-22.

⁷ Y.a.g.e., s. 57-58.

⁸ Y.a.g.e., s. 18-22.

⁹ Y.a.g.e., s. 18-22.

kolonileşme (Anadolu'dan Türklerin getirilip stratejik öneme sahip bölgelere yerleştirilmesi), imparatorluk sınırları içerisindeki hareketlilik ve din değiştirme gibi olaylar sonucu büyük ölçüde değişmiştir.¹⁰

Bölgedeki toplumsal düzen ise "Millet Sistemi" ile sağlanmıştır. Bu sistemde, birbirine paralel olarak yapılmış fakat birbirinden bağımsız dini kurumlar toplumsal hayatı düzenlemekteydi. Farklı dine mensup topluluklar bir arada yaşıyor ve günlük meselelerini kendi toplulukları içinde çözümlüyorlardı.¹¹ İmparatorluğa tâbi olan tüm topluluklar aynı haklara ve imparatorluk sınırları içinde serbestçe hareket edebilme özgürlüğüne sahiptiler.¹² Bu da imparatorluk içinde bir hareketlilik sağlamış ve Balkanlar'da farklı etnik gruplar bir arada ve dağınık olarak yaşamışlardır.¹³ Balkanlar'da, Osmanlı yönetimi altındaki halkın %80'i Ortodoks Hıristiyan'dı.¹⁴ Yönetimsel açıdan halk arasında Sırp, Bulgar ya da Yunan ayrımı yapılmıyor hatta Müslümanların da etnik kökenine bakılmıyordu. Yine de, millet sistemi sayesinde dinsel özgürlüklerini koruyan Hıristiyan halk yerel cemaatler içinde dilsel farklılıklarını, folklorik geleneklerini ve hatta belli bir seviyeye kadar yerel eğitim sistemlerini koruyarak zayıf bir etnik kimlik duygusu geliştirdiler.¹⁵ Cemaatler içinde korunan bu etnik kültürler, daha sonra yaratılacak olan ulusal kimliklerin temelini oluşturuyordu.¹⁶

Osmanlı güçlü bir merkezi yönetim yapısına sahip olmakla beraber Balkanlar'da üniter bir yapılanma göstermez. Osmanlı'nın Rumeli eyaleti olarak adlandırılan Balkanlar, 14. ve 15. yüzyılda bölgede varlığını sürdüren Balkan prensliklerinin sınırları büyük ölçüde korunarak kendi içinde vilayetlere bölünmüştü; Eflak ve

¹⁰ Maria Todorova, "The Otoman Legacy in the Balkans", **Balkans: A Mirror of the New International Order**, Günay Göksu Özdoğan and Kemal Sabaşlı (edt.), İstanbul: Eren, 1995, s. 62-64

¹¹ Mazower, a.g.e., s. 64.

¹² Hupchick, a.g.e., s. 133-135.

¹³ İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı yönetimi altındaki Müslüman olmayan nüfus büyük ölçüde armış ve şeriat hukukuyla yönetilen imparatorluk sınırları içinde yaşayan bu gayri-Müslim azınlığın hangi hukuka tabi olacağı sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunu çözümlenmek amacıyla Fatih Sultan Mehmet'in 1454'te kurduğu "millet" sistemine göre tek tanrılı dinlere inanan azınlıklardan Ortodoks Hıristiyanlar İstanbul Patrikliği'ne, Yahudiler İstanbul'daki Yahudi Konseyi'ne ve Ermeniler ile Roma Katolikleri Ermeni Patrikliği'ne bağlı olacaklardı. Bu milletlerin her biri Osmanlı yargısı karşısında kendi temsilcileri tarafından temsil edilecek ve iç işlerinde kendi kendilerini yönetme hakkına sahip olacaklardı. Bkz. Hupchick, a.g.e., s. 133-135.

¹⁴ Mazower, a.g.e., s. 58.

¹⁵ Karpat, 2004, a.g.e., s. 13-18.

¹⁶ Y.a.g.e., s. 67.

Boğdan beylikleri, Arnavutluk, Belgrat Paşalığı, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova, Voyvoda.¹⁷

Osmanlı geleneksel siyasal yapısının belkemiğini oluşturan ve “tımar sistemi” olarak adlandırılan Osmanlı toprak tasarruf sistemi; merkezi yönetimin tüm imparatorluk toprakları üzerinde mutlak kontrolünü sağlıyor ve bu merkezi yönetimden bağımsız toprak sahibi sınıfın oluşmasını engelliyordu.¹⁸ Bu toplumsal düzen Balkanlar’da feodal aristokrat sınıfın gelişmesini engelledi (Romanya istisna olmak üzere) ve orta çağ Avrupa’sıyla karşılaştırıldığında, görece özgür bir köylü sınıfı yarattı.¹⁹ Burjuvazinin zayıf kaldığı ve güçlü bir merkezi yapılanma gösteren Osmanlı yönetimi altında gelişen politik kültür, Osmanlı sonrası dönemde kurulan ulus-devletlerde de varlığını sürdürmüş ve Batı’da farklı bir ortamda yükselen milliyetçiliğin Balkanlar’daki gelişimini etkilemiştir.²⁰

Balkanlar’daki Müslüman halk “Osmanlılık” bilinciyle kendini özdeşleştirirken, Hıristiyan halk ile Osmanlı devlet ve kurumları arasında bir yabancılaşma söz konusuydu. İmparatorluk, Müslüman halkı yönetim kademelerinin üst basamaklarında görevlendirirken Hıristiyan halkı daha çok bir gelir kaynağı olarak görmüş ve onları devlete bağlılığını sağlayacak bir siyasal elit tabaka (Patriklik kurumu ve İstanbul’daki Fenerliler dışında) yaratmamıştır; sadece çocuk yaşta Hıristiyan ailelerden alınıp Müslümanlaştırılan ve imparatorluk eğitimi verilen “devşirmeler” Osmanlı’da en yüksek seviyelerde görev almışlardır.²¹

Osmanlı’nın yönetim yapısını miras aldığı Bizans imparatorluğu; Konstantinapolis yani İstanbul’daki Patrikhanenin Ortodoks dini ve Yunan dili aracılığıyla yaydıkları Helen kültürünün hâkimiyeti altındaydı ve bu önemli etki, yönetimde önemli pozisyonları ve ekonomide önemli limanları ellerinde tutan Fenerli Rumlar sayesinde Osmanlı İmparatorluğu zamanında da sürdü.²² Hatta Osmanlı İmparatorluğu döneminde sağlanan Ortodoks Birliği sayesinde İstanbul’daki Patrikhane’nin yetki alanı genişlemiş ve Rus Kilisesi dışında, Balkanlar ve Ortadoğu’da yaşayan tüm

¹⁷ Todorova, 2006, a.g.e., s. 337-338.

¹⁸ Karpat, 2004, a.g.e., s. 18-22.

¹⁹ Todorova, 2006, a.g.e., s. 343.

²⁰ Todorova, 1995, a.g.e., s. 61.

²¹ Todorova, 2006, a.g.e., s. 342.

²² Kemal H. Karpat, **Osmanlı’da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Ankara: İmge Kitabevi, 2006, s. 341-356.

Ortodoks'ları kapsamaktaydı.²³ Hıristiyan Ortodoks dininin kendine özgü doktrinleri, ibadet biçimleri ve kostümleri Rum etkisi altında şekillenmiş fakat ulusal açıdan bu grupla özdeşleşmemiştir.²⁴ Osmanlı'ya tabi bir millet olarak tanınan Hıristiyan Ortodoks kimliği, imparatorluğun resmi bakış açısında Rumların, Sırların, Bulgarların ya da herhangi bir diğer etnik grubun kimliğinin üstünde tutulmuş, tüm bu gayri-Müslim toplulukları birleştiren üst-kimlik olarak kullanılmıştır.²⁵ 18. yüzyılda Osmanlı'nın Avrupa ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ile güç ve önem kazanan Fenerli Rumlarsa Ortodoks kilisesinin yönetimine içerden sızarak Osmanlı üzerindeki nüfuzlarını arttırmaya ve Balkanlar'daki Slavlarla Lehleri Rumlaştırmaya çalışmışlardır.²⁶ Fakat aynı dönemde Balkanlar'da canlanan etnik bilinç nedeniyle bu çabalar ters tepmiş ve İmparatorluğun en önemli yönetim kurumlarından biri olan Patrikhane'nin Osmanlı içindeki güçlü konumu bozulmuştur.²⁷

Osmanlı yönetiminin bölgeye getirdiği istikrar ve barış döneminde tımar sistemi sayesinde artan tarımsal üretim Balkanlar'da ticaretin gelişmesini sağlamıştı.²⁸ Böylece 17. yüzyılda batıyla sürekli iletişim halinde olan bir tüccar sınıfı ve yüzü batıya dönük ticaret kentlerinden bir aydın topluluğu doğdu.²⁹ Balkan ulusçuluğunun ilk aşaması olan ve 1700'lerin sonundan 1870'lere kadar süren "etnik bilinç oluşturma dönemi" Batının aydınlanma fikirlerinden etkilenen Balkan aydınlarının batı modelinde ulus-devletler kurma idealleriyle şekillenmiştir.³⁰

Bu aşamada dil hem bir kimlik sağlayıcı işlev üstlenmiş hem de topluluğun geçmişiyle bağlantısını oluşturması bakımından Balkanlarda ulus bilincinin yaratılmasında en önemli aygıt haline gelmiş ve Balkan Ortodoksları arasındaki etnik farklılıklar dile dayandırılarak yaratılmıştır.³¹ Dönemin büyük güçlerinin (Almanya, Avusturya-Macaristan, Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Rusya) kendi çıkarlarıyla örtüşen bu projeyi desteklemeleri sayesinde Balkanlar'da bağımsız ulus-devletlerin temelleri atıldı.³²

²³ Karpas, 2006.a.g.e., s. 355-356.

²⁴ Y.a.g.e., s. 349.

²⁵ Y.a.g.e., s. 352.

²⁶ Y.a.g.e., s. 358-359.

²⁷ Y.a.g.e., s. 360.

²⁸ Karpas, 2004, a.g.e., s. 68.

²⁹ Y.a.g.e., s. 68.

³⁰ Y.a.g.e., s. 36-38.

³¹ Y.a.g.e., s. 33-34.

³² Y.a.g.e., s. 33-38.

1.1.3. Osmanlı Merkezi Yönetiminin Zayıflaması ve Ayaklanmalar

17. yüzyılda Balkanlar'da iyice zayıflayan ve merkezde giderek bozulan Osmanlı yönetim yapısı imparatorluğun halkın gözünde tiranlığa, despot bir rejime dönüşmesine neden oldu.³³ Osmanlı'nın doğal sınırlarına ulaştığı ve fetihlerin sona erdiği bu dönemde imparatorluk sınırları içerisinde etkisini göstermeye başlayan kapitalizmin de etkisiyle ekonomik bunalıma sürüklendi ve devlet azalan gelirleri arttırmak için köylü halktan daha fazla vergi toplama yoluna gitti.³⁴ Ayanlar köylüye baskı yaparken, imparatorluk askerlerinin maaşlarını ödeyemeyecek duruma gelmişti.³⁵ Haydutluk ve çeteciliğin yaygınlaşmasıyla bölgede artan şiddet olayları, politik anarşi, halktan toplanan yüksek vergiler, askeri ayaklanmalar ve yerel yöneticilerin görevi kötüye kullanmaları gibi sorunlar Balkanlar'daki güven ortamını yok etmişti ve korumasız kalan halk ayaklanmaya başladı.³⁶ 1804 Sırp İsyanı olarak adlandırılan ayaklanma aslında Osmanlı ayanlarına direnen köylülerin tarafından başlatılmıştı ve ideolojik bir altyapı veya politik bir hedef içermiyordu.³⁷ İstanbul'daki Fenerli Rumların baskısından kurtulmak için 1821'de ayaklanan Yunanlılar ise Batının daha fazla ilgisini çekmiş ve Filhelenizm savunucuları tarafından desteklenmişti.³⁸ Yunan Kurtuluş Savaşı'na dönüşen ayaklanma, 1830 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile son buldu ve batılı güçlerin koruyuculuğu altındaki Yunanistan bağımsızlığını kazanan ilk Balkan devleti oldu.³⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nda iç karışıklıkların baş gösterdiği bu dönemde Avrupalı devletler arasındaki güç dengesi Osmanlı aleyhine değişmiş ve coğrafi açıdan stratejik öneme sahip Balkan toprakları doğrudan Batılı sömürgeci devletlerin ilgi alanına girmiştir. 19. yüzyılda Balkanlar üzerinde bir rekabet mücadelesine girişen Avrupa devletleri, Osmanlı devletiyle imzaladıkları ticaret antlaşmaları sayesinde imparatorluk üzerinde büyük ölçüde ekonomik kontrol sağlamışlardır.⁴⁰ Böylece Osmanlı üzerinde siyasi etki alanlarını genişletebilmek, imparatorluğun içişlerine

³³ Mazower, a.g.e., s. 8-9.

³⁴ Y.a.g.e., s. 42-44.

³⁵ Karpat, 2004, a.g.e., s. 80; Ayan, Osmanlı'ya bağlı bazı vilayetlerde kendi yerel yönetimlerini kurmuş olan ve bazıları asker veya yönetici kökenli, yerel eşrafa verilen addır.

³⁶ Hupchick, a.g.e., s. 204-211.

³⁷ Karpat, 2004, a.g.e., s. 43-48.

³⁸ Pavlowitch, a.g.e., s. 35-40.

³⁹ Y.a.g.e., s. 35-40.

⁴⁰ Karpat, 2004, a.g.e., s. 81-85.

müdahale edebilmek için milliyetçi akımları desteklediler ve Balkanlar'daki Hıristiyan halkın koruyuculuğuna soyundular.⁴¹

Rusya 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile elde ettiği Osmanlı yönetimi altındaki Ortodoks Hıristiyanları "temsil etme" hakkını kullanarak Balkanlar'da Panslavizm'i yaymaya çalışıyordu.⁴² Rusya bu politikayla istediği başarıya ulaşmamış olsa da Balkan ulusçuluğu açısından önemli bir amaca hizmet etti. Rusya'nın Balkanlar'daki Panslavist politikaları karşısında güç kaybeden Ortodoks Patrikhanesi ibadetlerde Yunanca kullanımını zorunlu hale getirerek kiliselerdeki Helenist baskıyı arttırdı.⁴³ Osmanlı kurumlarından biri olan Patrikliğin bu tutumu Yunan olmayan Ortodoks halk arasında asimilasyonist bir politika olarak algılandı ve bu tehdit algılamasının gelişmesiyle kiliseden kopuşlar başladı.⁴⁴ Zaten Patriklik, Osmanlı'ya başkaldıran Yunanlıların etnik milliyetçilik ve laiklik gibi görüşlerini onaylamadığından 1821 Yunan isyanına da destek vermemişti.⁴⁵ Bu nedenlerden ötürü kendi kendilerini yönetmek isteyen Balkan halkları, halen Osmanlı'ya bağlı olan Patrikliğin kontrolünü kabul edemezlerdi. 1833'de Yunan Ortodoks kilisesi, 1834'te Sırbistan Ulusal Kilisesi ve 1870'de Bulgar Eksarhlığı (Exarchage) kuruldu.⁴⁶ Din, ancak Ortodoks kilisesinin bölünüp bağımsız ulusal kiliseler kurulduğunda Balkanlar'daki ulus tanımlamasında belirleyici bir etmen olmuş ve milliyetçi hareketleri destekleyen bir siyasi aygıt haline gelmiştir.⁴⁷

Ardı ardına gelen yenilgiler, artan iç karışıklıklar ve çözülme karşısında Osmanlı yönetimi 18. yüzyılın ikinci yarısında batıyı örnek alan bir "reform" çalışmasına girişti.⁴⁸ Büyük güçlerin baskısı altında şekillenen bu reform hareketiyle; geleneksel Osmanlı yönetim kurumlarını daha işlevsel merkezi bürokrasi haline dönüştürülmesi, ordunun modernize edilmesi ve gayri-Müslim halka yönetimde temsil olanağı sağlanması, bu etnik-dinsel grupların fikir ve isteklerinin dikkate alınması sayesinde toplumsal uyumun gerçekleştirilmesi amaçlanıyordu.⁴⁹ Avrupalı güçlerin, Hıristiyan halkın haklarının iyileştirilmesi için Osmanlı Devleti'ne uyguladıkları baskılar sonucu

⁴¹ Hupchick, a.g.e., s. 247-255.

⁴² Karpat, 2004, a.g.e., s. 28.

⁴³ Y.a.g.e., s. 29.

⁴⁴ Y.a.g.e., s. 30.

⁴⁵ Karpat, 2006, a.g.e., s. 362.

⁴⁶ Karpat, 2004, a.g.e., s. 28-35.

⁴⁷ Paschalis M. Kitromilides, "Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans", Martin Blinkhern, Thomas Veremis (edt.), **Modern Greece: Nationalism and Nationality**, Atina: SAGE-ELIAMEP, 1990, s. 58-59.

⁴⁸ Karpat, 2004, a.g.e., s. 205.

⁴⁹ Y.a.g.e., s. 205-206.

eski millet sistemi 1860 ve 1870 yılları arasında reforma tabi tutuldu, millet sayısı arttırıldı.⁵⁰ Fakat tüm bu çabalar istenilen başarıya ulaşamadı ve imparatorluğun çöküşünü geciktiren; büyük güçler arasındaki Osmanlı topraklarını paylaşma kavgası oldu. Rusya'nın sıcak denizlere inme ve Balkanlar'daki Ortodoks Slav halkları üzerinde hâkimiyet kurma çabaları karşısında İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü desteklediler.⁵¹ Balkanlar adeta bir satranç tahtası haline gelmişti; oyuncular Avrupalı güçler, piyonlar da Osmanlı'dan ayrılarak bağımsızlıklarını kazanmak isteyen Balkan halklarıydı.

Tüm bu kesişen çıkarlarla örülü karışık ilişkiler yumağı içinde Avrupalı güçler çok kırılğan bir güç dengesine ulaştılar ve 1875'de Bosna Hersek'te Hıristiyan köylülerin ayaklanmaları ve bu ayaklanmanın ardından Karadağ ve Sırp'ların Osmanlı güçleriyle savaşmaları Avrupa'yı savaşın eşiğine getirdi.⁵²

1.1.4. Berlin Kongresi ve Balkanlar'da Ulus-Devletlerin Kurulması

1876'daki Bulgar ayaklanmasının Osmanlı düzensiz güçleri tarafından kanlı bir biçimde bastırılmasının ardından Rusya'nın Balkanlar'a müdahalesi, Osmanlı'nın yenilgisi ve 1878'de imzalanan Ayastefanos antlaşmasıyla sonuçlandı.⁵³ Böylece Osmanlı güçleri Edirne'ye kadar geri çekilirken bağımsız Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Makedonya topraklarını da içine alan Büyük Bulgaristan kuruldu. Fakat Rusya'nın Avrupa güç dengesini bozabilecek bu girişimi ve genişleyen Bulgaristan üzerindeki kontrolü diğer büyük güçleri korkutmuştu.⁵⁴

Şansölye Bismark'ın daveti üzerine 13 Haziran 1878'de Berlin'de Balkan sorunlarının görüşülmesi için bir konferans toplandı ve Balkanlar'ın yakın geleceği bu kongrede belirlendi. Konferansta alınan kararlar şöyledi: Bulgaristan'ın, Rusya'nın desteğiyle kazandığı topraklar geri alındı ve tam bağımsız Bulgaristan yerine Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı otonom Bulgar Prensiği kuruldu; Batı Trakya ile Makedonya tekrar Osmanlı yönetimine geçti; Sırbistan'ın tam bağımsızlığı

⁵⁰ Karpas, 2004, a.g.e., s. 84.

⁵¹ Hupchick, a.g.e., s. 242; Todorova, 1995, a.g.e., s. 198.

⁵² Hupchick, a.g.e., s. 255-262. Ayrıca bkz. Maria Todorova, 2006, a.g.e., s. 209-210; Todorova, İngiltere'nin 1875 Bosna krizini iç politika malzemesi yapmasıyla ilgili olarak büyük güçlerin Balkanlar'a müdahalelerini şu şekilde yorumlar; "...Bosna krizinden çıkarılabilecek bir ders varsa, bu ders, 'kadim düşmanlıklar'dan çok; büyük devletlerin dış politikasında kendi ülkelerindeki iç çatışmaların etkisiyle ilgilidir."

⁵³ Pavlowitch, a.g.e., s. 108-113.

⁵⁴ Y.a.g.e., s. 108-113.

tanınmış fakat ülke küçük bir toprak parçası içine hapsedilmişti; Karadağ da kongreden Ayastefanos'taki kazançlarını bırakarak ayrılıyordu; Yunanistan, umduğunun aksine, topraklarını genişletemedi hatta Kıbrıs'ın yönetimi İngiltere'ye geçti; Avusturya-Macaristan imparatorluğuna Bosna Hersek'i ve (Sırbistan'la Karadağ'ı birbirinden ayıran) Novi Pazar sancağı verilerek Sırbistan ve Karadağ'ın daha sonra birleşmesi engellendi.⁵⁵

Avrupalı devletlerin, aralarındaki güç dengesini korumak için geliştirdikleri bu planın bir parçası da Balkanlarda kendi çıkarlarına hizmet edecek ulus-devletler kurmaktı.⁵⁶ Aslında, Batı Avrupa'daki "ulus" tanımlamasına uymayan, hayali ulus-devletler yarattılar ve masa başında çizdikleri sınırlarla bu ulus-devletlerin her birinin, diğer devletlerin toprakları üzerinde hak iddia edebileceği bir ortam ve "*terra irredenta*"ları yarattılar.⁵⁷ Bu sayede 1878 sonrasında Balkanlar'da milliyetçilik ve yayılcı politikalar daha da güçlendi. Balkan devletleri kaybettikleri ya da üzerinde hak iddia ettikleri toprakları geri alabilme mücadelesine giriştiler.⁵⁸ Böylece Berlin Antlaşması, 20. yüzyılda bölgede yaşanan politik dönüşümün iskeletini oluşturmuş ve "balkanlaşma" olarak adlandırılan süreci başlatmıştır.⁵⁹

1878'den sonra Balkan Ulusçuluğunun ikinci aşaması olan toprağa dayalı ulus-devlet kurma aşamasına geçildiğini görüyoruz.⁶⁰ Osmanlı yönetiminden kurtulan Balkan halkları kurdukları ulus-devletleri ayakta tutabilmek için önce "ulus inşası"na giriştiler. Etnik tarih yazımı, mit yaratma ve linguistik çalışmalarla Balkan aydınlarının başlattığı bu süreci, devlet eliyle yürütülen remi tarih yazımı, devlet kontrolünde merkezi eğitim sistemi ve düzenli ordunun kurulması, ulusal kilisenin etnik farklılıkları güçlendirici bir siyasi aygıtı dönüştürülmesi ve yargı denetiminin sağlanması

⁵⁵ Hupchick, a.g.e., s. 262-267.

⁵⁶ Pavlowitch, a.g.e., s. 333; Kitromilides, a.g.e., s. 23-33. Ayrıca bkz. Karpat, 2004, a.g.e., s. 7; Karpat Balkanlar'da ulus-devlet yaratma sürecini anlatırken şu dipnotu düşmüştür: "Berlin Antlaşması devletler yarattı, üstü kapalı bir biçimde de olsa bu devletleri, imgeledikleri tarihlerinden ve efsaneleştirilmiş olaylardan çıkarsadıkları 'uluslarını' oluşturmada serbest bıraktı ve onları nüfusa dayalı, etnik ya da dinsel gerçekliklere dayanmak yerine tarihsel romantik anılara dayanarak çizilmiş sınırlar içine yerleştirdi."

⁵⁷ Stefanos Yerasimos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s. 65; Terra irredenta, devletlerin kendi ayrılmaz parçası olduğunu iddia ettikleri bölge anlamına gelen terim.

⁵⁸ Pavlowitch, a.g.e., s. 113-115.

⁵⁹ Todorova, 2006, a.g.e., s. 338.

⁶⁰ Karpat, 2004, a.g.e., s. 37.

çalışmaları izledi.⁶¹ Böylece 'Balkanlar'da uluslar devletleri değil, devletler ulusları yaratmıştır.⁶²

Yeni kurulan bu ulus-devletlerde yönetim tarzı anayasal monarşiydi. Hem yönetim tarzı hem de yöneticiler batıdan ithal edilmişti. Avrupalı güçler Balkanlar'daki bu genç, tecrübesiz devletlerin kendi çıkarlarına göre hareket edeceklerinden emin olabilmek için Avrupalı monarkları bu devletleri yönetmek için görevlendirdi. Bavyera prensi Otto Yunan hükümdarı olarak seçildi. Romanya'da Prusya prensi Karl başa geçti.⁶³ Avrupalı güçler tarafsız Almanya'dan getirdikleri bu monarkları destekliyorlardı, çünkü Slav asıllı Ortodoks yerel yöneticilerin Rusya'ya daha yakın olabileceklerini düşünüyorlardı. Batı, Balkanlar üzerinde ekonomik kontrol de sağlamıştı; Avrupalı şirketler burada yaptıkları yatırımlarla büyük güçlerin bölgedeki çıkarlarını koruyor ve aynı zamanda bu ülkelerin ekonomilerini batıya bağımlı hale getiriyorlardı.⁶⁴ Büyük güçler bu ülkeleri ellerinde bulundurdukları kukla yönetimler ve uydu ekonomiler olarak görüyor, kontrolden çıkabileceklerini düşünmüyorlardı. Fakat tüm bu çabalarına rağmen Balkanlar'a istikrarsızlığı getiren, yarattıkları devletlerin yayılmacı politikaları olmuştur.⁶⁵

1878 Berlin Kongresi'nden sonra Balkanlar'daki romantik milliyetçilik, ulus-devlet milliyetçiliğine dönüştü. Batıyı örnek alan Balkan aydınlarının ideali; kültürel, tarihsel, dinsel ve coğrafi olarak tek bir ulusu kapsayan, homojen ve bağımsız ulus-devletler kurmaktı. Fakat Berlin kongresinde batılı devletler tarafından masa başında çizilen sınırlar homojen ulusları barındırmıyordu. Arnavutluk ve Makedonya dışında tüm Balkan topluluklarında hızla yayılan etnik-milliyetçilik ve halk tarafından da desteklenen ulus-devlet yaratma projesi; ırkçı, ben-merkezci, yabancı düşmanı duyguları beslemekte, iç politikada baskıcı dış politikada ise hoşgörüsüz, saldırgan ve yayılmacı politikaları desteklemekteydi.⁶⁶

Balkan milliyetçiliği tutucu ve dogmatik ideolojilere dayandığından şiddete eğilimliydi ve de Batı milliyetçiliğinin hümanist karakterinden yoksundu.⁶⁷ Batı Avrupa'da Rönesans, Aydınlanma ve Sanayi Devrimi gibi temel dönüşüm aşamalarından

⁶¹ Kitromilides, a.g.e., s. 33-40; Mazower, a.g.e., s. 85.

⁶² Todorova, 2006, a.g.e., s. 351-352.

⁶³ Hupchick, a.g.e., s. 223.

⁶⁴ Y.a.g.e., s. 299-293.

⁶⁵ Mazower, a.g.e., s. 101-102.

⁶⁶ Hupchick, a.g.e., s. 255-275; Kitromilides, a.g.e., s. 42.

⁶⁷ Karpas, 2004, a.g.e., s. 227.

geçerek belli bir süreç sonunda milliyetçi akımlar yükselirken Balkanlar tüm bu akımların neredeyse tamamen dışında kalmıştı.⁶⁸ Bu nedenle Balkan milliyetçiliği örnek almaya çalıştığı Batı milliyetçiliğinden farklıydı. Balkanlar'da milliyetçi fikirler, toplulukları bağımsızlık mücadelesi için savaşmaya cesaretlendirirken aşırı güçlenen milliyetçilik karşısında aydınlanmanın özgürlükçü düşünceleri zayıfladı.⁶⁹

Özgürleşen Balkan devletleri milliyetçi altyapılarını oluşturmak ve ulus bilincini uyandırmak için Osmanlı öncesi tarihlerine geri döndüler. Balkan devletlerinin Osmanlı yönetimi altında oldukları dönem batıdan kopuşu simgeliyordu ve tekrar Avrupa'nın bir parçası olabilmek Osmanlı'yı reddetmekle mümkündü.⁷⁰ Osmanlısızlaştırma (De-Ottomanization) olarak adlandırılan ve batılılaşmayla eşdeğer görülen bu süreç Osmanlı değerlerini, geleneğini, kültürünü reddetme (ki bu Türkçe kelimelerin kullanımının kaldırılmasına kadar varmıştır); tüm bunların yerine batının "modern" yaşam tarzını, kurumlarını, ideolojisini örnek alma ve içselleştirmedir.⁷¹ 1879 ve 1913 yılları arasında yaklaşık 2 milyon Müslüman, Balkanlar'ı terk ederek Anadolu'ya göç etmiş; Osmanlı yapıları ve camilerinin çoğu yok edilmiştir.⁷² Böylece bölgenin Osmanlı etkilerinden arınması sağlanmıştır.

Yine de istenilen etnik ve dinsel homojenliğe ulaşamayan Balkan devletleri azınlık problemlerini ortadan kaldırmak için çareyi asimilasyon, baskı ve etnik temizliğe başvurmakta gördüler ve komşularına karşı saldırgan politikalar uyguladılar.⁷³ Yeni kurulan ulus-devletlerin yayılcı politikaları, komşularını da kendi topraklarını korumak için milliyetçi politikalar uygulamaya zorladı ve bu düşmanlık ilişkisinden "militan Balkan milliyetçiliği" doğdu.⁷⁴ Balkanlarda daha fazla güç kazanan etnik

⁶⁸ Yerasimos, a.g.e., s. 20-24.

⁶⁹ Alexandru Dutu, "National and Regional Identity in South-East Europe", Günay Göksu Özdoğan, Kemal Sabaşlı (edt.), **Balkans: A Mirror of the New International Order**, İstanbul: Eren, 1995, s. 77.

⁷⁰ Mazower, a.g.e, s. 16; Todorova, 2006, a.g.e., s. 304-305.

⁷¹ Todorova, 1995, a.g.e., s. 60; Todorova, 2006, a.g.e., s. 357-358.

⁷² Mazower, a.g.e., s. 12-13; Bu süreç Osmanlı yönetimine baş kaldırmayla başlamış, Osmanlı ordusu ve Balkan halkları arasındaki savaşlarla devam etmiş, Balkanlardaki Müslüman halkın dışlanması (sürgünler, nüfus mübadeleleri ve etnik temizlik) ve Balkanlardaki Osmanlı izlerinin silinmesi ile tamamlanmıştır.

⁷³ Todorova, 1995, a.g.e, s. 67-68.

⁷⁴ Hupchick, a.g.e., s. 298-302; Kitromilides, a.g.e., s. 23; Todorova, 2006, a.g.e., s. 363; Todorova'nın da belirttiği gibi; "...keskin Balkan milliyetçiliğine ilişkin bütün stereotiplere rağmen çoğu Balkan milliyetçiliği esas itibarıyla savunmacıdır ve bu milliyetçiliklerin yoğunluğu, ulus-devletlerin yerli yerine oturmamış olmasının ve toplumsal kimliklerin krizinin dolaysız bir sonucudur."

milliyetçi hareket bu dönemde organize olarak silahlı örgütlere dönüştü ve Makedonya Sorununun temelleri de bu dönemde atıldı.⁷⁵

1. Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde, Balkanlar Avrupa'nın "barut fıçısı" haline gelmiş; emperyal güçler arasındaki rekabet bölgedeki toplulukların birbirleriyle çakışan iddia ve istekleri ile birleşince her an kaosa sürüklenebilecek patlamaya hazır bir politik ortam oluşmuştur.⁷⁶

1.1.5. Balkan Savaşları (1912–1913)

Osmanlı ve Avusturya-Macaristan imparatorluklarının Balkanlar'daki varlığı, Balkan topluluklarının ulusal birliklerini kurmalarının önündeki en büyük engeli oluşturuyordu. Osmanlı egemenliği altındaki topraklar tüm Balkan devletlerinin iştahını kabartıyordu ve zayıflayan Osmanlı'nın bu topraklardan çekilmesi artık bir hayal değildi. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından ilhaki, Balkan devletlerini endişelendirdi. Aynı şeyin Makedonya ve Arnavutluk'un da başına gelmesinden, hatta Büyük Güçlerin bu topraklara talip olmasından korkuyorlardı.⁷⁷

1910'daki Arnavutluk isyanı Balkanlar'daki güç dengesini yerinden oynattı ve Türklere karşı girişilecek bir silahlı mücadelenin başarıya ulaşabileceğini gösterdi.⁷⁸ Rusya'nın da Panslavist hareketleri desteklemesi sayesinde Bulgaristan, Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan ittifak kurarak ezeli düşmanları olan Osmanlı'ya karşı savaş ilan ettiler. 1912'de 1. Balkan Savaşı başladı. Sürekli bir karmaşanın hâkim olduğu Balkanlar artık muharebe alanına dönüşmüştü. Batılı Güçler ise bir anlamda mimarı oldukları bu manzarayı sadece seyretmekle yetindiler.⁷⁹

⁷⁵ Hupchick, a.g.e., s. 298-302. Makedonya Sorunu: Makedon, Arnavut, Bulgar, Yunan, Sırp ve Türklerin bir arada yaşadığı ve içinde Yahudi, Çingene ve Vlah azınlıkları da barındıran Makedonya bölgesi 19. yy.da halen Osmanlı kontrolü altındaydı. Yunanlılar, Bulgarlar ve Sırlar tarihsel bağlarını öne sürerek Makedonya toprakları üzerinde hak iddia ediyor ve bu toprakları elde edebilmek için içerde ve dışarıda kampanyalar yürütüyorlardı. Makedonlar da bağımsızlığa ulaşmak için Avrupa'daki ilk politik terörist örgüt olan Dâhili Makedon Devrim Örgütü'nü (IMRO - Internal Macedonian Revolutionary Organisation) kurdular.

⁷⁶ Kitromilides, a.g.e., s. 23.

⁷⁷ Pavlowitch, a.g.e., s. 196.

⁷⁸ Mazower, a.g.e., s. 109.

⁷⁹ Hupchick, a.g.e., s. 308-315; Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912 – 1913; 1. Dünya Savaşı'nın Provası**, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003, s.12-29.

Balkan İttifakı Osmanlı'ya karşı giriştikleri mücadelede büyük bir zafer kazandı. Trakya, Makedonya ve Arnavutluk'u kaybeden Osmanlı'nın Balkanlar'daki hâkimiyeti hemen hemen yok oldu (sadece Doğu Trakya kaldı). Birçok cephede süren ve büyük askeri kayıpların verildiği savaşlar ateşkesle sonuçlandı. Her ne kadar Avrupalı güçler Balkan savaşlarına müdahale etmemiş olsalar da çatışmaların Avrupa'ya sıçramasından korktular ve Londra'da bir konferans topladılar. 1912 Londra Büyükelçiler Konferansı Konferansı'nda Arnavutluk'un bağımsızlığı tanındı ve Balkan devletlerinin savaşlar sonucunda genişleyen sınırlarına çeki düzen verildi.⁸⁰

Balkan devletleri yine hayal kırıklığına uğramışlardı ve bu sefer aralarındaki anlaşmazlıklar daha da su yüzüne çıkmıştı. Konferans'ta alınan kararlara ilk karşı çıkan Bulgaristan oldu ve ateşkesi feshettiğini açıkladı. Böylece savaş kaldığı yerden devam etti ve iki Balkan savaşı arasındaki dönemde Balkan ittifakı çöktü. Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan 1. Balkan savaşında Balkan ittifakıyla ve Rusya'nın desteğiyle ulaşamadıkları hedeflerine bu sefer tek başlarına savaşarak elde etmek istiyorlardı. Ortak düşmanları olan Osmanlı'yı yendikten sonra, Osmanlı'nın Balkanlar'da geride bıraktığı toprakları paylaşma kavgasına giriştiler. Sadece 1 yıl aradan sonra Balkan devletleri Makedonya için savaşmaya başladılar. Osmanlı ise bu savaşa Batı Trakya'yı geri almak için katıldı. İlk savaşta ittifakın dışında kalan Romanya da Balkanların en güçlü devleti olma hedefiyle ikinci savaşa dâhil oldu.⁸¹

Bu savaşlar sonunda Balkan devletlerinin sınırları değişirken, aralarına yeni bir devlet; Arnavutluk da katıldı. İmzalanan Bükreş antlaşmasıyla Makedonya üçe bölündü ve Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı. Fakat savaşı başlatan Bulgaristan ancak Makedonya'nın küçük bir parçasını alabildi. Savaşın zararlı çıkan tek ülke Bulgaristan olmuştu. Yunanlılar, Osmanlılar, Rumenler ve Sırp'lar ise savaşın toprak kazançları ile ayrıldılar.⁸²

Balkan Savaşları, çatışmaların sona ermesinden sadece bir sene sonra patlak verecek olan 1. Dünya Savaşı'nın bir provasıydı ve modern savaş çağını başlattı. Balkan savaşlarındaki mücadele ve düşmanlık sadece savaşın ordular arasında

⁸⁰ Hall, a.g.e., s. 30-59, 94-98.

⁸¹ Y.a.g.e., s. 128-141.

⁸² Hall, a.g.e., s. 142-173.

kalmamış sivil halka da yansımıştır. Osmanlı millet sistemi altında yüzyıllarca iç içe, barış içinde yaşamış olan halklar, artık saldırgan etnik milliyetçi ideolojinin etkisiyle birbirlerine karşı en büyük savaş suçlarını hiç acımadan işler hale gelmişlerdi.⁸³ Balkan savaşlarında sivillere uygulanan işkence ve katliamlar 21. yüzyıla kadar devam edecekti.

1.2. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDAN SOVYET EGEMENLİĞİNE KADAR OLAN SÜREÇ

1.2.1. Birinci Dünya Savaşı (1914–1919)

19. yüzyılın başında Avrupa İttifak Sistemi (European Alliance System) istikrar arayışındaydı ve Büyük Güçler Balkanlar'daki savaşlara nokta koymaya çalışmışlardır.⁸⁴ Fakat Balkan devletlerine dayattıkları barış antlaşmaları ve sınır düzenlemeleri kalıcı barışı sağlayamadı. Avrupalı devletler savaşı önleyemedikleri gibi, kendileri de bu savaşın içine çekildiler. Haziran 1914'de Avusturya-Macaristan Arşidükünün bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi uluslararası bir krize dönüşmüş ve 1. Dünya Savaşıyla tüm dünyaya yayılacak olan ateş, Balkanlar'daki bu kıvılcımla parlamıştır. İşte bu gelişme yüzünden Avrupa'da zaten olumsuz olan Balkanlar algılaması daha da kararmıştır.⁸⁵

Avrupa'daki siyasal düzeni yerle bir ederek imparatorluklar çağını sona erdiren 1. Dünya Savaşından galip çıkan taraf İttifak Güçleri (Entente) oldu ve savaş sonrası kurulacak yeni dünya düzenini 1919 Paris Barış Konferansı'nda şekillendirdiler. Bu konferansı daha öncekilerden ayıran iki özellik; Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) tarih sahnesine çıkmış olması ve barış antlaşmalarının Amerikan Başkanı Wilson'un 14 ilkesine göre hazırlanmasıydı. İtilaf devletleri Balkanlar'ın yeni siyasi haritasını çizerken "halkların kendi geleceklerini belirleme hakkı"nı (self-determination) göz önünde bulundurduklarını iddia etseler de aslında Balkanlar'da kimin kendi kaderini, hangi sınırlar içinde tayin edeceğine İngiltere ve Fransa karar veriyordu.⁸⁶ Bunu yaparken de göz önünde bulundurdukları en önemli etken kendi çıkarlarıydı. 'Farklı Balkan devletlerinin büyüklüğü, sınırları, gelişme aşamaları, hatta varlığı, neredeyse

⁸³ Hall, a.g.e., s. 181.

⁸⁴ Pavlowitch, a.g.e., s. 208.

⁸⁵ Todorova, 2006, a.g.e., s. 242.

⁸⁶ Hupchick, a.g.e., s. 331; Pavlowitch, a.g.e., s. 224-225.

sadece, güç dengesi oyununun kurallarına uyan Büyük Devletlerin hesaplarına bağlı olmuştur.⁸⁷

Balkan halklarının kaderi bir kez daha batılı güçlerin elindeydi ve bu kader savaşta yenilen Balkan devletleri ile İttifak Güçleri arasında imzalanan bir dizi antlaşmayla yazıldı.⁸⁸ Kazanan taraf; Sırbistan, Romanya, Yunanistan, Hırvatistan ve Slovenler ödüllendirilirken kaybedenler; Bulgaristan, Osmanlı, Arnavutluk, Makedonya, Macaristan ve Balkanlar'daki Müslüman halk cezalandırıldı. Sırplar; içinde Arnavutları, Boşnakları, Hırvatları, Macarları, Makedonları, Slovenleri de barındıran ve daha sonra Yugoslavya olarak adlandırılacak olan büyük bir krallıkla, Sırp Krallığı, ödüllendirilmişlerdi. Kendi geleceğini belirleme hakkına tamamen aykırı olan bu yapay oluşumda kısa süre sonra ayaklanmalar baş gösterdi. Sınırları genişleyen Romanya da aynı problemlerle karşı karşıyaydı. Savaşın galip ayrılan Yunanistan, Türklerin kurtuluş mücadelesi karşısında yenilmiş ve kendine vaat edilen toprakları kaybetmişti. Yenilen Balkan devletlerinin kaybettikleri topraklar, ödül olarak kazanan taraftaki devletlere verildi ve bu sayede Balkan devletleri arasındaki sınır anlaşmazlıkları ve azınlık sorunları daha da körüklendi.⁸⁹ Milletler Cemiyeti garantörlüğü altında azınlık haklarının korumasını ve nüfus değişimlerini öngören bu barış antlaşmaları uzun ömürlü olmadı.⁹⁰

1.2.2. İki Savaş Arası Dönem (1919 – 1939)

Büyük Güçlerin 1. Dünya Savaşı sonrasında başarısız bir şekilde kurdukları yeni dünya düzeni Balkanlar'a yeni sorunlardan başka bir şey getirmemişti. Azınlık sorunları ve bu dönemde yoğunlaşan azınlıklara bağlı terör örgütlerinin faaliyetleri Balkan devletlerinin siyasi birliklerine karşı bir tehdit oluşturmaktaydı. Savaşın getirdiği ekonomik yükün altında ezilen tarıma dayalı, zayıf Balkan ekonomileri gerekli sanayileşme hamlesini gerçekleştirmediler ve 1929 ekonomik bunalımı onları Batı ekonomilerine daha da bağımlı hale getirdi. Tarımda çalışma sahası bulamayan

⁸⁷ Todorova, 2006, a.g.e., s. 338.

⁸⁸ Hupchick, a.g.e., s. 330. Bu antlaşmalar: bağımsız Avusturya ile Saint Germain-en-Laye, bağımsız Macaristan Cumhuriyeti ile Trianon, Bulgaristan'la Neuilly-sur-Seine ve Osmanlı İmparatorluğuyla imzalanan (sonra Lozan Antlaşmasıyla değiştirildi) Sevr antlaşması.

⁸⁹ Hupchick, a.g.e., s. 338-352.

⁹⁰ Pavlowitch, a.g.e., s. 229.

işsiz halk aşırı milliyetçi ya da sosyalist akımların etkisi altına girdi, komünist ve faşist örgütler güçlendi.⁹¹

Tüm bu sorunlar ve Osmanlı'dan miras kalan güçlü merkezi devlet yapısı ile birleşen milliyetçi politik kültür; Balkanlar'da parlamenter demokrasinin gelişebileceği bir ortamın oluşmasına engeldi.⁹² Balkan devletlerinin ortak yanılığı; siyasal demokrasi kültürünü benimsemeyen, çok hızlı bir şekilde kurumsal ve anayasal yapılanmaya girişmeleri olmuştu. Parlamenter sisteme tamamen yabancı, eğitimsiz bir halk kitlesi vardı ve bu topluluklar yapılan reformları destekleyecek güçlü bir orta sınıftan yoksundu.⁹³ Demokratik sistemi kurmaya çalışan devletler bir yandan da ulus birliklerini korumaya yönelik politikalar yürütüyorlardı. Bu ulusçu ben-merkezcilik Balkanlar'da gerçek bir liberal demokrasinin kurulmasını engellemiştir.⁹⁴ Böylece, iki savaş arası dönemde, genç Balkan ulus-devletlerinin batıyı örnek alarak kurmaya çalıştıkları demokratik rejimler birbiri ardına yıkıldı ve Balkan devletleri bu ilk demokrasi sınavında başarısız oldular.

Balkan devletlerinin diğer başarısızlığı da aralarında ekonomik ve askeri işbirliği kurmaya yönelik girişimlerde görüldü. Ortak ekonomik ve sosyal sorunlarını çözmek için düzenledikleri Balkan Konferansları ve imzalanan bölgesel ittifak antlaşmaları (Küçük Antant ve Balkan Paktı) uzun ömürlü olmadı.⁹⁵

İki savaş arası dönemde Avrupalı devletler arasındaki güç mücadelesi Balkanlar'a da yansdı. Sanayileşme hamlesi için yeterli ulusal sermayeye sahip olmayan devletler bir süre sonra, dış yardım vaat eden Almanya'nın etkisi altına girdiler ve faşizme yöneldiler. Avrupa'daki bloklaşmayla birlikte her gün tırmanan gerilim ve Balkan devletlerinin milliyetçi politikaları, otoriter rejimlerin kurulmasına zemin hazırladı. 2. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Balkanlar 1941'de Nazi Almanyası'nın işgali altına girdi.⁹⁶

⁹¹ Sina Akşin, Melek Fırat, "İki Savaş Arası Dönemde Balkanlar", **Balkanlar**, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları, İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993, s. 98-124.

⁹² Alina Mungiu-Pippidi, "Democratization Without Decommunication in The Balkans" *Orbis*, vol. 50, no. 4, Sonbahar 2006, s. 647-649.

⁹³ Wolfgang Höpken, "Political Culture in the Balkan States During Interwar Period", Günay Göksu Özdoğan, Kemal Sabaşlı (edt.), **Balkans: A Mirror of the New International Order**, İstanbul: Eren, 1995, s. 85-99.

⁹⁴ Karpat, a.g.e., s. 60.

⁹⁵ Hupchick, a.g.e., s. 352-359.

⁹⁶ Akşin, Fırat, a.g.e., s. 98-124.

1.2.3 İkinci Dünya Savaşı (1939–1945)

Hitler'in tüm Balkanlar'ı kontrol altına almak istemesinin sebebi, Sovyet Rusya'nın işgalinde Nazi ordularına lojistik ve askeri desteği buradan sağlamayı planlamasıydı. Bölgedeki varlığını sağlamlaştırmak ve savaş hattının gerisinde güvенеbileceği yönetimler bırakabilmek için müttefiki İtalya ile birlikte Balkanlar'dan komünizmi temizlemeye girişti. Balkanlar'dan kovulma sırası Müslümanlardan sonra şimdi de Yahudilere ve komünistlere gelmişti.⁹⁷

Alman güçlerinin Stalingrad'da ağır yenilgiye uğradıkları 1942 yılı sonunda tüm dünyanın gözü Balkanlar'a çevrilmişti. Kızıl Ordu Balkanlar'a doğru ilerleyerek Mareşal Tito önderliğindeki komünist güçlerle birleşti ve Alman orduları geri çekildi. Hitler'i yenen Sovyet ordusu, kendilerine bir süre direnen Romanya dışında tüm Balkanlar'da memnuniyetle karşılanmıştı ve komünist partizan hareket bölgede giderek güçlendi.⁹⁸ 1944 Ekim'inde Churchill ve Stalin Moskova paylaşım antlaşmasını imzalayarak Balkanların siyasi geleceğini belirleyecek kararı verdiler; Yunanistan Amerika ve İngiltere'nin koruyuculuğuna girerken Balkanların geri kalanı Sovyetlere bırakılıyordu.⁹⁹ Balkanlar'da 1940 öncesindeki sınırlara geri dönüldü. Fakat yönetim şekli değişmişti; komünist partilerin başa geçtiği Halk Cumhuriyetleri kuruldu. Komünizm karşıtları, faşist parti üyeleri ya tutuklandı ya da sürgüne gönderildi. 1944 sonunda Balkan yarımadasında komünist egemenliği tamamen sağlanmıştı.¹⁰⁰

1.3 SOĞUK SAVAŞIN BAŞLANGICINDAN SOVYETLERİN ÇÖKÜŞÜ ve YUGOSLAVYA'NIN DAĞILMASINA KADAR OLAN SÜREÇ

1.3.1 Soğuk Savaş Yılları

Komünizm öncesinde Balkanlar üzerinde Avrupalı devletlerin kıyasıya rekabeti söz konusuydu ve bu nedenle bölgeye karşı özel bir ilgi besliyorlardı. Komünizm döneminde ise Balkanlar, kıtanın geri kalanından siyasi, kültürel ve ekonomik olarak uzaklaştı. Balkanlar, Osmanlı döneminde olduğu gibi bir kez daha kaybedilmiş,

⁹⁷ Pavlowitch, a.g.e., s. 313-319.

⁹⁸ Y.a.g.e., s. 319-327.

⁹⁹ Todorova, 2006, a.g.e., s. 273

¹⁰⁰ Pavlowitch, a.g.e., s. 319-327.

“öteki”ne dönüşmüş ve dışlanmıştı. Çünkü artık “şer imparatorluğu”nun sınırları içinde, Sovyet Rusya’nın güdümü altındaydı.¹⁰¹

Sovyetler, Balkanlar’da uydu devletler yaratarak kendi düşmanı olan kapitalist sisteme karşı tampon bir bölge oluşturdu. Sovyetlerle Batı bloğu arasındaki ideolojik bölünme Berlin’deki çekişme ve Çin’de komünist bir yönetim kurması üzerine askeri kampaşmaya ve ekonomik rekabete dönüştü. Transatlantik ittifakı 1949’da NATO’yu (North Atlantic Treaty Organisation – Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) kurdu. Aynı yıl Sovyetler, komünist Balkan devletleriyle arasındaki ekonomik bağları güçlendirmek için COMECON’u (Council for Economic Cooperation – Ekonomik İşbirliği Konseyi) oluşturdu. 1955’de ise Sovyet ve Balkan devletleri NATO’ya karşı Varşova Pakti’nı (Warsaw Treaty Organisation) kurdular.¹⁰²

Sovyet Rusya’dan ayrılan Yugoslavya ise her iki bloğa da katılmadı. Komünist ideolojiden kopmamakla beraber Sovyetlerden farklı bir bakış açısı ve kendine özgü bir yapılanma geliştiren Yugoslavya “Bağlantısızlar” arasında yer aldı.¹⁰³ Tito’nun 1946’da kurduğu Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti; Sırbistan, Karadağ, Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Makedonya federe devletleri ile Sırbistan Cumhuriyeti içerisinde iki otonom bölgeden (Macar azınlığın yaşadığı Voyvodina ve Arnavut azınlığın yaşadığı Kosova) oluşuyordu.¹⁰⁴ Ayrıca Yugoslavya anayasasında 6 millet (Hırvatlar, Karadağlılar, Makedonlar, Müslümanlar, Slovenler ve Sırlar), 9 milli azınlık/milliyet (Arnavut, Bulgar, Çek, İtalyan, Macar, Romen, Slovak, Türk ve Ukraynalı azınlıklar) ve iki etnik grup (Çingeneler ve Ulahlar) tanımlanmıştı.¹⁰⁵ Sosyalist Yugoslavya’yı oluşturan altı federe devletin her biri etnik yapıdaydı ve iç işlerinde özerktiler.¹⁰⁶

Tito, azınlık ve toprak sorunlarını komünist federasyonu çatısı altında bağımsız Makedonya ve Bosna’yı kurarak ve azınlıkların yaşadığı bölgelerde özerk yönetimler

¹⁰¹ Todorova, 2006, a.g.e., s. 269, 370; Pavlowitch, a.g.e., s. 335.

¹⁰² R. J. Crampton, **The Balkans: Since the Second World War**, London: Pearson Education, 2002, s. 107; Hupchick, a.g.e., s. 381.

¹⁰³ Crampton, a.g.e., s. 107-108.

¹⁰⁴ Mazower, a.g.e., s. 137-139.

¹⁰⁵ Şule Kut, **Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 98-99.

¹⁰⁶ Hupchick, a.g.e., s. 374; Kut, a.g.e., s. 98-99: Milletler Federasyon içinde kendi federe cumhuriyetlerine sahip, o ülkede çoğunluğu oluşturan topluluklardı. Etnik gruplarla etnik azınlıklar arasındaki ayrım ise azınlık olarak sayılan toplulukların Yugoslavya federasyonu dışında bir ana-devletleri olmasından kaynaklanıyordu.

oluşturarak çözebileceğine inanıyordu.¹⁰⁷ Bölge üzerinde hak iddia eden komşularının saldırısından korunan ve bağımsızlığını elde eden Makedonya, Tito sayesinde ulusal bilince ve Makedonlardan oluşan bir etnik kimliğe kavuştu;¹⁰⁸ 1947’de dil birliği sağlandı ve 1967’de özerk Makedon Ortodoks Kilisesi kuruldu.¹⁰⁹ Yugoslav yönetimi altındaki Müslümanlarsa etnik olarak Hırvat, Sırp ve Boşnak kökenlere sahip olmalarına rağmen, Osmanlı’da olduğu gibi, ortak bir milliyet altında birleştirilerek Müslüman milleti olarak temsil edildiler.¹¹⁰

Çokuluslu komünist federal yapıların parçası olan federe Balkan devletlerinin iç sınırları, etnik homojenliğe sahip olmasalar da ulus esasına göre belirlenmişti. Bu federasyonlarda Sovyet ve Yugoslav üst-kimliği yaratılmış ve aynı zamanda vatandaşlar etnik kimliklerine göre gruplandırılmıştı ve etnik temelli haklar anayasada koruma altına alınmıştı.¹¹¹ Marksist ideoloji içinde milliyetçiliği barındırmamakta hatta tam tersine, tüm milletleri tek çatı altında birleştiren ulus-üstü bir yapılanma öngörmekteydi. Fakat komünist yönetim altında bile 1918 sonrasında kurulan ulus-devletler federe devletler olarak varlıklarını sürdürdüler.¹¹² Etnik milliyetçiliğin federasyonlarda etkili olmasının diğer bir sebebi; federasyonların yasalarında federe devletlerin birleşme ve federasyondan ayrılma hakları saklı tutulmuş olmasıdır. Bu da dağılmanın hukuki temelini oluşturmuş, bağımsızlık hareketlerinin uluslararası toplum tarafından da meşru görülmesini sağlamış ve post-komünist devletlerin etnik milliyetçi altyapısını hazırlamıştır.¹¹³

Birbirine düşman iki blok arasındaki rekabetin “dehşet dengesi”ne ulaşması ve sıcak çatışmaya girmekten kaçınmaları sayesinde Soğuk Savaş Balkanlar’a geçici bir barış dönemi getirdi. Komünist rejimlerin hüküm sürdüğü Balkan ülkeleri Pax-Ottomana’dan sonraki en uzun barış dönemini yaşadılar ve kırk yıl boyunca bu topraklarda savaş yaşanmadı, sınırlar korundu.¹¹⁴

Bu barış döneminde, Balkan ülkeleri arasında sıcak çatışmalar yaşanmasa da 1960’lı yıllara gelindiğinde aralarındaki ayrılıklar daha da belirginleşti; Arnavutluk

¹⁰⁷ Mazower, a.g.e., s. 125.

¹⁰⁸ Karpat, a.g.e., s. 41.

¹⁰⁹ Crampton, a.g.e., s. 245-246.

¹¹⁰ Hupchick, a.g.e., s. 431.

¹¹¹ Kut, a.g.e., s. 96-97.

¹¹² Mazower, a.g.e., s. 137-139.

¹¹³ Kut, a.g.e., s. 96.

¹¹⁴ Crampton, a.g.e., s. 107.

Çin'le yakın ilişkiler kurmuş ve Sovyetler tarafından dışlanmıştı, Romanya Sovyetlere bağlı olmakla beraber bağımsız bir dış politika izliyordu, Yugoslavya Batı ile ekonomik ilişkilerini geliştirmekteydi, Bulgaristan ise Sovyetlere bağlılığını koruyordu.¹¹⁵

Demir perdenin batı tarafında kalan Yunanistan ise İngiltere ve Amerika'nın 2. Dünya savaşı sonrasında uyguladıkları ekonomik programlarla (Marshall Planı ve Truman Doktrini) komünizmin pençesinden kurtulmuştu.¹¹⁶ 1946'dan 1949'a kadar süren iç savaş döneminin ardından batının koruyuculuğu altında istikrarlı bir siyasi ve ekonomik yapıya kavuştu.¹¹⁷ Yunanistan 1952'de NATO'ya üye olarak batı savunma sisteminin doğu kanadını oluşturmuş, Ortak Pazar aracılığıyla da batı ekonomik sistemine eklemlenmiş ve 1981'de Avrupa Topluluğu'na üye ilk Balkan ülkesi olmuştur.¹¹⁸ Avrupa'yı kuran temel değerlerin beşiği olarak görülen Yunanistan'ın yüzü hep Avrupa'ya dönük olsa da problemleri çoğunlukla Balkanlar'la ilgili olmuş ve Balkanlar'daki istikrarsızlıktan payına düşeni almıştır.

1970'lerde Balkanlar'da artan sosyal huzursuzluk ve ekonomik sorunlar, komünist rejimlerin çöküşünü işaret ediyordu. Federasyonların etnik yapıda olması, değişen uluslararası konjonktür ve ulusal politikalar, komünist rejimin baskıcı politikaları karşısında halktan gelen demokratikleşme talepleri sonucu ortaya çıkan ekonomik ve siyasi reformlar ise bu süreci hızlandırdı.¹¹⁹ Yıllardır otokratik rejimler tarafından polis gücüyle bastırılan muhalif sesler, 1975 Avrupa Helsinki Senedi'nin imzalanmasının ardından daha da yükseldi.¹²⁰

Uluslararası politikada Helsinki süreciyle sağlanan "détente" (yumuşama) dönemi ve gelişen iletişim teknolojileri, 1980'lerde demir perdenin aralanmasını sağladı. Batı ile bağlantıya geçen Balkan halkları, buradaki yüksek hayat standartlarını ve ekonomik gelişmeyi gözlemledi. Böylece komünizm karşıtı hareketler oluştu. Gorbaçov'un

¹¹⁵ Crampton, a.g.e., s. 110.

¹¹⁶ Mazower, a.g.e., s. 132.

¹¹⁷ Yerasimos, a.g.e., s. 80.

¹¹⁸ Crampton, a.g.e., s. 207-225.

¹¹⁹ Kut, a.g.e., s. 95.

¹²⁰ Hupchick, a.g.e., s. 434; 33 Avrupa devleti, Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada tarafından imzalanan Helsinki Nihai Senediyle Avrupa sınırları batı ve doğu bloğu tarafından güven altına alındı. Antlaşmaya taraf olan tüm devletler insan haklarına saygılı olacaklarını belirttiler.

“perestroika” (yenilenme) ve “glasnost” (açıklık) politikaları ise giderek güçlenen bu hareketin önüne geçemedi.¹²¹

1.3.2. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci ve Komünizm Sonrası Balkanlar'daki Çatışma Ortamı

Yugoslav Federasyonu'nu oluşturan federe devletlerin aldığı ortak kararlar 1990'da komünist rejime son verilerek çok partili hayata geçildi.¹²² Zaten 1980'de Başkan Tito'nun ölmesiyle çokuluslu, sosyalist Yugoslav Federasyonunu ayakta tutan temel öge yok olmuş ve federasyonun birleştirici gücü yavaş yavaş ortadan kalkmıştı. Komünizm sonrası ağır ekonomik sorunlarla boğuşan federe devletlerin henüz tam anlamıyla ulusal birliklerini ve bölgedeki istikrar ortamını sağlayamadan gerçekleştirmeye çalıştıkları demokratik dönüşüm milliyetçi akımları güçlendirdi ve bir süre sonra rekabet ve çatışma ortamına dönüştü.¹²³ Sırpların federasyonu üniter devlete, Sloven ve Hırvatlarınsa konfederasyona dönüştürme istekleri Yugoslavya'yı siyasi bunalıma sürükledi.¹²⁴ 23 Haziran 1991'de Yugoslavya Federasyonu parçalandı ve Yugoslav cumhuriyetleri birer birer bağımsızlıklarını ilan ettiler.¹²⁵ Böylece Balkanlar'da komünist ideoloji çökerken yerini milliyetçi ideoloji aldı.¹²⁶

25 Haziran 1991'de iki Yugoslav Cumhuriyeti – Slovenya ve Hırvatistan – bağımsızlıklarını ilan ederek federasyondan ayrıldılar, zaten Federal Yugoslavya anayasası Yugoslav milletlerine federasyondan ayrılma hakkı vermektedir.¹²⁷ Hatta Slovenya bu kararı 23 Aralık 1990'da düzenlenen referandumda alınan bağımsızlık kararıyla demokratik temele oturtmuştur.¹²⁸ Bağımsızlıklarını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan'ı aynı yıl Makedonya ve 1 Mart 1992'de Bosna-Hersek izledi; Sırbistan ise 1992'de gerçekleştirilen referandumda halkının büyük çoğunluğu Sırbistan

¹²¹ Hupchick, a.g.e., s. 434-435.

¹²² Crampton, a.g.e., s. 239.

¹²³ Mejlina Modanu, “The European Union and conflict prevention in the Balkans: Regional integration and the impact of the enlargement process”.

<http://www.newbalkanpolitics.org.mk/default.asp?issue=8> (10.12.2005)

¹²⁴ Kut, a.g.e., s. 150.

¹²⁵ Crampton, a.g.e., s. 241-242.

¹²⁶ Y.a.g.e., s. 112.

¹²⁷ Roland Rich, “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union”, *European Journal of International Law*, 1993, s. 38, <http://www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art4.html> (27.07.2008); “the nations of Yugoslavia, proceeding from the right of every nation to self-determination, including the right of secession...”

¹²⁸ Y.a.g.m., s. 39.

önderliğinde yeniden oluşturulacak olan Yugoslav Federasyonu'na katılmayı kabul eden Karadağ'la birlikte eski federasyonun mirasçısı olduğunu ileri sürüyordu.¹²⁹

Sırpaların kontrolü altındaki Yugoslav Ulusal Ordusu'nun Sloven ve Hırvatların bağımsızlığını tanımadığını ve federasyondan ayrılmaları durumunda askeri müdahalede bulunacağını açıklaması üzerine Haziran sonunda Hırvatistan'da ilk çatışmalar başladı.¹³⁰ Böylece Yugoslavya'nın kanlı bir şekilde çözülme süreci başladı ve çöken federasyondan ayrılan devletler arasındaki eski sorunlar tekrar canlandı. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından kurulan ulus-devletlerde eski milletlerin statüleri korunmuş, fakat bu devletlerin sınırları dışında kalan soydaşlarının ve müslümanların statüsü ise azınlık konumuna gerilemişti.¹³¹ Federasyon zamanında bir millet (nation/narod) olarak temsil edilen ve çoğunluğun haklarına sahip olan topluluklar daha aşağı bir kategori olan azınlık statüsünü (minority/narodnost) kabullenemiyorlardı.¹³² Azınlıkların karşı karşıya kaldıkları bu "statü indirimi" onları ayrılıkçı isteklere yöneltmiştir. Bu bağımsızlık hareketleri karşısında Sırbistan Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç'in milliyetçi politikaları ve gerçekleştirmeye çalıştığı "Büyük Sırbistan" rüyası Balkanlar'ı 20. yüzyılın sonunda tekrar savaşa sürükledi.¹³³

İki kutuplu uluslararası sistemin çöküşü, Balkanlar'ın Avrupa güç dengesi içindeki konumu açısından stratejik değer kaybına uğramasına yol açtı ve beraberinde komünist sistemden miras kalan yapısal sorunları getirdi.¹³⁴ Komünizm sonrası Balkanların genelinde görülen problemler; organize suç örgütlerinin yaygınlaşması, Sovyet ekonomik geleneğinin kapitalist pazar ekonomisiyle uyum sorunu ve Balkan endüstrilerinin Batı karşısında rekabet güçlerinin olmamasıydı.¹³⁵ Bunlara, Balkanların "prematüre" ulus-devletleri arasında yaşanan etnik çatışmalar ve 2. Dünya Savaşı öncesinde çözümsüz bırakılmış sorunlar – Trakya sorunu, Makedonya sorunu, Kuzey Epir sorunu gibi – da eklenince Balkanlar Avrupa'nın en

¹²⁹ Crampton, a.g.e., s. 246-247.

¹³⁰ Rich, a.g.m., s. 39.

¹³¹ Kut, a.g.e., s. 98-102.

¹³² Crampton, a.g.e., s. 244.

¹³³ Mazower, a.g.e., s. 139-140; Balkanlar'da Soğuk Savaş döneminde yaşanan barış ortamı ve komünizmin çöküşünü takip eden etnik çatışma ortamı karşılaştırıldığında, farklı etnik grupların aynı ulus-devlet çatısı altında bulunmasının temelde azınlık sorunlarına ve etnik çatışmalara yol açmadığı, tam tersine homojen ulus-devlet idealine ulaşmak için ırksal saflığın aranmasının bu sorunlara yol açtığı görülür.

¹³⁴ Todorova, 2006, a.g.e., s. 276.

¹³⁵ Crampton, a.g.e., s. 237.

istikrarsız bölgesi haline geldi.¹³⁶ Dünyada Soğuk Savaş'ın bitişi ironik olarak Balkanlar'da sıcak savaşın başlangıcı oldu.

¹³⁶ Crampton, a.g.e., s. 45.

İKİNCİ BÖLÜM: 1990 – 1999 YILLARI ARASINDA AVRUPA BİRLİĞİ ile BALKAN ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

Şekil 1. Balkan Ülkelerinin Avrupa Birliğine Üyelik Statülerini Gösteren Balkanlar Siyasi Haritası

“Demir Perde”nin ortadan kalkması Balkanlar’ın siyasi yapısında radikal bir değişime yol açtı ve federalizmin çöktüğü yarımadada yeniden bir “balkanlaşma” süreci yaşandı. Avrupalı güçlerin 19. yüzyılda Balkanlar’da yarattığı “hayali cemaatler”; 20. yüzyıla gelindiğinde millet-yaratma ve ulus-devlet oluşturma süreçlerini tamamlayarak Batı ile Balkanlar arasındaki ideolojik ve askeri kısıtlamaların ortadan kalktığı “Yeni Dünya Düzeni”nde bağımsız ulus-devletler olarak yerlerini aldılar. Bu dönemde bölgede bir yandan ulus-üstü bir yapılanma olan Avrupa Birliği ile bütünleşme süreci yaşanırken diğer yandan doğu ile batı bloğu arasındaki gerilimin yerini bölgesel çatışmalar ve etnik milliyetçiliğin aldığını görüyoruz. Paradoksal bir

biçimde Balkanlar'da eş zamanlı olarak ilerleyen bu parçalanma ve bütünleşme süreçlerinin gelişimi büyük ölçüde AB politikalarından ve AB ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerden etkilenmiştir.

Bugüne gelindiğinde siyasi yapısı hayli değişen Balkanlar'daki coğrafi tanımlamalar da farklı kullanılmaktadır; AB'ye tam anlamıyla entegre olan Yunanistan nadiren bir Balkan ülkesi olarak anılmakta iken dağılan Sovyetlerden ayrılan Bulgaristan ve Romanya ile eski Yugoslav cumhuriyetlerinden Slovenya Batı ile ilişkilerini Orta ve Doğu Avrupa (ODA) ülkeleri kategorisinde sürdürdüler, Arnavutluk ile birlikte Yugoslavya'nın çökmesiyle bağımsızlıklarını ilan eden Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Avrupa'nın en genç ülkesi Kosova ise Güney Doğu Avrupa (GDA) ülkeleri olarak anılmaktadırlar.

2.1. YUGOSLAVYA BUNALIMI ve TANIMA PROBLEMİ

Yugoslavya'nın dağılma sürecine hazırlıksız yakalanan AT, ortaya çıkan siyasi bunalımın çözümüne yönelik etkin ve tutarlı bir politika geliştiremedi. Bunun öncelikli nedeni Birlik üyesi devletlerin Yugoslavya'nın parçalanma süreci karşısında ortak bir tutum sergilememeleri oldu; bazıları Yugoslavya'yı bir arada tutmak isterken bazıları her halükarda gerçekleşeceğini düşündükleri bu dağılma sürecini kontrol etmeye çalıştı, diğer bir grup ise tüm bu karışıklığın dışında kalınması gerektiğini savunuyordu.¹³⁷ Aynı şekilde uluslararası toplumun da uzun bir süre Yugoslavya'daki çatışmalara karışmaktan ve kuvvet kullanmaktan kaçınmasının temel nedeni 1975 Helsinki Nihai Senediyle güvence altına almayı taahhüt ettikleri uluslararası hukukun temel ilkelerinin Yugoslavya sorununda iç içe geçmiş olmasıydı.¹³⁸ Bir yandan "kendi kaderini tayin hakkı" Yugoslavya'nın parçalanmasına meşruiyet kazandırırken, diğer yandan bu devletlerin sınırları içerisinde şiddete maruz kalan azınlıkların bağımsızlık istekleri "toprak bütünlüğünü koruma" ve "iç işlerine karışmama" ilkeleri öne sürülerek desteklenmemiştir.¹³⁹ Yugoslavya'daki karmaşık etnik yapı, kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin uygulanmasını dünyanın diğer bölgelerinden daha sorunlu hale getirirken çelişkiye düşen uluslararası

¹³⁷ Lenard J. Cohen, **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, San Francisco: Westview Press, 1995, s. 234.

¹³⁸ Kut, a.g.e., s. 188-189.

¹³⁹ Oya Akgönenç, "New Balances in the Balkans After the Bosnian Crisis", **South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology**, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1999, s. 30.

toplumun Yugoslavya bunalımında net bir tavır sergileyememesi ayrılıkçı hareketlere hız kazandırmış ve bölgedeki şiddeti körüklemiştir.¹⁴⁰

AT'nun Yugoslavya bunalımı karşısında ilk girişimi Hollanda, İtalya ve Lüksemburg Dışişleri Bakanlarından oluşan bir delegasyonu 1991 yılında bölgeye göndermek oldu.¹⁴¹ Delegasyonun amacı taraflar arasında ateşkes müzakerelerini başlatmak ve Yugoslavya'nın bölünmesini barışçı yollardan sağlamaktı.¹⁴² AT'nun bu çabaları, Slovenya'nın çatışmaların dışında kalmasına yardımcı olduysa da Sırp saldırganlığını durduramadı; Sırp müzakerelere yanaşmayarak Hırvatistan üzerinde daha yoğun güç kullanmaya başladılar.¹⁴³ Hırvatistan'da çıkan çatışmalar sonucu bölgedeki gerilimin tırmanması Topluluğun iki lokomotif ülkesini harekete geçirdi.¹⁴⁴ AT üyeleri arasındaki görüş ayrılığının, Topluluğun Yugoslavya'ya yönelik ciddi bir siyasi girişimde bulunmasını engellediğini gören Fransa ve Almanya 10 Aralık 1991 Maastricht zirvesinde AT'nun, bağımsızlığını ilan eden bu devletleri belirli koşulların yerine getirilmesi şartıyla tanımalarını önerdiler.¹⁴⁵

16 Aralık 1991'deki Brüksel Bakanlar Konseyi'nde iki metin üzerinde uzlaşıya varıldı; "Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki Yeni Devletlerin Tanınmasıyla İlgili Çerçeve Deklarasyonu" (Declaration on the Guidelines on the Recognition of the New States in Eastern Europe and the Soviet Union) ve "Yugoslavya Deklarasyonu" (Declaration on Yugoslavia).¹⁴⁶ AT'nun bu iki deklarasyonda tanımının ön koşulu olarak öne sürdüğü kriterler, Soğuk Savaş sonrası Avrupa siyasal düzeninin dayandığı temel metinlere (Birleşmiş Milletler Şartı, Helsinki Nihai Senedi ve Paris Şartı) ve temel uluslararası normlara (özellikle de kendi kaderi tayin hakkı ilkesine) atıfta bulunmaktaydı.¹⁴⁷ AT, bu "koşullu tanıma" politikasını eski Yugoslav

¹⁴⁰ Kut, a.g.e., s. 110; Todorova, a.g.e., s. 369; Todorova, uluslararası toplumun Yugoslavya krizindeki tutumunu eleştirirken, onları ikiyüzlü davranmakla suçlar. Todorova'ya göre büyük güçlerin savunduğu halkların "kendi kaderini tayin hakkı" ilkesinin öngördüğü siyasal yapılanma ile ilkeyi yaratan büyük güçlerin kendi siyasal yapıları arasında paradoksal bir ilişki vardır.

¹⁴¹ Crampton, a.g.e., s. 245.

¹⁴² Y.a.g.e., s. 245.

¹⁴³ Y.a.g.e., s. 245.

¹⁴⁴ Richard Caplan, "Conditional recognition as an instrument of ethnic conflict regulation: the European Community and Yugoslavia", *Nations and Nationalism*, vol.8, no. 2, 2002, s. 162, <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118931170/PDFSTART> (27.07.2008)

¹⁴⁵ Y.a.g.m., s. 162.

¹⁴⁶ Rich, a.g.m., s. 42.

¹⁴⁷ Caplan, a.g.m., s. 162-163, Rich, a.g.m., s. 43; Tanımaya aday ülkelerin demokratik ve anayasal temele dayanan, uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmiş, barışçıl müzakere sürecini destekleyen, hukukun üstünlüğü, demokrasi, insan hakları, sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğü ilkelerine saygılı, silahsızlanma ve nükleer silahların indirimi ile ilgili tüm yükümlülükleri kabul etmiş ülkeler olması şart koşulmuştur. Yugoslavya ile ilgili tanıma kriterleri bunlara ek olarak azınlık

federasyonunda çıkabilecek çatışmaları önleyici bir araç olarak kullanmayı hesaplıyordu; Belgrat yönetiminin önüne konulan bu kriterler, Sırların güç kullanımını engelleyecek, çatışmanın statüsünü değiştirerek bir iç sorun olmaktan çıkıp bağımsız devletler arasında yaşanan üçüncü tarafların da müdahale edebilecekleri bir savaşa dönüşecek, tanıma sonucu eski Yugoslav Cumhuriyetleri'nin devlet olarak varlığı meşrulaşacak ve politik destek kazanacaklardı.¹⁴⁸

Yapılan tanınma başvurularını değerlendirmek üzere, Komisyon başkanı Robert Badinter'in adıyla "Badinter Komisyonu" olarak anılan Uzlaştırma Komisyonu görevlendirildi.¹⁴⁹ Komisyona, 19 Aralık'ta Slovenya ve Hırvatistan tanıma başvurusunda bulunmuş ve onları 20 Aralık'ta Bosna-Hersek ile Makedonya izlemiştir.¹⁵⁰ Komisyon bu başvuruları değerlendirmeye alırken Sırbistan ve Karadağ'ın ayrı ayrı yaptıkları başvuruları, Sırbistan'ın 1918'de kurulan (Hırvat, Sırp ve Slovenlerden oluşan) Sırp Krallığı'nın ardılı olduğu iddiasının kabul edilmediği ve bağımsız bir Karadağ'ın tanınmadığı gerekçesiyle reddetmiştir.¹⁵¹

Badinter Komisyonu başvuruların ardından 11 Ocak 1992'de açıkladığı raporunda; eski Yugoslavya Cumhuriyetlerinden yalnızca Slovenya ve Makedonya'nın tanınma kriterlerini yerine getirdikleri, Hırvatistan'ın ise bazı eksiklerinin olmakla birlikte tanınmaya yakın olduğu yönünde görüş bildirilmiştir.¹⁵² Bu rapora dayanarak AT, 15 Ocak 1992'de Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlıklarını tanıdığını ilan etti.¹⁵³ Makedonya'nın tanınması ise Yunanistan'ın Komisyonun Makedonya hakkındaki olumlu görüşüne karşı çıkması sonucu ileri bir tarihe ertelendi.¹⁵⁴ Ayrıca raporda, Birleşmiş Milletler (BM) üyeliğine kabul edilmiş olan Bosna-Hersek hakkında olumsuz görüş bildirilmiş ve bağımsızlık ilanının bir referanduma dayandırılmadığı

hakları ile ulusal ve etnik gruplara tanınan hakların garanti altına alınmasıyla ilgili hükümler içermekteydi. Ayrıca güç kullanımı ve saldırganlık yoluyla kurulan oluşumların bağımsızlığının AT tarafından tanınmayacağı belirtilmiştir. Yunanistan'ın olası Makedon irridentizmiyle ilgili kaygılarını gidermek için de Yugoslavya ile ilgili metne "komşu bir Topluluk üyesi devlete karşı hiçbir toprak talebinde bulunmayacağını garanti edecek anayasal ve politik düzenlemeleri yapmak" hükmü eklenmişti.

¹⁴⁸ Caplan, a.g.m., s. 163.

¹⁴⁹ Rich, a.g.m., sf. 44.

¹⁵⁰ Caplan, a.g.m., s. 170.

¹⁵¹ Rich, a.g.m., s. 47-48.

¹⁵² Alain Pellet, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", *European Journal of International Law*, v. 3, no. 1, 1992, s. 178-185, <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/content/citation/3/1/178> (27.07.2008)

¹⁵³ Carole Rogel, "The Collapse of Tito's Yugoslavia", **The Breakup of Yugoslavia and The War in Bosnia**, Westport, Connecticut: Greenwood Press, 1998, s. 25.

¹⁵⁴ Y. a.g.e., s. 61.

sürece tüm Bosna-Hersek halkının iradesini yansıtmadığı öne sürülmüştü.¹⁵⁵ Bosna-Hersek'in 1992 Nisanında gerçekleştirdiği referandumdan evet oyunun çıkması üzerine 7 Nisan 1992'de AT ülkeleri Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıma kararı aldılar.¹⁵⁶ Eski Yugoslav ülkelerinde çok karmaşık bir şekilde gerçekleşen bu tanıma süreci eski Sovyet ülkeleri olan Bulgaristan ve Romanya'ya gelindiğinde daha sorunsuz bir şekilde tamamlanmıştır. AT, Rusya'yı eski Sovyetler Birliği'nin ardılı olarak tanımış ve diğer sekiz eski Sovyet Cumhuriyeti'ni tanıdığını da 31 Aralık 1991'de ilan etmiştir.¹⁵⁷

AT, objektif tanıma kriterleri koymakla beraber tanınmanın uygulanmasında objektif olamamış; topraklarının büyük kısmında kontrol sağlayamayan Hırvatistan ve Bosna-Hersek'i bağımsız devletler olarak tanıırken demokratik ve barışçıl yollardan bağımsızlığını ilan eden ve bunun tüm hukuki ve yönetsel gereklerini yerine getiren Makedonya tanınmamıştır.¹⁵⁸ Ayrıca Topluluğun Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası (ODPGP: Common Foreign and Security Policy - CFSP) geliştirme yönünde çaba gösterdiği bu dönemde, Yugoslav krizindeki tutumu büyük önem taşımaktaydı.¹⁵⁹

2.2. BOSNA'DA SAVAŞ (1992-1995) ve AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NİN BALKANLAR'A MÜDAHALESİ

Yugoslavya'nın dağılmanın eşiğinde olduğu dönemde AT ve ABD'nin federasyonun bütünlüğünü destekleyen söylemleri Sırp'ların söz sahibi oldukları Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (FYC) Hükümetini cesaretlendirerek federasyondan ayrılma taleplerini dile getiren Sloven ve Hırvatlara baskı yapmalarına zemin hazırlamıştır.¹⁶⁰ Bağımsızlık ilanının ardından Slovenya'da başlayan savaş 10 gün sürmüş ve AT'nun arabuluculuğunda 7 Temmuz 1991'de imzalanan Brioni Antlaşmasıyla son bulmuştur.¹⁶¹ Fakat AT'nun diplomatik girişimi ve düzenlediği haftalık toplantılar Hırvatistan'da aynı sonucu getirmemiş ve burada ancak 1991 Kasım'ında Birleşmiş Milletler (BM) müdahalesiyle ateşkes sağlanmıştır.¹⁶² 15 Ocak

¹⁵⁵ Pellet, a.g.m., s. 178-185.

¹⁵⁶ Rich, a.g.m., s. 49-50; Pellet, a.g.m. s. 178-185.

¹⁵⁷ Rich, a.g.m., s. 45-46.

¹⁵⁸ Rich, a.g.m., s. 51, 57.

¹⁵⁹ Caplan, a.g.m., s. 162.

¹⁶⁰ Cohen, a.g.e., s. 233.

¹⁶¹ Rogel, a.g.e., s. 25.

¹⁶² Y.a.g.e., s. 25.

1992'de AT'nun Slovenya ve Hırvatistan'ı tanımasının ardından Yugoslavya'nın kuzeybatısındaki çatışmalar Bosna-Hersek'e kaydı.¹⁶³

Bosna Hersek'i diğer 5 eski Yugoslav Cumhuriyetinden ayıran demografik özellik hiçbir etnik grubun ülke nüfusu içinde mutlak çoğunluğa sahip olmamasıydı; 1991'deki nüfus sayımına göre Müslümanlar % 43,7 ile en kalabalık grubu oluştururken Sırp lar %31,4, Hırvatlar % 17,3 nüfusa sahipti ve geri kalan %5,5 kendini Yugoslav olarak tanımlıyordu.¹⁶⁴ Bosna krizini çok daha karmaşık bir hale getiren ise bu grupların ülke içindeki dağılımlarıydı; Hırvat ve Sırp topluluk, kendileriyle aynı etnik kökeni paylaşan sınır komşularına yakın yerlerde toplanmış, Müslümanlarsa daha çok merkezde yaşıyordu.¹⁶⁵ Bu üç büyük etnik grubun liderleri 1990'da kurulan üç taraflı hükümetle ülkeyi yönetiyorlardı.¹⁶⁶

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmelerinin ardından Eylül 1991'de Bosnalı Sırp lar da kendi bölgelerini "Sırp Özerk Bölgesi" ilan ettiler.¹⁶⁷ Bunun üzerine Bosna-Hersek'te Şubat 1992'de gerçekleştirilen ve Sırp ların boykot kararının ardından nüfusun % 64,4'ünün oy kullandığı referandumda; oyların % 99,7'si bağımsızlık lehineydi böylece Bosnalı Müslüman ve Hırvatlar 1 Mart 1992'de Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız Bosna–Hersek devletini kurdular.¹⁶⁸ AT ise 1992 Mart ayının ortalarında Lizbon'da Bosna'daki tarafları bir araya getiren bir toplantı gerçekleştirdi ve üç anayasal parçaya bölünmüş bir Bosna teklifi sundu, fakat Bosnalı Sırp lar 27 Mart'ta Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyetini kurduklarını ilan ettiler.¹⁶⁹ Barışçıl müzakerelerde bir sonuç alamayan AT, 7 Nisan 1992'de düzenlenen Lüksemburg zirvesinde alınan kararla Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdı ve aynı gün Sırp lar Bosna'da ilk hava bombardımanlarını gerçekleştirdiler.¹⁷⁰ Sırp askerlerinin Boşnaklara karşı uyguladıkları etnik temizlik ve Hırvatları da kapsayan sürgün hareketleri Batılı devletler tarafından başta bir "iç savaş" olarak değerlendirildi ve buralarda yaşanan insan hakları ihlalleri göz ardı edildi.¹⁷¹ Çatışmaları durdurmak için uluslararası toplumun hiçbir somut adım atamaması bir yandan Sırp ları cesaretlendirirken Bosna'ya uygulanan silah ambargosu da

¹⁶³ Cohen, a.g.e., s. 240.

¹⁶⁴ Y.a.g.e., s. 241.

¹⁶⁵ Crampton, a.g.e., s. 244-245.

¹⁶⁶ Cohen, a.g.e., s. 241.

¹⁶⁷ Rogel, a.g.e., s. 30-31.

¹⁶⁸ Cohen, a.g.e., s. 242.

¹⁶⁹ Rogel, a.g.e., s. 31.

¹⁷⁰ Kut, a.g.e., s. 56.

¹⁷¹ Y.a.g.e., s. 185-186.

Boşnakları savunmasız bırakıyordu.¹⁷² Savaş süresince savunmasız kalan siviller Bosna topraklarını terk etti ve 1994 sonunda Bosna nüfusunun %60'ı (yaklaşık 2,7 milyon insan) ülke toprakları dışına göç etmiş ve çoğu yasal ya da yasal olmayan yollarla Avrupa ülkelerine sığınmışlardı.¹⁷³ Bu mülteci akını Avrupa'nın istikrarını da doğrudan etkilemekteydi.¹⁷⁴

Dağılan Yugoslavya'daki çatışmaları durdurmak için askeri müdahalede bulunulması uluslararası toplumun da gündemindeydi fakat Yugoslavya'nın bir savunma (self-defense) organizasyonu olan NATO'ya üye olmaması NATO müdahalesini tartışılabilir hale getiriyordu.¹⁷⁵ AT, Batı Avrupa Birliği¹⁷⁶ (BAB) güçlerini kullanmayı önerdiyse de NATO'nun gelecekteki misyonunun tartışıldığı bu dönemde ABD'nin karşı çıkması üzerine bu öneri rafa kaldırıldı.¹⁷⁷ AT ve BM Bosna savaşını durdurmak için diplomatik girişimleri desteklediler ve 1992 Ağustos'unda Bosna'da çatışan grupların liderleri Genova'da biraraya gelerek "Eski Yugoslavya Uluslararası Konferansı" (International Conference on the Former Yugoslavia) çatısı altında bir çalışma grubu oluşturdular.¹⁷⁸ 1993 Ocak ayında BM temsilcisi Cyrus Vance ve AT temsilcisi Lord David Owen'ın adlarıyla anılan Vance-Owen planıyla Bosna'yı 10 kantona ayırma fikri ortaya atıldı.¹⁷⁹ 1994 Mart ayında Owen-Stoltenberg planıyla getirilen yeni çözüm önerisi ise; Bosna'yı üç etnik bölümden oluşan bir konfederasyona dönüştürmekti.¹⁸⁰

Diplomatik girişimlerin sonuçsuz kaldığı bu süre zarfında savaş daha da şiddetlenmişti, Sırpların "etnik temizlik" stratejisine Hırvat ve Müslüman paramilitar güçleri de aynı şiddetle karşılık verdiler, sonuç etnik-dinsel şiddet ve sivillere karşı

¹⁷² Kut, a.g.e., s. 185-186; Rogel, a.g.e., s. 60; BM Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1991'de Yugoslavya bunalımının tüm taraflarına silah satışını engelleme kararı aldı. Fakat uygulanan silah ambargosu, Ulusal Yugoslav Ordusunun (JNA - Jugoslavenska Narodna Armija) kontrolünü ve silahlarını zaten elinde bulunduran Sırpların yararına oldu ve özellikle Bosnalıları 3,5 yıl boyunca savunmasız bıraktı. Ambargo ancak 18 Haziran 1996'da kaldırıldı.

¹⁷³ Rogel, a.g.e., s. 65-66.

¹⁷⁴ Y.a.g.e., s. 66.

¹⁷⁵ Rogel, a.g.e., s. 67.

¹⁷⁶ Batı Avrupa Birliği; temelleri 1948 yılında Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşbirliği ve Ortak Savunma Antlaşması"na dayanan ve NATO'nun kuruluşuyla beraber işlerliğini kaybeden siyasal ve askeri nitelikli bir bölgesel örgütlenmedir. 1980'lerin sonuna doğru tekrar canlandırılmak istenen örgütün 1991'de Maastricht'te kabul edilen bir kararla AT'na bağlı bir Avrupa savunma sistemi olarak yeniden yapılandırılması kararlaştırılmıştır. Bkz. Western European Union, Home Page, <http://www.weu.int/> (13.08.2008)

¹⁷⁷ Rogel, a.g.e., s. 60.

¹⁷⁸ Cohen, a.g.e., s. 251.

¹⁷⁹ Rogel, a.g.e., s. 34.

¹⁸⁰ Y.a.g.e., s. 34.

girişilen mezalimler oldu.¹⁸¹ Çatışmaların şiddetlenmesi üzerine 1994 Ocak ayında NATO'nun bombalama harekâtı onaylandı ve 1 Mart 1994'de yani savaşın 3. yılında harekât başladı (organizasyonun tarihinde ilk kez NATO üyesi olmayan bir bölgeye askeri müdahalede bulunulmuştur).¹⁸² Savaşın durdurulmasının ardından başlatılan ABD'nin ev sahipliği yaptığı ve Avrupa Birliği'nin¹⁸³ (AB) de yer aldığı Dayton barış görüşmeleri 21 Kasım 1995'de sonuçlandırıldı ve Paris Barış Antlaşması (Dayton olarak da bilinen) 14 Aralık 1995'de imzalandı.¹⁸⁴

Bosna-Hersek'te üç buçuk yıl süren savaşın bilânçosu çok ağırdı; 250 bin ölü, 1 milyondan fazla yaralı ve 2,5 milyon mülteci.¹⁸⁵ AB yanı başındaki bu insanı kıyıma durdurmak için hiçbir somut adım atamamış ancak ABD'nin de krize angaje olmasıyla AB üyeleri ortak bir strateji etrafında birleşebilmiş fakat bu da çatışmaların başlamasından 42 ay sonra gerçekleşmiştir.¹⁸⁶ Bosna krizinde Avrupalı devletlerin çakışan dış politika çıkarları, korumayı taahhüt ettikleri insani ve ahlaki değerlerin önüne geçmiş ve Bosna'da acil bir şekilde ihtiyaç duyulan müdahaleyi engellemiştir.¹⁸⁷ Fransa, İngiltere ve Almanya tarihi müttefiklerini korumak adına aralarındaki tartışmalarla zaman kaybederken binlerce Bosnalı ölmüş, yaralanmış veya mülteci konumuna düşmüştür.¹⁸⁸ AB üyeleri Bosna krizinde farklı tarafları savunsalar da sonuç tüm taraflar için aynıydı; kontrolden çıkan saldırgan Sırp saldırganlığının durdurulamaması, Bosnalı Arnavutların katliama uğraması ve AB'nin ortak dış politikası açısından büyük bir siyasi başarısızlık örneği.¹⁸⁹

1990'larda uluslararası arenada önemli bir aktör olmayı hedefleyen AB, 90'ların ilk yarısında Balkanlar'da aktif bir politika geliştirememiş hatta aldığı yanlış kararlarla bölgedeki istikrarsızlığa katkıda bulunmuştur.¹⁹⁰ Bosna krizi 1990'larda Balkanlar'daki kriz ortamının önlenmesinde ve çatışmaların durdurulmasında, ABD

¹⁸¹ Cohen a.g.e., s. 246.

¹⁸² Rogel, a.g.e., s. 67.

¹⁸³ 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan ve Kasım 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği (European Union – EU) adını almıştır.

¹⁸⁴ Rogel, a.g.e., s. 40; Paris barış antlaşması ikiye bölünmüş bir Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıyordu; Müslüman-Hırvat federasyonu toprakların % 51'ini kontrol ederken Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska) % 49'una sahipti. Ortaklaşa bir başkanlık ve merkezi hükümetin yanı sıra her iki yönetim de kendi yasama ve yürütme organlarına sahip olacaklardı.

¹⁸⁵ Kut, a.g.e., s. 184.

¹⁸⁶ Akgönenç, a.g.m., s. 25-26.

¹⁸⁷ Y.a.g.m., s. 25-26.

¹⁸⁸ Akgönenç, a.g.m., s. 25-26.

¹⁸⁹ Kut, a.g.e., s. 183.

¹⁹⁰ Y.a.g.e., s. 182-183.

müdahalesi olmadan AB'nin sorun çözme yeteneğinin sınırlı olduğunu göstermiştir.¹⁹¹

2.3. AVRUPA BİRLİĞİ ile ORTA ve DOĞU AVRUPA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

Balkan ülkelerinin; derin ekonomik sorunlar, etnik çatışmalar ve siyasi krizlerle boğuştuğu 1990'lı yılların başında Avrupa ise bütünleşme tarihinin dönüm noktalarından birini yaşıyordu ve Topluluğun gündemi derinleşme çabaları ile meşguldü. AB'ni kuran Maastricht Antlaşması'yla ekonomik, parasal ve siyasi birliğe dair önemli kararların alınmasının ardından Birlik yüzünü ileriki genişlemelere dönmüştür.

2.3.1. Avrupa Antlaşmaları

AB'nin, sancılı bir siyasi ve ekonomik dönüşüm süreci geçiren ODA ülkelerini Birliğe yakınlaştırmak ve bu dönüşüm sürecini desteklemek amacıyla attığı ilk adım; daha önce bu ülkelerle imzalanan basit ticaret ve ortaklık antlaşmalarını daha kapsamlı bir çerçeveye oturtarak ODA ülkeleriyle "Avrupa Antlaşmaları" (AA) (Europe Agreements) imzalamak olmuştur.¹⁹² Temelde ODA ülkeleriyle AB arasında ticaret serbestisini amaçlayan ve kurumsal yapıyı biçimlendiren Avrupa Antlaşmaları; geliştirilmiş siyasi diyalog, ekonomik işbirliği, dış politikanın eşgüdümü ve kültürel değişim gibi konulara ilişkin maddeler içermektedir.¹⁹³ AB ve imzacı ülke arasında on yıl içinde ikili serbest ticaret bölgelerinin oluşturulması öngörüldüğünden ticari düzenlemeler, antlaşmalarda en detaylı ele alınan konu olmuştur.¹⁹⁴ İşçilerin serbest dolaşımı, hizmet ticareti ve örgütlenme hakkı konulardaki düzenlemeler ise dar kapsamlıdır ve geniş bir serbesti getirmez.¹⁹⁵ Ayrıca antlaşmalar ODA

¹⁹¹ Kut, a.g.e., s. 183.

¹⁹² Jackie Gower, "EU policy to central and eastern Europe", Karen Henderson (ed.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, London; Philadelphia: UCL Press, 1999, s. 5.

¹⁹³ European Commission, **Europe and Association Agreements**,

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_archive_en.htm (27.06.2008)

¹⁹⁴ Antlaşmalar; tekstil, giyim ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu kapsamına giren ürünler istisna olmak kaydıyla AB'ye yapılan sanayi ürünleri ithalatında uygulanan tüm miktar kısıtlamalarının ve gümrük tarifelerinin kaldırılmasını öngörüyordu. Bu istisnaların dışında tarım ürünlerinde de kotalar uygulanmaktaydı. Antlaşmaların kapsamı dışında bırakılan ürünler ve tarımdaki kotalar ODA ülkelerinin ana ihracat malları olan tekstil, çelik ve tarım ürünlerinin ihracatını kısıtlıyordu. Bkz. Devlet Planlama Teşkilatı, **Avrupa Antlaşmaları**, http://www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Avrupa_ant/avrupa_ant.htm (27.06.2008)

¹⁹⁵ European Commission, **Europe and Association Agreements**,

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_archive_en.htm (27.06.2008)

ülkelerinin mevzuatlarını AB normlarına uyumlu hale getirmelerini ve AB rekabet kurallarını kendi hukuk sistemlerine adapte etmelerini şart koşmaktaydı.¹⁹⁶ AB ile AA imzalayan ülkeler arasında; bu ülkelerin gösterdikleri ilerlemeyi, üyelik hazırlıklarını takip etmekle görevli ve aynı zamanda tüm bu gelişmelerin bakanlar düzeyinde tartışıldığı bir forum işlevi de gören Ortaklık Konseyi, Ortaklık Komitesi ve Parlamenterler Komitesi gibi kurumsal yapılar oluşturulmuştur.¹⁹⁷

AA'nın hukuki dayanağı yani Komisyona bu antlaşmaları imzalama yetkisi veren madde; Roma Antlaşmasının AB'ye üye olmayan ülkelerle "karşılıklı haklar ve yükümlülükler, ortak eylemler ve özel usuller içeren ortaklıklar" kurma hakkı veren 238. maddesidir.¹⁹⁸ Antlaşmaların hem AB'nin, hem de birliğe üye devletlerin yetki alanına giren karma antlaşmalar olması; Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, üye devletlerin Parlamentoları ve ortaklık kurulan ülkelerin Parlamentolarının da dâhil olduğu uzun bir onay sürecini gerektirmektedir; antlaşmalar bu kurumların her birinde ayrı ayrı onaylandıktan sonra yürürlüğe girerler.¹⁹⁹ Onay sürecinde yaşanan zaman kaybını hafifletmek için Komisyon bu ülkelere yapılacak yatırımları kolaylaştıran geçici serbest ticaret antlaşmaları imzalamıştır.²⁰⁰ Bu antlaşmalar sayesinde AB ülkeleri ile ODA ülkeleri arasındaki ticareti büyük ölçüde serbestleşmiş, ticaret hacmi kısa sürede büyümüş ve ODA ülkelerinin ihracatı AB üyesi ülkelere kaymıştır.²⁰¹

90'lı yıllarda AB ile AA imzalayan üç Balkan ülkesi vardır; Bulgaristan, Romanya ve Slovenya. Bunlar arasından Romanya, 1974'de Topluluğun Genelleştirilmiş Tercihler Sistemine²⁰² dâhil olarak AT ile resmi ilişkiler geliştiren ilk ODA ülkesidir.²⁰³

¹⁹⁶ Y.a.g.r.

¹⁹⁷ Desmond Dinan (edt.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Birinci Cilt**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005, s. 464.

¹⁹⁸ **Treaty Establishing the European Community** (as Amended by Subsequent Treaties), ROME, 25 Mart 1957, <http://www.hri.org/docs/Rome57/Part6.html#Art238> (26.03.2008); Article 238. The Community may conclude with one or more States or international organizations agreements establishing an association involving reciprocal rights and obligations, common action and special procedures.

¹⁹⁹ Mark Maresceau, "Association, Partnership, Pre-Accession and Accession", **Enlarging the EU – Relations between the EU and CEE**, New York: Longman, 1997, s. 7.

²⁰⁰ Y.a.g.e., s. 7.

²⁰¹ Gower, a.g.e., s. 6.

²⁰² Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi (Generalised System of Preferences), gelişmekte olan ülkelerin AB'ye ihraç ettikleri sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinde tercihli tarifelerden yararlanmalarını sağlayan bir sistemdir. Tercihli tarifeler, bazı durumlarda kotalarla da desteklenen tarife indirimleri ya da muafiyetleri gibi özel gümrük düzenlemelerinden oluşmaktadır. Bkz. İktisadi Kalkınma Vakfı, **Sözlük**, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1113> (27.06.2008)

²⁰³ European Commission, **EU-Romania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/romania/eu_romania_relations_en.htm (27.06.2008)

1991'de imzalanan Ticaret ve İşbirliği Antlaşması'nın ardından Romanya ile AB arasındaki ilişkiler 1 Şubat 1993'de imzalanan Avrupa Antlaşması'nın Şubat 1995'de yürürlüğe girmesiyle daha ileri bir seviyeye taşındı.²⁰⁴ Romanya'dan daha erken bir tarihte, Mayıs 1990'da AT ile Ticaret ve İşbirliği Antlaşması imzalayan Bulgaristan ise 8 Mart 1993'de Avrupa Antlaşması'nı imzaladı ve antlaşma 1 Şubat 1995'de yürürlüğe girdi.²⁰⁵ 1993 yılında AB ile imzaladığı İşbirliği Antlaşması yürürlüğe giren Slovenya ise Avrupa Antlaşması'nı geç denebilecek bir tarihte, 10 Haziran 1996'da imzalamıştır.²⁰⁶ Antlaşmanın ticaretle ilgili hükümleri Ocak 1997'de imzalanan Geçici Antlaşma (Interim Agreement) ile yürürlüğe kalsa da Slovenya ile AB arasında imzalanan Avrupa Antlaşması, İtalyan vetosu engeline takılarak ancak Şubat 1999'da yürürlüğe girebilmiştir.²⁰⁷

AA, ticaret ve işbirliği antlaşmalarından daha ileri bir seviyede olmakla beraber AB tarafından "ön-katılım" (pre-accession) antlaşmaları olarak görülmemiştir ve antlaşma metinlerinin önsözünde yer alan "gelecekteki ve nihai hedef olarak üyelik taahhüdü"nden daha fazlasını içermezler.²⁰⁸ Antlaşmalardaki ürün kısıtlamaları nedeniyle asimetrik bir ticaret serbestisi sağlanması, Avrupa işgücü piyasasının ODA ülkelerine kapalı tutulması, antlaşmaların geç yürürlüğe girmeleri ve açık bir üyelik taahhüdü içermemeleri ODA ülkelerini tatmin edememiştir ve AB; eski doğu bloğu ülkelerinin Batı Avrupa ile yakınlaşma ve üyelik taleplerine ancak Haziran 1993 Kopenhag Zirvesi'nde net bir cevap verebilmiştir.²⁰⁹

2.3.2. Üyelik Kriterleri

1993 Haziranında Kopenhag'da gerçekleştirilen Avrupa Konseyi'nde, AB ile Avrupa Antlaşmalarını imzalamış olan 10 ODA Ülkesinin (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya) belirli kriterleri yerine getirmeleri koşuluyla Birliğe üye olabilecekleri kararlaştırılmış ve böylece hem "doğu genişlemesi" olarak adlandırılan süreç başlamış hem de ODA

²⁰⁴ European Commission, **EU-Romania Relations**, a.g.r.

²⁰⁵ European Commission, **EU-Bulgaria Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm (27.06.2008)

²⁰⁶ European Commission, **Relations with Slovenia** http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/slovenia_en.htm#Overview%20of%20key%20documents%20related%20to%20enlargement (27.06.2008)

²⁰⁷ Y.a.g.r.

²⁰⁸ Marceau, a.g.e., 1997, s. 9; Mike Manin (edt.), "Policies towards CEEC", **Pushing back the boundaries: the European Union and Central and Eastern Europe**, Manchester: Manchester University Press, 1999, s. 35-36.

²⁰⁹ Mannin, a.g.e., s. 36-37.

ülkeleriyle AB arasındaki ilişkiler “koşulluluk” (conditionality) temeline oturtulmuştur.²¹⁰ Zirvede kabul edilen ve “Kopenhag Kriterleri”²¹¹ olarak anılan üyelik kriterleri; her aday ülkenin bireysel olarak gösterdiği ekonomik ve siyasi ilerleme kapsamında değerlendirileceğini ve genişlemenin Birliğin “hazmetme kapasitesi” göz önüne alınarak gerçekleşeceğini belirtmektedir.²¹² Bu ülkelerin üyelik sürecine yönelik belirli bir zaman çizelgesi öngörülmemesi ve konulan kriterler, ODA ülkelerinin üyelik sürecinin daha önceki genişlemelerden farklı ve daha zorlu olacağını sinyallerini veriyor, AB genişleme politikasında önemli bir değişime işaret ediyordu.²¹³

Zirvede alınan kararlar ODA bölgesindeki istikrarsızlıktan kaynaklanan endişeyi de yansıtmaktaydı; Bosna’daki kötü durum, yükselen Rus milliyetçiliğinin bölgedeki etkisi, Romanya’daki ekonomik ve sosyal tedirginlik, tüm bölge ülkelerini etkileyen ekonomik durgunluk ve politik istikrarsızlık AB-ODA ilişkilerini, Birlik gündeminin zirvesine taşıdı.²¹⁴ Kopenhag’da verilen üyelik taahhütü bir sonraki yıl Essen Zirvesi’nde güçlendirildi.

2.3.3. PHARE Programı

Doğu genişlemesinin ateşli savunucularından olan Almanya’nın başkanlığı döneminde Aralık 1994’te gerçekleştirilen Essen Avrupa Konseyi’nde ODA ülkelerinin üyeliğe hazırlanması için “kapsamlı bir strateji” oluşturulması kararı verilmiştir.²¹⁵ Geliştirilmesi istenen bu stratejinin temel noktaları; tek Pazar mevzuatına uyum, AB’nin mevcut yardım programlarından bu ülkelere geçiş

²¹⁰ Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Copenhagen, 21-22 Haziran, 1993, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (27.06.2008)

²¹¹ 1993 Kopenhag Zirvesi’nde kabul edilen ve 1995 Madrid zirvesinde güçlendirilerek AB Antlaşmasının 49. ve 6(1). maddelerinde yer alan kriterler üç başlık altında toplanmıştır; siyasi kriter (demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan hakları ve azınlık haklarına saygı gösterilmesini ve bu hakların korunmasını teminat altına alan kurumların istikrarlı işleyişi), ekonomik kriter (işleyen bir pazar ekonomisine sahip olmanın yanı sıra AB içindeki rekabetçi baskılara ve diğer serbest piyasa güçlerine dayanabilme kapasitesi) ve müktesebat uyumu (üyelikten kaynaklanan yükümlülükleri üstlenebilme yeteneği). Bkz. European Commission, EU Glossary, **Accession criteria**, http://europa.eu/scadplus/glossary/accession_criteria_copenhagen_en.htm (27.06.2008)

²¹² Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Copenhagen, 21-22 Haziran, 1993, s. 13, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (27.06.2008)

²¹³ Gower, a.g.e., s. 7.

²¹⁴ Mannin, a.g.e., s. 43.

²¹⁵ Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Essen, 9-10 Aralık, 1994, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm, (17.10.2008)

döneminde verilecek AB desteği ve tüm ODA ülkeleri ile yapılandırılmış diyalog kurulmasıdır.²¹⁶ Zirvede, AA ile sağlanan politik diyalogun yeterli olmadığı vurgulanmış ve üye ülkelerle aday ülkelerin devlet, hükümet başkanları ve bakanları arasında düzenli olarak çok taraflı toplantılar düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.²¹⁷ Ayrıca aday ülkeleri AB iç pazarıyla bütünleşmeye hazırlamak için Komisyon'dan 1995 yılında Cannes'da gerçekleştirilecek Avrupa Konseyi'ne kadar bir rapor hazırlanması istenmiştir ve Komisyon üyelik başvurusunda bulunan ülkelerin uyum sağlamaları gereken Birlik mevzuatını listeleyen Beyaz Kitabı²¹⁸ 3 Mayıs 1995'te yayımlamıştır.²¹⁹ Essen Zirvesinin ardından, PHARE Programı (Polonya ve Macaristan Ekonomilerinin Yeniden Yapılanmasına Destek Programı - Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies) ODA ülkelerinin ön-katılım sürecinin temel mali enstrümanı haline gelmiştir.²²⁰

1989 yılında sadece Polonya ve Macaristan için hazırlanan ve daha sonra diğer 8 ODA ülkesini (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya) de kapsayacak şekilde genişletilen ve süresi uzatılan PHARE Programı ile ODA ülkelerindeki reform sürecinin, altyapı yatırımlarının, ekonomik ve siyasi dönüşümün desteklenmesi amaçlanmıştır.²²¹ Ayrıca 2000 yılına kadar üç GDA ülkesi (Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya) de programın yararlanıcıları arasında yer almışlardır.²²² Bu ülkelerin öncelik ve gereksinimleri hedef alınarak özelleştirmenin desteklenmesi, altyapı yatırımlarının finansmanı, Trans-Avrupa ağları, sivil toplumun güçlendirilmesi, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün yerleştirilmesi, sosyal kalkınma, istihdam, insani yardım, eğitim, araştırma, kamu reformu, tarım ve çevre alanlarında yatırımlar yapılmış ve bu ülkelerle AB arasında finansal ve teknik işbirliği geliştirilmiştir.²²³

Balkan ülkelerin dönüşüm sürecinde önemli bir role sahip olan PHARE Programı kapsamında 1990-1997 yılları arasında Balkan ülkelerine sağlanan toplam yardım

²¹⁶ Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Essen, 9-10 Aralık, 1994, a.g.r.

²¹⁷ Gower, a.g.e., s. 9.

²¹⁸ Beyaz Kitap; Topluluğun düzenleme yapması gereken belirli bir alanla ilgili önerileri içeren Komisyon yayınıdır. Bkz. European Commission, EU Glossary, **White Paper**, http://europa.eu/scadplus/glossary/white_paper_en.htm (17.10.2008)

²¹⁹ Gower, a.g.e., s. 9, Mannin, a.g.e., s. 45.

²²⁰ European Commission, **Phare Programme**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm> (26.03.2008)

²²¹ Y.a.g.r.

²²² Y.a.g.r.

²²³ Y.a.g.r.

2,4 milyar ECU'ye²²⁴ yakındır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere bu yardımlardan en yüksek payı Romanya ve Bulgaristan alırken onları Arnavutluk izlemiş ve Slovenya ise bu ülkeye yapılan PHARE mali yardımı açısından diğer Balkan ülkelerinin gerisinde kalmıştır. Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ve Hırvatistan 1990 – 1997 döneminde bu program kapsamına alınmamışlardır.

Tablo 1. 1990-1997 Yılları Arasında Balkan Ülkelerine Yapılan PHARE Yardımlarının Yıllara ve Ülkelere Göre Dağılımı

(milyon ECU olarak)

Ülke	1990-1993	1994	1995	1996	1997	Toplam
Arnavutluk	191,8	49	88	53	68,9	450,7
Bosna- Hersek	37,3	0	0	140	73	250,3
Bulgaristan	307,8	85	83	62,5	66	604,3
Makedonya	34,6	24,9	24,9	25	33	142,4
Romanya	440	100	66	118,4	100	824,4
Slovenya	19,3	24	25	22	25	115,3
<i>Toplam</i>	<i>1030,8</i>	<i>282,9</i>	<i>286,9</i>	<i>420,9</i>	<i>365,9</i>	<i>2387,4</i>

Kaynak: European Commission, **The PHARE Programme Annual Report 1997**, COM (1999) 234 final, Brussels, 18.05.1999, http://aei.pitt.edu/5963/01/003139_1.pdf (13.08.2008)

2.3.4. Gündem 2000 Raporu

Komisyondun 15 Temmuz 1997'de yayınladığı aday ülkelerin AB'ye katılımlarıyla ilgili Gündem 2000 raporunda AB'nin genişlemesi, ortak politikaların reformu, 2000 ile 2006 yılları arasında AB'nin mali çerçevesinin nasıl olması gerektiği ve Komisyondun üyelik başvurusunda bulunmuş olan 10 ODA ülkesi ile ilgili görüşleri (avis) ele alınmıştır.²²⁵ Üç bölümden oluşan Gündem 2000 raporunun ikinci bölümünde, AB'nin genişleme konusunda yeni hedeflerine ulaşabilmesi için "güçlendirilmiş ön-

²²⁴ ECU - European Currency Unit: Avrupa Para Birimi; 1981 – 1999 yılları arasında Birliğin bütçe hesaplarında kullanılmıştır. Bkz. İktisadi Kalkınma Vakfı, Sözlük, **ECU**, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1098> (26.03.2008)

²²⁵ European Commission, **Agenda 2000: for a stronger and wider Union**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60001.htm> (26.03.2008); Komisyondun, üyelik başvurusunda bulunan ülke hakkında hazırladığı ve Avrupa Parlamentosu ile Komisyond'a sunduğu raporu; o ülkedeki siyasi ve ekonomik durumun değerlendirilmesinden, başvuruda bulunan ülkenin AB müktesebatını benimseme ve uygulama kapasitesine ilişkin analizinden, katılım müzakerelerinde çıkabilecek olası sorunların ortaya konmasından ve müzakerelerin ne zaman başlayabileceğine dair tavsiyesinden ibarettir ve üyelik prosedürünün ilk aşamasını oluşturur.

katılım stratejisi” (reinforced pre-accession strategy) önerilmiş, son bölümde ise genişlemenin AB politikaları üzerindeki olası etkileri incelenmiştir.²²⁶

Komisyon ayrıca bu raporda ODA ülkelerinin, AB antlaşmalarında belirtilen üyelik kriterleri ve 1995 Mayıs’ında yayımlanan Beyaz Kitap’taki koşullara uyum sağlamada gösterdikleri performansı da dört başlık altında incelemiştir; siyasi kriter, ekonomik kriter, üyelik başvurusundan doğan yükümlülükler ve idari kapasite.²²⁷ Yapılan incelemeler ışığında Romanya’nın insan hakları ve azınlıklar konusunda halen yetersiz olduğu, ekonomik uyum konusunda pazar ekonomisine geçişte önemli ilerleme kat ettiği fakat AB ekonomisiyle rekabet edebilecek düzeyde olmadığı, üyelik taahhütlerini katılım düzeyinde yerine getiremediği fakat kurumsal kapasitesini geliştirmekte olduğu belirtilmiştir.²²⁸ Bulgaristan’ın durumu daha olumsuz bir şekilde değerlendirilmiş ve tam katılımın henüz öngörülmediği, gerekli yükümlülükleri sağlayabilmek için önemli adımların atılması gerektiği yorumu yapılmıştır.²²⁹ Slovenya’nın ise politik ve ekonomik kriterler açısından AB’ye uyumu yakaladığı yine de üyelik taahhütlerini tam olarak yerine getirebilmek için daha fazla çaba göstermesi gerektiği belirtilmiştir.²³⁰ Böylece Komisyon şu sonuca varmıştır; Slovenya orta vadede üyelik kriterlerini karşılayabilecek ülkeler arasında yer alırken, Bulgaristan ve Romanya’nın gerekli tedbirleri uygulamada başarılı oldukları konusunda şüpheler vardır.²³¹

Aralık ayındaki Lüksemburg zirvesinde Avrupa Konseyi ODA ülkelere verdiği üyelik taahhüdünü sağlamlaştırarak Gündem 2000 belgesinde Komisyon tarafından Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdikleri yönünde görüş bildirilen Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile üyelik müzakerelerinin 1998 yılı ilkbaharında başlatılmasını onaylamıştır.²³² Bu ülkelerle AB arasındaki ilişkilerin temelini oluşturan AA’nın, imzalanması öngörülen Katılım Ortaklığı Belgeleriyle (Accession Partnerships) ileri

²²⁶ European Commission, **Agenda 2000: for a stronger and wider Union**, a.g.r.

²²⁷ Mannin, a.g.e., s. 52-53.

²²⁸ Y.a.g.e., s. 52-53.

²²⁹ Y.a.g.e., s. 52-53.

²³⁰ Y.a.g.e., s. 52-53.

²³¹ Y.a.g.e., s. 52-53.

²³² Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Luxembourg European Council, 12-13 Aralık 1997,

http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm (26.03.2008)

bir seviyeye taşınması ve güçlendirilmiş ön-katılım stratejisiyle 2000 yılından itibaren aday ülkelere yapılacak mali yardımın da artırılması kararlaştırılmıştır.²³³

AB üyeliğine aday ülkelere yönelik ön-katılım stratejisinin ana sütununu ve müzakere sürecinin temelini oluşturan Katılım Ortaklığı Belgeleri Komisyon tarafından hazırlanmakta ve aday ülkelerin üyelik kriterlerini sağlamak için gerçekleştirmeleri gereken kısa ve orta vadeli öncelikler ile bu süreçte Topluluk fonlarından bu ülkeye ayrılması planlanan finansal kaynak miktarı tek bir çerçevede toplanmaktadır.²³⁴ Lüksemburg zirvesinde alınan kararlar doğrultusunda ilk Katılım Ortaklığı Belgeleri Mart 1998'de hazırlanmış ve aday ülkelerin gösterdiği ilerlemeye bağlı olarak 1999 ve 2003 yıllarında revize edilmişlerdir. Aday ülkeler bu belgelerde belirtilen öncelikleri yerine getirebilmek ve AB üyeliğine hazırlanmak için gerçekleştirecekleri anayasal ve kanuni değişikliklerle yeni yasal düzenlemelerin, belirli bir zaman çizelgesine oturtularak, ayrıntılı bir şekilde gösterildiği Ulusal Programlarını (National Programme for the Adoption of Acquis) hazırlamış ve AB'ne sunmuşlardır.²³⁵

Aday ülkelerin sadece Birlik mevzuatını kendi iç hukuklarına aktarmaları değil ayrıca bu mevzuata uygun politikaları yürütebilecek kapasitede kamu kurumlarının ve demokratik altyapının sağlanması beklenir.²³⁶ Bu yüzden Avrupa Komisyonu aday ülkelerin üyelik sürecinde kaydettikleri ilerlemeyi değerlendirmek için Konsey'e yıllık "Düzenli Raporlar" (Regular Reports) sunmaktadır. ODA ülkelerine ilişkin ilk Düzenli Raporlar Kasım 1998'de hazırlanmış ve bu raporlarda aday ülkelerin hazırladıkları Ulusal Programların uygulaması, Topluluğa katılım için gerekli kriterleri yerine getirip getirmediği bireysel bazda incelenmiştir.²³⁷ Ayrıca Komisyon "eşleştirme" (twinning) mekanizmasını uygulamaya koymuştur. Bu mekanizma; AB'ne üye ülkelerin kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan uzmanların, aday ülkelere gelerek kendi uzmanlık alanıyla ilgili kurumda müktesebatın uygulanmasına yönelik

²³³ Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Luxembourg European Council, 12-13 Aralık 1997, a.g.r.

²³⁴ Marc Maresceau, " Pre-accession", Marise Cremona (edt.), **The Enlargement of the EU**, Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 31.

²³⁵ Y.a.g.e., s. 31.

²³⁶ Y.a.g.e., s. 31.

²³⁷ Y.a.g.e., s. 32.

kurumsal yapılanmanın, insan kaynaklarının, modern ve etkili yönetim becerilerinin geliştirilmesine yardımcı olacak teknik işbirliği projelerini kapsar.²³⁸

AB'nin aday ülkeleri üyelik sürecine hazırlamak için kullandığı bu araçlar ve sağladığı ekonomik yardımlar sayesinde Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'ya 90'lı yıllarda verilen AB üyelik perspektifi; bu ülkelerde ekonomik ve sosyal dönüşümün itici gücü haline gelmiş, demokratikleşme ve liberal pazar ekonomisine uyum sürecini hızlandırmıştır.

Diğer eski Yugoslav ülkeleri gibi etnik çatışmalar yaşamayan ve bağımsızlığını ilan ettiği tarihten itibaren Batıyla arasındaki ilişkilere zarar verir korkusuyla Balkan sorunlarının tamamen dışında kalmaya çalışan Slovenya'nın dış politikası 1980'lerden itibaren Avrupa merkezliydi ve bağımsızlık sonrasında AB üyeliği en önemli dış politika hedefi haline geldi.²³⁹ AB'ne üyelik kriterlerini sağlamak için büyük çaba gösteren Slovenya'nın önündeki en büyük engel ise İtalya'nın vetosu oldu. 10 Haziran 1996'da Sloven hükümeti Avrupa Komisyonu'na üyelik başvurusunu sunduğunda Slovenya'nın imzalamış olduğu AA halen AB üyesi devletlerin parlamentolarında onaylanma sürecindeydi.²⁴⁰ Bunun nedeni, İtalyan hükümetinin Federal Yugoslavya ile İtalya arasında 1974'de imzalanan Osimo Antlaşmasını öne sürerek 2. Dünya Savaşı sonrasında Slovenya topraklarını terk eden İtalyanların mallarının iadesini istemesi ve Slovenya-AB ilişkilerini bloke etmesiydi.²⁴¹ 1996'da İtalya'da gerçekleşen hükümet değişikliğinin ardından Slovenya'nın önündeki bu engel ortadan kalktı ve Slovenya-İtalya ilişkileri normale döndü.²⁴² Önce AA'nın hükümleri 1997'de imzalanan Geçici Antlaşma ile yürürlüğe girdi ve sonra Slovenya 1997 Aralık ayındaki Lüksemburg Konseyi'nde 1998 yılında müzakere sürecine başlayacak olan potansiyel adaylar arasına dâhil edildi.²⁴³

1989 yılında demokratik dönüşüm ve liberal pazar ekonomisine uyum sürecini başlatan Bulgaristan ise Bulgar siyasetçilerin kötü yönetimi, politik istikrarsızlık, sıklıkla ortaya çıkan ekonomik skandallar, uzun vadeli politikaların oluşturulamaması

²³⁸ European Commission, EU Glossary, **Twinning**, http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/twinning_en.htm (13.08.2008)

²³⁹ Irena Brinar, "Slovenia: From Yugoslavia to European Union", Karen Henderson (edt.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, London; Philadelphia: UCL Press, 1999, s. 241-243.

²⁴⁰ Brinar, a.g.e., s. 243; Maresceau, a.g.e., 2003, s. 13.

²⁴¹ Brinar, a.g.e., s. 246-247.

²⁴² Y.a.g.e., s. 248.

²⁴³ Y.a.g.e., s. 249-250.

ve yapısal reformların yavaş ilerlemesi gibi nedenler yüzünden bu süreçte Slovenya kadar başarılı olamadı.²⁴⁴ Bu başarısız politikalar sonucunda ekonomik büyümesi durma noktasına gelen ve hayat standartları düşen Bulgaristan ODA'nın en yoksul ülkesi haline geldi.²⁴⁵ Ancak, 1996-1997 ekonomik krizinden sonra gerçekleşen hükümet değişikliğinin ardından Bulgaristan, işleyen bir pazar ekonomisi inşa edebilmek için yapısal reformlar öngören kapsamlı bir program uygulamaya başladı ve 1997'den sonra sosyal ve ekonomik istikrara kavuşarak AB ile ilişkilerini geliştirdi.²⁴⁶

Bulgaristan'ın AB ile imzaladığı AA; AB ülkeleri ile yapılan ticaretin liberalleşmesi, ek ticaret yaratılması, finansal yardım sağlanması gibi olumlu etkilere sahip olsa da antlaşmanın getirdiği kısıtlamalar, en önemli Bulgar endüstriyel ihraç mallarını ve tarım ürünlerini vergiler ve tarife-dışı engellerle AB gümrük duvarının dışında bırakıyordu.²⁴⁷ Ayrıca Bulgaristan'ın düşük gelir seviyesi ve çingene nüfusu nedeniyle 1995'de Schengen Antlaşması'na dâhil edilmemesi de büyük hayal kırıklığı yaratmıştı.²⁴⁸ 14 Aralık 1995'de Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunan Bulgaristan 1997 Lüksemburg Konseyi'nde, 1998 yılında müzakerelere başlayacak ilk grup arasına alınmamıştır.²⁴⁹

AB'nin ekonomik ilişkiler geliştirdiği ilk Balkan ülkesi olan Romanya'nın 1990 öncesinde tarafsızlık ve izolasyona dayalı olan dış politikası 1990 sonrasında Avrupa-Atlantik yapılarıyla bütünleşmeyi hedef alan açık bir politikaya dönüşmüştür.²⁵⁰ Fakat 90'ların ilk yarısında yönetimde olan milliyetçi partilerin uyguladığı liberal ekonomiden ve demokratik bir siyasal sistemden uzak politikalar, azınlık sorunlarının da etkisiyle Romanya'nın Batı ile ilişkilerinin gelişimini yavaşlatmıştır.²⁵¹ Bu nedenlerle Romanya da Bulgaristan ile aynı kaderi paylaşmış ve 1995 yılında imzalanan Schengen Antlaşmasına dâhil edilmeyen iki ODA

²⁴⁴ Emil Giatzidis, "Bulgaria on the road to European Union", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol.4, no. 3, 2004, s. 435,

<http://dx.doi.org/10.1080/1468385042000247648> (13.08.2008)

²⁴⁵ Y.a.g.m., s. 436.

²⁴⁶ Y.a.g.m., s. 437-438.

²⁴⁷ Y.a.g.m., s. 441.

²⁴⁸ Y.a.g.m., s. 442.

²⁴⁹ Maresceau, a.g.e., s. 13.

²⁵⁰ Felicia Alexandru, "Romania on the Way Toward Membership", *Central European University, Center for EU Enlargement Studies*, Budapest, 2006, s. 17,

<http://web.ceu.hu/cens/assets/files/> (27.06.2008)

²⁵¹ Y.a.g.m., s. 18.

ülkesinden biri olmuştu.²⁵² Romanya'nın 22 Haziran 1995'te Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunmasının ardından Komisyon'un Gündem 2000 raporunda üyelik kriterlerini henüz karşılamadığı yönündeki görüşü Romanya'nın müzakere sürecine daha geç bir tarihte başlamasına neden olmuştur.²⁵³

2.4. AVRUPA BİRLİĞİ ile GÜNEYDOĞU AVRUPA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN GELİŞİMİ

90'lı yılların başından itibaren Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'yla üyelik perspektifinde ve daha hızlı bir şekilde resmi ilişkilerini geliştiren AB, diğer Balkan Ülkelerine yönelik farklı inisiyatifler geliştirmiş ve bu ülkelerden bazılarını Birliğin genişleme politikasına sonradan dâhil etmiştir. Açıkça görülmektedir ki 1990-1999 yılları arasındaki dönemde AB üyeliği perspektifi, Balkan ülkeleri açısından bakıldığında bölgede istikrar ve barışın sağlanmasında büyük öneme sahip olmakla birlikte sadece Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'yı kapsamaktadır. Bu ülkelerle AB arasındaki ilişkiler "ön-katılım stratejisi" kapsamında hızla ilerlerken AB, genişleme sürecinin dışında bırakılan GDA ülkeleriyle bireysel düzeyde resmi ilişkiler kurmuş, bu ülkelere yönelik "Bölgesel Yaklaşım Stratejisi"ni geliştirmiş ve bölgede yürütülen farklı girişimlere destek vermiştir.

2.4.1. Bölgesel Yaklaşım Stratejisi

1990'ların ortalarına gelindiğinde Balkanlar'da halen süren çatışma ortamı, iyi komşuluk ilişkilerinin yanı sıra bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinin önemini daha da ön plana çıkarmaktaydı. Zaten Balkan devletleri, şiddeti doğurma eğilimleri değişse de temelde aynı sorunlarla karşı karşıyaydılar ve iç içe geçmiş bir dizi siyasi, ekonomik ve askeri konu etrafında buluşmaktaydılar.²⁵⁴ Bu nedenle Dayton Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Avrupa Komisyonu, AB ile henüz Katılım

²⁵² Giatzidis, a.g.m., s. 442.

²⁵³ European Commission, **EU-Romania Relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/archives/romania/eu_romania_relations_en.htm (27.06.2008)

²⁵⁴ Dimitar Bechev, "Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, vol. 8, no. 1, Nisan, 2006, s. 31, http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/carrots_sticks.pdf (27.06.2008)

Ortaklığı Antlaşması imzalamamış olan GDA ülkelerine yönelik “Bölgesel Yaklaşım” (Regional Approach) stratejisini geliştirdi.²⁵⁵

Slovenya dışındaki eski Yugoslav ülkeleri; Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti (Sırbistan-Karadağ) ile birlikte Arnavutluk’u kapsayan bu strateji sayesinde Batı Balkanlar ile AB arasındaki karşılıklı ilişkilerin resmi bir zemine oturtularak daha ileri bir seviyeye taşınması, bölgede demokrasinin geliştirilmesi, ekonomik reformlar ve yeniden yapılandırma çalışmaları ile Dayton Antlaşması’nın desteklenmesi amaçlanmıştır.²⁵⁶ Mültecilerin ve yerinden edilmiş insanların karşılıklı geri dönüşü, ülkelere yerleştirilmeleri ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi²⁵⁷ (EYUCM) ile işbirliği gibi konularda da düzenlemeler içeren Bölgesel Yaklaşımın getirdiği yenilik; GDA ülkeleri arasındaki işbirliğinin geliştirilmesinin AB ile entegrasyonun ön koşulu olarak belirlenmesidir.²⁵⁸ Böylece AB, Batı Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde de “koşulluluk” prensibini vurgulamış ve bölgesel entegrasyon modelinin Balkanlar’da çatışma önleme aracı olarak işlev görmesini hedeflemiştir.²⁵⁹

AB, bu strateji aracılığıyla GDA ülkeleri arasında yakın ekonomik ve politik bağlar kurarak bölgede barış ve istikrarı yaygınlaştırmayı amaçlıyordu. Fakat bölgede yaşanan savaşlardan sonra Balkanlar’da bölgesel çapta stratejilere ihtiyaç olduğunu görüp 1996 yılında Bölgesel Yaklaşım stratejisini geliştirildiğinde çok geç kalınmıştı ve aslında bu strateji sağladığı sınırlı finansal destekle bölgesel işbirliğini geliştirmeye yönelik elle tutulur bir program sunmamakta ve GDA ülkelere fazla inisiyatif tanımamaktaydı.²⁶⁰ Ayrıca yaklaşımın adı bölgesel olmakla beraber, AB’nin bu dönemde Balkanlar’a yönelik politikaları tüm bölgeyi kapsamamakta ve Balkan ülkeleriyle arasındaki resmi ilişkilerin seviyesi büyük farklılık göstermekteydi. AB; Bulgaristan, Romanya ve Slovenya ile Avrupa Antlaşmaları imzalarken Arnavutluk

²⁵⁵ Will Bartlett, Vişnja Samardžja, “The Reconstruction of South East Europe, The Stability Pact and the Role of EU: An Overview”, *MOCT-MOST*, no. 2, 2000, s. 252-253, <http://www.springerlink.com/content/k1145l25r62j0h5/fulltext.pdf> (22.11.2007)

²⁵⁶ Y.a.g.m., s. 253.

²⁵⁷ 1993’te kurulan Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia – ICTY) 90’larda Balkanlar’da yaşanan çatışmalar esnasında işlenen savaş suçlarına bakan, BM’e bağlı bir mahkemedir. Bkz. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Home Page, <http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY> (13.08.2008)

²⁵⁸ Bechev, a.g.m., s. 32.

²⁵⁹ Modanu, a.g.m.

²⁶⁰ Milica Uvalic, “Regional co-operation in Southeast Europe”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol.1, no.1, 2001, s. 63, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850108454621>(13.08.2008)

1992 yılında, Makedonya 1996 yılında AB ile çok daha kısıtlı Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşmaları (Trade and Economic Co-operation Agreement) imzalamışlar; Bosna Hersek, Hırvatistan ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ise ancak 1996'dan sonra AB'nin tercihli ticaret tarifelerinden (autonomous trade preferences) yararlanmaya başlamışlardı.²⁶¹ Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Makedonya, Romanya ve Slovenya 1990-1992 yılları arasında PHARE Programına dahil edilirken Sırbistan-Karadağ ve Hırvatistan'ın 1999 yılına kadar PHARE yardımından yararlanmaları engellenmişti.²⁶² Bulgaristan, Romanya ve Slovenya AB üyeliğine resmen aday olurken 1999'a kadar diğer Balkan ülkelerine hiçbir şekilde AB üyelik perspektifi verilmemişti. Bu koşullarda geliştirilen bölgesel yaklaşımın etkisi ve başarısı da sınırlı oldu.²⁶³

2.4.2. Avrupa Birliği'nin Balkanlar'da Desteklediği Diğer Girişimler

90'lı yıllarda bölgede yaşanan krizlerden sonra uluslararası toplum Balkanlar'da çatışma önleme ve istikrara yönelik stratejiler geliştirmiş ve bölgesel işbirliğini geliştirmek için birçok önemli adım atmıştır. Balkanlar'da yaşanan krizler sırasında Balkan ülkelerine verilen dış yardımların kullanımı ve uluslararası örgütlerin bölgedeki yardım faaliyetleri bu girişimler aracılığıyla koordine edilmiştir.²⁶⁴ AB bir yandan bu girişimleri desteklerken diğer yandan Balkan ülkelerine yönelik kapsamlı bir politika geliştirme arayışındaydı. AB'nin ve AB'ye üye devletlerin Balkanlar'da aktif olarak yer aldığı, bölgesel ve uluslararası aktörlerle işbirliği yaptığı bu girişimlerden bazıları ise şunlardır:

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı - AGİT (Organisation for Security and Cooperation Europe - OSCE): Avrupa, Orta Asya ülkeleri ve Amerika'nın dâhil olduğu AGİT, 56 üyesiyle dünyanın en büyük bölgesel güvenlik örgütüdür ve 1994 yılında kurumsallaşmıştır.²⁶⁵ İnsan kaçakçılığı, silahsızlanma, sınır kontrolü, terörle mücadele, çatışma önleme, kriz yönetimi, kriz sonrası insani, askeri yardım ve yeniden yapılandırma, demokratikleştirme, insan hakları, azınlık hakları, eğitim gibi

²⁶¹ Uvalic, a.g.m., s. 63.

²⁶² Y.a.g.m., s. 63.

²⁶³ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 253.

²⁶⁴ Bertrand de Largentaye, Tamara Buschek, Fabien Dupuis, "Forgiveness and a promise: Advocating a more regional approach to the Balkans by the EU", *Notre Europe – Etudes & Recherches*, Policy Papers, no: 21, s. 14,

http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Polycypaper21-en_01.pdf (26.03.2008)

²⁶⁵ Organisation for Security and Cooperation Europe, Home Page

<http://www.osce.org/about/> (26.03.2008)

önemli alanlarda üyelerinin aldığı kararlar doğrultusunda faaliyet gösterir.²⁶⁶ Bulgaristan ve Romanya'nın 1973'de; Arnavutluk'un 1991'de; Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya'nın 1992'de; Makedonya'nın 1995'de üye olduğu bu organizasyona Sırbistan-Karadağ 2000 yılından sonra katılabilmektedir.²⁶⁷ AB'nin Avrupa'da istikrarı teşvik etmek amacıyla yakın ilişki içinde bulunduğu AGİT; Kosova, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Makedonya'da görev almış, Arnavutluk'ta ise gözlemcilik yapmıştır.²⁶⁸

Avrupa İçin İstikrar Paketi – AİİP (Stability Pact for Europe - SPE): 1993 yılında Fransa Başbakanı Edward Balladur'un önerdiği "Balladur Planı"na dayanan ve 21-22 Haziran 1993 Kopenhag Avrupa Konseyi'nde tartışılan girişim AB'nin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına yönelik ilk ciddi eylemlerinden biridir.²⁶⁹ 6 ODA ülkesi (Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Romanya, Slovakya) ve üç Baltık ülkesini (Estonya, Letonya, Litvanya) hedef alan ve temel amacı Avrupa'nın güvenlik ve istikrarının artırılması, ileri aşamada da ODA ülkelerini AB üyeliğine hazırlamak olan bu girişim 20-21 Mart 1995'de Paris'te düzenlenen bir konferansta kabul edilerek "Avrupa İçin İstikrar Paketi" imzalandı.²⁷⁰ Pakta yukarıdaki 9 ülke ile beraber AB üyesi 12 ülke, ABD, Belarus, Kanada, Moldova, Rusya ve Ukrayna taraf olmuştur ve Paketin uygulanmasının takibi ise AGİT'in sorumluluğu altındaydı.²⁷¹

Barış Yürütme Konseyi – BYK (Peace Implementation Council – PIC): Dayton antlaşmasının imzalanmasının ardından 8-9 Aralık 1995'de Londra'da "Barış Yürütme Konferansı" toplanmış ve 55 ülke ile en önemli uluslararası örgütlerin katıldığı bu konferans sonucunda Balkanlar'da barışı güçlendirmek, bölgeye gözlemci göndermek, yardım toplamak ve yapılan uluslararası yardımları koordine

²⁶⁶ Organisation for Security and Cooperation Europe, Home Page.

²⁶⁷ Y.a.g.r.

²⁶⁸ Y.a.g.r.

²⁶⁹ Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Copenhagen European Council, 21-22 Haziran 1993, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72921.pdf (26.03.2008);

Pál Dunay, Wolfgang Zellner, "The Pact on Stability in Europe - A Diplomatic Episode or a Lasting Success?", IFSH (ed.), **OSCE Yearbook 1995/1996**, *Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg*, 1996, s. 300,

http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/95_96/OSCE_Yearbook_1995_96.pdf (26.03.2008)

²⁷⁰ Y.a.g.e., s. 300-303.

²⁷¹ Y.a.g.e., s. 304-308.

etmekle görevli bir Konsey kurulmuştur.²⁷² Tüm AB ve Balkan ülkeleri bu oluşuma katılmıştır.²⁷³

Güney Doğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi – GDAİ (The South-East Europe Cooperation Initiative – SECI): Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Makedonya, Moldova, Romanya, Slovenya, Türkiye ve Yunanistan'ın üyesi olduğu bu girişim Avrupa-Atlantik işbirliğinin bir ürünü olarak 6 Aralık 1996'da Genova'da alınan kararla geliştirildi.²⁷⁴ Bölgesel planları koordine etmek, ihtiyaçları belirlemek, özel sektör girişimlerini desteklemek, yatırımları ve bölgesel işbirliğini desteklemek gibi amaçları olan bu girişimle ayrıca katılımcı ülkelerin Avrupa Birliği'ne entegrasyonunu kolaylaştırıcı çalışmalar da yürütülmektedir.²⁷⁵ Organizasyon, bu hedeflere ulaşmak için AGİT ve BM Avrupa Ekonomik Konseyi (United Nations Economic Council for Europe - UNECE) ile yakın işbirliği halindedir.²⁷⁶

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı - KEİT (The Organisation for Black Sea Economic Cooperation - BSEC): 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğünde kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı sayesinde Karadeniz'e kıyısı olan tüm devletler (Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Romanya, Rusya, Türkiye, Ukrayna ve Yunanistan) ortak bir ekonomik platformda toplanmıştır.²⁷⁷ Almanya, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Fransa, İtalya, Polonya, Slovakya ve Avrupa Komisyonu'nun gözlemci statüsüne sahip oldukları ve destekledikleri bu girişim Karadeniz'de barış, istikrar ve refahın artırılmasını ve bölge ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesini amaçlamaktadır.²⁷⁸ Basra Körfezinden sonra dünyanın en büyük ikinci petrol ve doğal gaz kaynağına sahip olan Karadeniz bölgesi Avrupa'nın enerji yatırımları açısından da büyük önem taşımaktadır.²⁷⁹

Temas Grubu (The Contact Group): Nisan 1994'de Yugoslavya sorununun çözümü için kurulan bu oluşumda dört AB üyesi (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya) ile birlikte

²⁷² Largentaye, Buschek, Dupuis, a.g.r., s. 15.

²⁷³ Peace Implementation Council, Office of the High Representative, Home Page <http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/#pic> (26.03.2008)

²⁷⁴ The South-East Europe Cooperation Initiative, Home Page, http://www.secicenter.org/m106/About_SECI (26.03.2008)

²⁷⁵ Largentaye, Buschek, Dupuis, a.g.r., s. 15.

²⁷⁶ Y.a.g.r., s. 15.

²⁷⁷ Bechev, a.g.m., s. 29.

²⁷⁸ Black Sea Economic Cooperation, Home Page, http://www.bsec-organization.org/main.aspx?ID=About_BSEC (26.03.2008)

²⁷⁹ Y.a.g.r.

ABD ve Rusya da yer almıştır.²⁸⁰ ABD'nin başını çektiği bu grup Balkanlar'daki çatışma dönemlerinde dış partnerlerin siyasi pozisyonlarını koordine etmiş, çatışmaların durdurulması için diplomatik girişimlerde bulunmuş, faaliyet planları hazırlamış ve uluslararası toplumun eski Yugoslavya'ya yönelik politikalarını yürütmüştür.²⁸¹

Orta Avrupa İnisyatifi – OAI (Central European Initiative - CEI): 1989 yılında Avusturya, Çekoslovakya, Macaristan, İtalya, Polonya ve Yugoslavya tarafından kurulan Orta Avrupa İnisyatifine Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Slovenya 1992'de; Makedonya 1993'te; Arnavutluk, Bulgaristan ve Romanya 1995'de üye olmuşlardır.²⁸² Öncelikle üyeleri arasında siyasi, ekonomik ve kültürel işbirliğini geliştirecek bir hükümetlerarası platform olarak başlatılan bu girişimin temel amacı Orta Avrupa'daki AB üyesi olmayan ülkelerin üyelik sürecine destek vermektir.²⁸³ Bu amaç doğrultusunda diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerle ortaklaşa bölgede yürütülen projelere mali destek veren ve 1990'ların ikinci yarısında Güneydoğu ve Doğu Avrupa ülkelerini de bünyesine alan girişimin kurumsal yapılanması da güçlendirilmiş ve bölgede daha etkin bir rol oynamaya başlamıştır.²⁸⁴

Orta Avrupa Serbest Ticaret Birliği – OASTB (Central European Free Trade Association - CEFTA): 1992 yılında Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'nın aralarında imzaladıkları serbest ticaret antlaşmasıyla temelleri atılan bu bölgesel ekonomik birliğe Slovenya 1996'da, Romanya 1997'de, Bulgaristan 1999'da üye olmuştur.²⁸⁵ Antlaşmanın amaçları; imzacı ülkeler arasındaki ticarete gümrük vergilerini ve tarife dışı engelleri kademeli olarak kaldırarak bir serbest ticaret bölgesi yaratmak, üyeler arasında ticareti yaygınlaştırarak karşılıklı ekonomik ilişkileri geliştirmek, eşit bir rekabet ortamı yaratmak ve ODA ekonomilerinin Batı Avrupa'ya entegrasyonunu sağlamaktır.²⁸⁶ AB'ne katılan ülkeler OASTB üyeliğinden çıkmış, 2000 sonrasında ise GDA ülkeleri onların yerini almıştır. OASTB'nin dış

²⁸⁰ Rogel, a.g.e., s. 64.

²⁸¹ Largentaye, Buschek, Dupuis, a.g.r., 14.

²⁸² Central European Initiative, Home Page, <http://www.ceinet.org/main.php?pageID=17> (26.03.2008)

²⁸³ Y.a.g.r.

²⁸⁴ Bechev, a.g.m., s. 29; Central European Initiative – Home Page, <http://www.ceinet.org/main.php?pageID=17> (26.03.2008)

²⁸⁵ Encyclopedia, **Central European Free Trade Agreement**, <http://encyclopedia.farlex.com/Central+European+Free+Trade+Agreement> (26.03.2008)

²⁸⁶ Y.a.g.r.

ticareti büyük ölçüde AB ülkeleriyle olmakla birlikte, birlik AB üyeliğine hazırlık aşamasında önemli bir işleve sahip olmuştur.²⁸⁷

Royaumont Süreci – RS (Royaumont Process): AB'nin Batı Balkanlar'a yönelik ilk kapsamlı politika girişimi olan "Royaumont Süreci" adını 12 Aralık 1995'te düzenlenen konferansın yer aldığı Fransa'nın Royaumont kentinden almıştır.²⁸⁸ Konferans sonunda AB üyeleri, Balkan Ülkeleri (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, Makedonya, Romanya, Slovenya ve Türkiye), Rusya ve ABD "Güney-Doğu Avrupa'da İstikrar ve İyi Komşuluk İlişkileri Süreci" (Process on Stability and Good Neighbourly Relations in South-East Europe) adlı deklarasyona imza atmışlardır.²⁸⁹ AB'nin girişimiyle başlatılan bu girişime Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu ve AGİT de destek vermektedir.²⁹⁰ Royaumont Sürecinin temel hedefi, 1995 tarihinde imzalanan Dayton Barış Anlaşmasının uygulanmasına katkı sağlayarak GDA'da güven, istikrar ve iyi komşuluk ilişkilerinin yeniden inşa edilmesidir.²⁹¹ Ayrıca demokratikleşme ve sivil toplum hareketlerinin geliştirilmesine büyük önem verilmiş ve imzacı ülkelerin Dışişleri Bakanlığı yetkilileri, parlamenterleri ve hükümet dışı organizasyonların Pakt çatısı altında düzenli olarak bir araya gelerek politik, ekonomik, kültürel konularda görüş alışverişinde bulunmalarını sağlamıştır.²⁹² AB'nin bu dönemde Balkanlar'a yönelik birincil enstrümanları olan Bölgesel Yaklaşım stratejisi ile Slovenya, Bulgaristan ve Romanya'yı kapsayan ön-katılım Süreci arasında bağlantıyı sağlayan tamamlayıcı bir işlev de üstlenmektedir.²⁹³ Önemli amaçları olan bu girişim daha sonra zamanla bu hedeflerden uzaklaşmış ve fazla bir başarı sağlanamamıştır.²⁹⁴ Konsey, 1998 yılında Royaumont Süreci Koordinatörünün görevlerini ve Koordinatör tarafından uygulanması istenen Eylem Planını yürürlükten kaldırmış ve Rayoumont Süreci, 1999 Köln Zirvesinde oluşturulan "Güney Doğu Avrupa için İstikrar Paketi"nin (Stability Pact for South East

²⁸⁷ Encyclopedia, **Central European Free Trade Agreement**, a.g.r.

²⁸⁸ Snezhana Shtonova, "Regional Co-operation and Strengthening Stability in Southeast Europe", NATO, s. 26, <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/shtonova.pdf> (26.03.2008)

²⁸⁹ Shtonova, a.g.m., s. 26.

²⁹⁰ Y.a.g.m., s. 28.

²⁹¹ Largentaye, Buschek, Dupuis, a.g.r., 14.

²⁹² European Stability Initiative, "The Stability Pact and Lessons from a Decade of Regional Initiatives", Eylül 1999, http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_1.pdf (30.03.2008)

²⁹³ Bechev, a.g.m., s. 33.

²⁹⁴ Y.a.g.m., s. 33.

Europe) 1 Numaralı Çalışma Grubuna –Demokratikleşme ve İnsan Hakları – dâhil edilmiştir.²⁹⁵

Tablo 2. Balkanlar'da Geliştirilen Bölgesel İşbirliği Organizasyonlarına Balkan Ülkelerinin 1999 Yılına Kadar Katılımı

Girişimin Adı	AGİT	AİİP	BYS	GDAİİ	KEİT	OAI	OASTB	RS
<i>Kuruluş Yılı</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1996</i>	<i>1992</i>	<i>1989</i>	<i>1992</i>	<i>1995</i>
Arnavutluk	+	-	+	+	+	+	-	+
Bosna- Hersek	+	-	+	+	-	+	-	+
Bulgaristan	+	+	-	+	+	+	+	+
FYC	-	-	+	-	-	-	-	+
Hırvatistan	+	-	+	-	-	+	-	+
Makedonya	+	-	+	+	-	+	-	+
Romanya	+	+	-	+	+	+	+	+
Slovenya	+	-	-	+	-	+	+	+

Açıklamalar: +: Üye, -: Üye değil

Kaynak: Bu tablo tez çalışmam sırasında topladığım verilerden yararlanarak oluşturulmuştur.

90'lı yıllarda Balkanlar'da oluşturulan bölgesel girişimler kapsamlı hedeflere ulaşmayı amaçladıkları halde pratikte fazla etki sağlayamamışlardır.²⁹⁶ Bölge ülkeleri arasında yaşanan savaşların eski düşmanlıkları ve milliyetçiliği yeniden canlandırması; Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin bu girişimlerin çoğundan dışlanması; dar kapsamlı, genelde birkaç alana odaklanmış, dışardan empoze edilmiş, sınırlı finansal ve teknik kaynağa sahip girişimler olmaları gibi nedenler yüzünden önemli sonuçlar elde edilememiştir.²⁹⁷ Bu organizasyonlar sayesinde daha çok Balkanlar'daki sorunların uluslararası platformlarda tartışılması sağlanmış fakat çözüm ve ilerlemeye yönelik somut adımlar atılamamıştır.²⁹⁸

Bu girişimlerde istenilen amaçlara ulaşılmasının önündeki diğer bir engel de Balkan ülkeleri arasında bölgesel işbirliğini getirecek düzeyde bir ekonomik ve siyasi yakınlığın olmamasıydı. Federasyonların çözülmesiyle gerçekleşen Balkan ülkeleri

²⁹⁵ Largentaye, Buschek, Dupuis, a.g.r., s. 14.

²⁹⁶ European Stability Initiative, a.g.r.

²⁹⁷ Uvalic, a.g.e., s. 62.

²⁹⁸ European Stability Initiative, a.g.r.

arasındaki siyasi kopuş ve yaşanan savaşlar sonucu aralarındaki ekonomik bağlar da zayıflamış, bölgedeki ticaret hacmi azalmıştı.²⁹⁹ Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ortaya çıkan çatışmalar Balkanlar'ı siyasi istikrarsızlığa sürüklerken bölgede yatırımlar nedeysel durma noktasına gelmiş, ekonomik aktiviteler sınırlanmış, gelir seviyesi düşmüş ve yabancı yatırımların risk oranı artmıştı.³⁰⁰ Dayton Antlaşmasının imzalanmasından sonraki yumuşama döneminde bölgede ticari ilişkilerde bir canlanma görülse de Kosova savaşı bu ticaret akışını yeniden durdurmuştur.³⁰¹

AB'nin 90'larda Balkan ülkelerine yönelik bireysel yaklaşımı ve koşulluluk prensibi de zamanla Balkan ülkeleri arasındaki ekonomik uçurumu derinleştiren bir faktör olmuştur; Bulgaristan, Romanya ve Slovenya; Kopenhag kriterlerini karşılamak için ekonomik reformlara ağırlık verip Batı'nın ekonomik sistemine daha kolay adapte olurken, özellikle GDA ülkelerinde sosyalist sistemin çöküşünden sonra liberal ekonomiye geçiş çok yavaş oldu.³⁰² AB üyeliğine daha yakın olan ODA ülkeleri bölgesel işbirliği yerine AB üyelik sürecine odaklanmışlar, açık bir AB üyelik perspektifi olmayan GDA ülkelerininse AB fonlarından yararlanması engellenmiş ve bölgedeki en istikrarsız ülkeler olan bu ülkelere yapılan yardım daha çok insani yardım şeklinde olup genelde yeniden yapılandırmaya ayrılmıştır.³⁰³ Farklı ekonomik seviyedeki Balkan ülkeleri arasındaki ticari ilişkiler de sınırlanmış ve Balkan ülkeleri yüzlerini Batıya dönerek AB ile ticari ilişkilerini geliştirmişlerdir.³⁰⁴ Böylece 90'ların sonuna gelindiğinde AB, Balkan ülkelerinin en önemli ticari partneri haline gelmişti.³⁰⁵

Aşağıdaki tablo incelendiğinde, Bosna-Hersek ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti istisna olmak kaydıyla, 1998 yılı verilerine göre GDA ülkelerinin her birinin AB ülkeleriyle arasındaki ticaret yoğunluğunun kendi aralarındaki ticaretten kat kat fazla olduğu görülür. Bu da göstermektedir ki bölge ülkelerinin ekonomik gelişimi aralarındaki ticarete değil, AB ülkelerine bağımlı hale gelmiştir ve bu nedenle

²⁹⁹ Uvalic, a.g.e., s. 58-59.

³⁰⁰ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 247.

³⁰¹ Uvalic, a.g.e., s. 60-61.

³⁰² Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 247.

³⁰³ Bechev, a.g.m., s. 30; Leeda Demetropoulou, "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", *Southern European Politics*, vol. 3, no. 2-3, Kasım 2002, s. 92, <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue33/demetropoulou.pdf> (22.11.2007)

³⁰⁴ Modanu, a.g.m.

³⁰⁵ Uvalic, a.g.e., s. 58-59.

GDA'nın yeniden yapılandırılması ve ekonomik kalkınması için AB politikaları hayati önem taşımaktadır.³⁰⁶

Tablo 3. 1998 Yılında GDA Ülkelerinin Toplam Ticaretinde AB ve GDA Ülkelerinin Payı (% olarak)

Ülke	AB'nin Payı		GDA'nın Payı	
	<i>İhracatta</i>	<i>İthalatta</i>	<i>İhracatta</i>	<i>İthalatta</i>
Arnavutluk	88.8	77.9	3.0	7.2
Bosna- Hersek	21.9	21.9	66.6	52.8
Bulgaristan	51.7	46.5	7.7	3.4
Hırvatistan	48.7	62.6	25.2	12.2
Makedonya	50.3	46.4	23.4	32.8
Romanya	64.6	57.9	1.9	1.0
FYC	32.9	38.7	35.1	16.3
Slovenya	65.5	69.5	15.1	1.9

Kaynak: Uvalic, a.g.m., s. 59.

2.4.3. Avrupa Birliği'nin Balkan Politikasının Dönüm Noktası: 1999 Kosova Krizi

Yugoslavya krizinin aşılması ve Bosna savaşının sona ermesiyle Balkanlar'da silahlı çatışmalar bir süre durmuşsa da 90'ların ikinci yarısına gelindiğinde GDA ülkelerinde halen yaşanan savaşların etkisi görülmekteydi. Savaşlardan fazla etkilenmeyen Slovenya ve Makedonya dışında diğer tüm GDA ülkelerinde altyapı çökmüştü; Batı ile ekonomik ilişkilerini sürdüren Slovenya ve Hırvatistan dışındaki ülkelerde gelir seviyesi düşmüş, üretim büyük ölçüde azalmış ve bunların sonucunda ekonomik istikrarsızlık hâkimdi; Slovenya istisna olmak üzere GDA ülkelerinin hiçbirinde sağlam demokratik temeller inşa edilememişti; EYUCM çok fazla ilerleme kaydedememişti ve eski Yugoslavya halkları asıl suçluların cezalandırıldığına inanmıyorlardı; etnik açıdan homojen yapıda olan Slovenya ve Hırvatistan dışında diğer GDA ülkeleri azınlık sorunlarıyla karşı karşıyaydılar.³⁰⁷ Bu gerilimli ortamda barış kısa sürdü ve bu kez savaş Kosova'da patlak verdi.

³⁰⁶ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 249.

³⁰⁷ Rogel, a.g.e., s. 72-76.

Federasyon zamanında Sırp Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olan ve Yugoslavya'nın 6 Cumhuriyetinin sahip olduğu haklara sahip Kosova, Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Sırbistan'ın yayılcı politikaları ve uluslararası toplumun Sırbistan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen tutumu sonucunda Sırbistan ve Karadağ'dan oluşan Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin sınırları içinde kalmıştır.³⁰⁸ Federasyonun dağılmasının ardından Sırp, sadece komşularına karşı değil kendi egemenlikleri altındaki azınlıklara karşı da saldırgan tutum sergilediler.³⁰⁹ Nüfusunun %90'ı Arnavutlardan oluşan Kosova yönetimi, Sırbistan-Karadağ Cumhurbaşkanı Miloseviç döneminde baskıcı milliyetçi politikalar altında ezildi ve sahip olduğu tüm yetkiler Belgrat'a devredildi.³¹⁰ Kosovalı Arnavutların Sırp'ların dominant olduğu Federasyon'a bağlı kalmayı reddederek kendi anayasalarını hazırlamaları ve bağımsız Kosova Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmeleri üzerine Sırp Arnavutlara karşı güç kullanımına başladılar.³¹¹ Dayton Antlaşmasında da büyük hayal kırıklığına uğrayan Kosovalı Arnavutların isyanları ve Kosova Kurtuluş Ordusu'nun bağımsızlık mücadelesi 1995 sonrasında şiddetlendi.³¹² Sırp güçleri ve Kosova Kurtuluş Ordusu arasında ilk büyük çatışma 1997 sonunda başladı.³¹³

Bosna krizinde yaşanan trajediye uzun süre seyirci kalan Batı, Kosova krizine daha kararlı ve hızlı bir şekilde müdahale etti.³¹⁴ Kriz sırasında kurulan Temas Grubu; Arnavut ve Sırp liderleri bir araya getirerek Kosova'nın özerkliğinin yeniden sağlanması planına dayanan bir barış antlaşmasının imzalanması için müzakereleri destekledi.³¹⁵ AB geleneksel ekonomik ve diplomatik araçlarını devreye soktu; arabuluculuk faaliyetleri, diplomatik girişimler, toplantılar, ekonomik yaptırımlar ve son çare olarak da silah ambargosu uygulandı.³¹⁶ Fakat iki tarafın da anlaşmaya yanaşmaması ve bu girişimler sürdürülürken Sırp'ların Kosova'da gerçekleştirdikleri

³⁰⁸ Kut, a.g.e., s. 96.

³⁰⁹ Crampton, a.g.e., s. 240-241.

³¹⁰ Y.a.g.e., s. 240-241.

³¹¹ Y.a.g.e., s. 240-241.

³¹² Kut, a.g.e., s. 145-159.

³¹³ Noel Malcolm, "The war over Kosovo", Brad K. Blitz (edt.), **War and change in the Balkans: nationalism, conflict and cooperation**, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006, s. 143.

³¹⁴ Kut, a.g.e., s. 146.

³¹⁵ Malcolm, a.g.e., s. 145-149.

³¹⁶ Juan Diego Ramirez, Manuel Szapiro, "The EU: Old Wine From New Bottles", Anthony Weymouth, Stanley Henig (edt.), **The Kosovo Crisis: The Last American War in Europe?**, London: Pearson Education, 2001, s. 123.

katliamların ortaya çıkması üzerine 24 Mart 1999'da FYC topraklarına yönelik NATO bombardımanı başlatıldı, NATO askeri müdahalesi sonucu çatışmalar durdu.³¹⁷

Kosova'daki savaş sırasında yüz binlerce mültecinin Arnavutluk ve Makedonya sınırına toplanması sonucu krizinden diğer tüm GDA ülkeleri de etkilendi.³¹⁸ Zaten, Yugoslavya'nın dağılmasından sonra yaşanan savaşlar, sayısız etnik çatışma ve katliamlar sonucunda yerinden, yurdundan edilmiş topluluklar, nüfus kaybı, artan sakat ve mülteci sayısı, altyapının tahrip edilmesi, ticaretin kesilmesi, dış yatırımların durması gibi sorunlarla boğuşmakta olan GDA ülkelerinde durum Kosova krizinden sonra daha da kötüye gitti.³¹⁹ Ayrıca Kosova krizi Balkanlar'da geliştirilmeye çalışılan bölgesel işbirliği hareketine de büyük bir darbe vurdu ve kriz döneminde bu işbirliğini destekleyen örgütlerle üye devletler arasındaki görüş ayrılıkları ön plana çıktı.³²⁰

Kosova krizi AB'nin GDA'ya yönelik yaklaşımında radikal bir değişimi de beraberinde getirdi ve AB'nin dikkatini ODA ülkelerinden buraya kaydırды.³²¹ Birlik sınırlarının sadece birkaç yüz kilometre ötesindeki insan hakları ihlalleri ve etnik kısımlı durdurmaya yönelik somut bir adım atılamaması, AB'nin Avrupa güvenliği açısından üstlendiği rolü ve sorumluluklarını tekrar gözden geçirme ihtiyacını ortaya çıkardı.³²² Soğuk Savaş sonrasında her ne kadar AB; barışçıl ve demokratik yollarla Balkan ülkelerinin ekonomik ve siyasal dönüşümüne yardımcı olarak onların Avrupa ekonomik sistemine uyum sağlamalarını ve bölgenin istikrarını sağlamaya çalışmışsa da aslında Balkan ülkelerindeki ayrılıkçı hareketlerin etnik çatışmalara dönüşmesini öngörememiş, 90'lar boyunca bölgede çıkan krizlere müdahalede ve çatışma önlemede başarısız olmuştur.³²³ Bu dönemde AB'nin kendi içindeki güç mücadelesini aşamaması ve tüm Balkanlar'ı kapsayan tutarlı bir politika oluşturamaması, Slovenya dışında diğer GDA ülkelerine açık bir üyelik perspektifi sunamaması ve bu ülkelerle dar kapsamlı antlaşmalarla sınırlı düzeyde kurumsal ilişki kurması bölgedeki otoritesini ve olaylara müdahale kapasitesini azaltmıştır.³²⁴

³¹⁷ Malcolm, a.g.e., s. 151.

³¹⁸ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 250.

³¹⁹ Y.a.g.m., s. 245-246.

³²⁰ Bechev, a.g.m., s. 34.

³²¹ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 246.

³²² Ramirez, Szapiro, a.g.e., s. 122.

³²³ Y.a.g.e., s. 128-129.

³²⁴ Demetropoulou, a.g.m., s. 102-104.

1999 yılına gelindiğinde Slovenya'nın, AB üyelik sürecinde en fazla ilerlemeyi gösteren Balkan ülkesi olduğunu ve üyelik müzakerelerine başladığını görüyoruz. Bulgaristan ve Romanya ise açık bir üyelik perspektifine sahip olmakla birlikte henüz AB ile müzakere masasına oturmamışlardı. Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Makedonya ile AB arasında sınırlı seviyede ticari ilişkilerin geliştirilmiş ve ekonomik işbirliği antlaşmaları imzalanmıştı. Fakat Hırvatistan ve Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ile AB arasında hiçbir resmi bağ kurulmamıştır. Böylece AB ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkiler, aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi, farklı seviyelerde gelişmiş ve özellikle GDA ülkelerinin istikrarlı bir şekilde ekonomik ve siyasal gelişimini destekleyen fakat aynı zamanda AB kurumsal yapısının dışında kalmalarını sağlayacak bir politika izlenmiştir.

Tablo 4. 1990-1999 Yılları Arasında Balkan Ülkeleri ile AB Arasında Resmi İlişkilerin Gelişimi

	<i>Arnavutluk</i>	<i>Bosna- Hersek</i>	<i>Bulgaristan</i>	<i>Hırvatistan</i>	<i>Makedonya</i>	<i>,Romanya</i>	<i>FYC</i>	<i>Slovenya</i>
Avrupa Antlaşmaları	-	-	1993	-	-	1993	-	1996
AA'nın Yürürlüğe Girişi	-	-	1995	-	-	1995	-	1999
Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Antlaşmaları	1992	-	1990	-	1997	1990	-	1993
PHARE Programı	1992	1991	1992	-	1996	1992	-	1992
Üyelik Başvurusu	-	-	1995	-	-	1995	-	1996
Adaylık Statüsü	-	-	1997	-	-	1997	-	1997
Müzakerelerin Açılması	-	-	-	-	-	-	-	1998

Kaynak: European Commission, **Enlargement**,
http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm (13.08.2008)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1999'DAN GÜNÜMÜZE BALKANLAR'IN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ENTEGRASYON SÜRECİ

90'larda AB'nin Balkanlar'da ortaya çıkan krizleri önlemedeki etkisizliği, ODA ülkeleri ile GDA ülkeleri arasındaki giderek artan gelişmişlik farkı, bölgesel inisiyatiflerin kuruluş hedeflerinden uzak olması, Bölgesel Yaklaşım Stratejisinin zayıf noktaları, Doğu genişlemesinin ardından AB'ye komşu olacak olan bu bölgenin istikrarsızlık ve çatışma kaynağı olmasından ve bölgedeki istikrarsızlığın Avrupa'ya sıçramasından endişe duyulması gibi etmenler Birliği, buradaki politika önceliklerini yeniden belirleyerek 1999 sonrasında Balkanlar'a yönelik daha etkili bir politika geliştirmeye yöneltmiştir.³²⁵

3.1. BULGARİSTAN, ROMANYA ve SLOVENYA'NIN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYELİK SÜRECİ

AB'nin 1997 Lüksemburg zirvesinde başlattığı 5. genişleme süreci "geliştirilmiş ön-katılım stratejisi" kapsamında 1999 sonrasında ivme kazanmış ve aday ülke sayısı Aralık 1999 Helsinki zirvesinde Kıbrıs, Malta ve Türkiye'nin de aday ülke statüsünü kazanmasıyla 13'e yükselmiştir.³²⁶ Bununla beraber aday ülkelerin ön-katılım sürecinde gösterdikleri ilerleme kapasiteleri ve hızları farklı olmuştur; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Macaristan, Polonya ve Slovenya ile Mart 1998'de başlatılan müzakereler sürdürülürken 10-11 Aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de gerçekleştirilen Zirve toplantısında Bulgaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Romanya ve Slovakya ile müzakerelerin 15 Şubat 2000'de başlatılması kararlaştırılmıştır.³²⁷

ODA ülkeleri ile müzakereler 31 başlık altında yürütülmüştür; malların serbest dolaşımı, hizmet sunma özgürlüğü, sermayenin serbest dolaşımı, şirketler hukuku, rekabet politikası, tarım, balıkçılık, ulaştırma politikası, vergileme, ekonomik ve parasal birlik, istatistikler, sosyal politika ve istihdam, enerji, sanayi politikası, küçük ve orta ölçekli işletmeler (KOBİ), bilim ve araştırma, eğitim ve öğretim, iletişim ve bilgi teknolojileri, kültür ve görsel-işitsel politika, bölgesel politika ve yapısal araçların koordinasyonu, çevre, tüketiciler ve kamu sağlığı, adalet ve içişleri alanlarında işbirlii, gümrük birliği, dış ilişkiler, ortak dışişleri ve güvenlik politikası, mali kontrol,

³²⁵ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 254; Ramirez, Szapiro, a.g.e., s. 128-129.

³²⁶ European Commission, **The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50017.htm> (17.11.2008)

³²⁷ Y.a.g.r.

finans ve bütçe düzenlemeleri, kurumlar ve diğer konular.³²⁸ Müzakere sürecinin ilk aşaması aday ülkenin AB müktesebatına uyum düzeyinin belirlendiği “tarama süreci”dir ve taramanın tamamlanmasından sonra uyum seviyesinin yeterli bulunduğu konu başlıklarında müzakereler fiilen başlatılır. Müzakereler her aday ülke ile aynı ilkeler temelinde yürütülmekle birlikte müzakerelerde sağlanacak ilerleme, farklılaşma ilkesi uyarınca, o ülkenin performansına göre gerçekleşir.

Aday ülkelerin AB üyeliğine hazırlık sürecini finansal açıdan da destekleyen AB, 1999 Berlin Zirvesinde Gündem 2000 belgesindeki Komisyon’un önerileri doğrultusunda aldığı kararlarla AB üyeliğine aday ülkelere sağlanacak yardım miktarını da arttırmıştır.³²⁹ Haziran 1999’da yürürlüğe konan 1267/1999 ve 1268/1999 sayılı Konsey yönetmelikleriyle iki yeni katılım öncesi mali enstrümanı; ISPA (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession: Katılım Öncesi Yapısal Politikalar Aracı) ve SAPARD (Structural Adjustment Programme for Agriculture and Development: Tarımsal ve Kırsal Kalkınma için Özel Eylem Programı) uygulamaya konulmuştur.³³⁰ ISPA ile katılım öncesi stratejisi kapsamında aday ülkelerin çevre ve ulaşım altyapısını geliştirilmesi, SAPARD ile de bu ülkelerde sürdürülebilir tarım ve kırsal kalkınmanın desteklenmesi amaçlanmıştır.³³¹ Aday ülkelere yönelik geliştirilen bu yeni mali perspektifle beraber PHARE programı da revize edilmiş ve 2000 yılından itibaren Katılım Ortaklığı belgelerinde yer alan öncelikler (üyeliğe hazırlamaya yönelik olarak aday ülkelerin kamu idareleri ve kuruluşlarının AB içinde verimli bir şekilde faaliyet göstermelerine, Topluluk müktesebatına uyumu teşvik etmeye, geçiş dönemi sürelerini kısaltmaya, ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmeye yardımcı olmak) esas alınarak aday ülkelerde müktesebatın uygulanmasına, bütçeleme prosedürlerinin uygulanmasına, yönetimin yerleşmesine yönelik projelerin finansmanına ağırlık verilmiş ve proje ölçekleri radikal olarak genişletilmiştir.³³² 2000-2006 döneminde yıllık olarak PHARE kapsamında 1 milyar 560 milyon Euro, ISPA kapsamında 1,040 milyon Euro, SAPARD kapsamında 520 milyon Euro yardım öngörülerek aday ülkelere ayrılan toplam yıllık bütçe 3,120 milyon Euro’ya çıkarılmıştır.³³³

³²⁸ European Commission, **The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU**, a.g.r.

³²⁹ Maresceau, a.g.e., 2003, s. 35.

³³⁰ European Commission, **Enlargement 2004 and 2007**, Phare Programme, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm> (17.11.2008)

³³¹ Y.a.g.r.

³³² Y.a.g.r.

³³³ Maresceau, a.g.e., 2003, s. 35.

AB bir yandan aday ülkelerin AB üyeliğine hazırlık sürecini farklı araçlarla desteklerken diğer yandan tarihinin en kapsamlı genişlemesini gerçekleştirecek olan Birliği bu genişleme dalgasına hazırlama çalışmalarını yürütmüştür. 7-9 Aralık 2000 tarihlerinde düzenlenen Nice Zirvesi sonucunda AB üyesi ülkeler AB'nin kurumsal yapısı reforme eden kurucu antlaşmalarda değişiklik getiren Nice Antlaşması üzerinde uzlaşmaya varmışlardır.³³⁴ 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan ve 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma temel olarak; Birliğin karar alma süreçlerinde, Birlik kurumları ve organlarının üye sayıları ve yapılarında değişiklikler getirmiştir. AB üyeliğine aday ülkelerin bu değişen kurumsal yapıda nasıl yer alacakları ise Nice Antlaşmasının ekinde yer alan "AB'nin Genişlemesi Hakkında Protokol" (Protocol on the Enlargement of the EU) ile yirmi numaralı "AB'nin Genişlemesi Hakkında Deklarasyon"da (Declaration on the Enlargement of the EU) düzenlenmiştir. 27 üyeli bir AB projeksiyonuna göre yapılan bu düzenlemelerde Avrupa Parlamentosu'ndaki sandalye sayısı ve ülkelere göre dağılımı değiştirilmiş, Konsey'deki oy sayısı da artırılmış ve ülkelere göre oy dağılımında değişikliğe gidilmiştir ayrıca Komisyon'un üye sayısının ise genişleme sonrasında sabitlenmesi öngörülmüştür.³³⁵ Nice Antlaşması ile getirilen düzenlemeler Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'yı kapsamakta ve bu ülkelerin üyelikleri de düşünülerek hazırlanmakla birlikte AB'nin resmi söylemine baktığımızda 2002 yılından itibaren Romanya ve Bulgaristan'ın önkatılım sürecinde ODA ülkelerinin bulunduğu gruptan koştüğünü ve Slovenya'nın gerisinde kaldıklarını görüyoruz.

Komisyonun Ekim 2002'de yayınladığı Strateji Belgesinde; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovak Cumhuriyeti'nin Kopenhag kriterlerini sağladıkları ve 2004'te Birliğe üye olmaya hazır oldukları belirtilmiştir.³³⁶ Bu belgede Bulgaristan ve Romanya'nın Kopenhag kriterlerinin politik kısmını karşıladıkları fakat müktesebat uyumu ve ekonomik

³³⁴ Official Journal of the European Communities, **Treaty of Nice** – Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (2001/C 80/01), 10.3.2001,

http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf (17.11.2008)

³³⁵ Y.a.g.r.; Nice Antlaşmasındaki düzenlemelerde Bulgaristan, Romanya ve Slovenya'nın Avrupa Parlamentosunda sırasıyla 17, 33 ve 7 temsilciye, Konseyde ise sırasıyla 10, 14 ve oya sahip olacakları belirtilmiştir.

³³⁶ European Commission, **Strategy Paper 2002 Towards the Enlarged Union**, Brussels, COM (2002) 700 Final, 9 Ekim 2002, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0700:FIN:EN:PDF> (17.11.2008)

kriterler açısından, özellikle kamu yönetimi ve yargı reformu alanlarında, eksikliklerinin olduğu vurgulanmıştır.³³⁷

24-25 Ekim 2002 tarihli Brüksel Zirvesinde; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya ile “Katılım Antlaşması”nın (Treaty of Accession) 16 Nisan 2003’te imzalanacağı, Bulgaristan ve Romanya’nın 1 Ocak 2007 tarihinde AB’ne üye olma yönündeki çabalarının desteklendiği açıklanmıştır.³³⁸ 12 -13 Aralık 2002’de gerçekleştirilen Kopenhag zirvesinde ise Komisyon, Slovenya’nın da aralarında bulunduğu 10 ODA ülkesiyle katılım müzakerelerini sona erdirdiğini ve Katılım Antlaşmalarının onay işlemlerinin tamamlanmasının ardından bu ülkelerin 1 Mayıs 2004 tarihinde Avrupa Birliği’ne üye olacağını belirtmiş fakat Bulgaristan ve Romanya ile müzakerelere devam etme kararını almıştır.³³⁹ Ayrıca bu zirvede Konsey’in bu talebi üzerine Komisyon’un hazırladığı “Bulgaristan ve Romanya için Yol Haritaları” (Roadmaps for Bulgaria and Romania) benimsenmiş, yenilenmiş ve geliştirilmiş ön-katılım stratejisi ile birlikte bu ülkelere yapılan finansal yardım miktarının artırılması öngörülmüştür.³⁴⁰ Böylece Bulgaristan ve Romanya diğer ODA ülkelerinin dâhil olduğu 5. genişleme grubunun gerisinde kalmış ve Aralık 2002 Kopenhag Konseyinden itibaren bu iki ülke için üyelik tarihi 2007 olarak hedeflenmiştir.

16 Nisan 2003’te Atina’da düzenlenen törenle 10 ODA ülkesinin Katılım Antlaşmaları imzalanmış, onay sürecinin tamamlanması ile Slovenya 1 Mayıs 2004 itibariyle resmen AB’ne üye olmuştur. Bulgaristan ve Romanya ile yürütülen müzakereler 16-17 Aralık 2004 tarihinde Brüksel’de düzenlenen Avrupa zirvesinde resmi olarak kapatılmış, bu iki ülke için Katılım Ortaklığı Belgeleri 25 Nisan 2005’te yayınlanmış ve 3 yıllık bir gecikme ile 1 Ocak 2007’de AB’ne üye olmuşlardır.

³³⁷ Y.a.g.r.

³³⁸ Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Brussels European Council, 24-25 October 2002, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/72968.pdf (17.11.2008)

³³⁹ Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Copenhagen European Council, 12-13 December 2002, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf (17.11.2008)

³⁴⁰ European Commission, **Roadmaps for Bulgaria and Romania**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50011.htm> (17.11.2008)

3.2. İSTİKRAR ve ORTAKLIK SÜRECİ

AB'nin GDA'ya yönelik 1999 sonrası politikasının temelini oluşturan "İstikrar ve Ortaklık Süreci" (IOS – Stabilisation and Association Process), 30 Haziran 1999'da Saraybosna'da düzenlenen 40'dan fazla ülkenin ve uluslararası kuruluşun katıldığı bir zirve toplantısında alınan kararların ardından geliştirilmiştir.³⁴¹ Bu toplantıda imzalanan "Güney Doğu Avrupa İstikrar Paketi" (GDAİP - Stability Pact for South Eastern Europe) ile uluslararası toplumun Kosova krizi sonrasında Balkanlar'a yönelik ilk kapsamlı ve uzun dönem çatışma-önleme stratejisi oluşturulmuştur.³⁴² Paket; bölgenin yeniden yapılandırılması ve kalkındırılması için geliştirilecek politikaların koordinasyonunu sağlayacak bir yapı olarak tasarlanmıştı ve 6 ülkeyi hedef almaktaydı: Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Makedonya ve Romanya.³⁴³ 2. Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin Avrupa'da uyguladığı Marshall Planı'nın Balkan versiyonu olarak görülen bu Paketin öncelikli hedefleri; bölge ülkeleri arasında iyi komşuluk ilişkilerini geliştirerek bölgedeki çatışmaları önlemek, zorunlu göçü önlemek ve mültecilerin güvenli bir şekilde geri dönüşünü sağlamak, oturmuş demokratik politikalar geliştirmek, işleyen pazar ekonomilerinin yaratılması, bölge içi ticareti geliştirerek ekonomik işbirliğini güçlendirmek, ortak altyapı projeleri geliştirmek, rüşvet ve organize suçla mücadele idi.³⁴⁴

Bu hedeflere ulaşabilmek için insan hakları ve demokratikleşme; ekonomik yeniden yapılandırma, kalkınma ve işbirliği; güvenlik konularından sorumlu üç çalışma masası oluşturulmuş ve Pakta taraf kuruluşlar arasında görev paylaşımı yapılmıştı.³⁴⁵ Avrupa Konseyi (Council of Europe) demokrasi ve insan hakları ile ilgili konulardan sorumlu; BM İnsan Hakları Konseyi (UNHRC - United Nations Human Rights Council) mültecilerle ilgili tüm konulardan; NATO bölgesel güvenlikten; ABD ve Rusya Paktin geliştirilmesi ve uygulanmasından sorumlu; uluslararası finans kuruluşları etkili bir uluslararası yardım strateji geliştirmekle görevlendirilmiş;

³⁴¹ International Crisis Group, "Regional Cooperation and the Stability Pact", **After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkans Peace**, ICG Balkans report, no. 108, Brussels: International Crisis Group, 2001, s. 239.

³⁴² International Crisis Group, a.g.r., s. 239; Paktin tarafları: ABD, AB üyesi ülkeler, Avrupa Komisyonu, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Macaristan, Makedonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye, Kanada, Japonya, AGİT, Avrupa Konseyi, BAB, BM, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü, GDAİİ, GDAİS, KEİT, NATO ve Uluslararası Para Fonu.

³⁴³ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 250-251; Federal Yugoslavya Cumhuriyeti önce Paktin dışında bırakılmış, Miloseviç rejiminin devrilmesinden sonra 2000 yılında sürece dâhil olmuştur.

³⁴⁴ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 246, 251.

³⁴⁵ International Crisis Group, a.g.r., s. 241.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD - Organization for Economic Cooperation and Development) bir forum işlevi görüyor ve GDA ülkelerine ekonomik danışmanlık hizmeti verip gerekli analizleri yapacak; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Güneydoğu Avrupa İşbirliği İnisiyatifi, Orta Avrupa İnisiyatifi gibi diğer bölgesel girişimler de Pakta katkıda bulunmaya ve aktivitelere katılmaya davet edilmişlerdi.³⁴⁶ AB ise paktın koordinasyonu sağlayan, kolaylaştırıcı aktörüydü ve üstlendiği rol GDA ülkeleri ile AB arasındaki işbirliğini güçlendirerek bu ülkeleri Birlik kurumlarına yakınlaştırmaktı, ayrıca Komisyon Paktın kapsamındaki ticaretin liberalleşmesi ve kolaylaştırılması, altyapının geliştirilmesi, enerji yatırımları ve sosyal uyum gibi öncelikli politika alanlarını belirlemede öncü bir rol üstlenmişti.³⁴⁷ Yeni binyıl yaklaşırken AB, GDAİP kapsamında üstlendiği bu önemli rolü yerine getirebilmek için tüm GDA'yı kapsayacak, bütüncül ve uzun-dönemli bir strateji geliştirmiş ve aynı zamanda ODA ülkelerini kapsayan genişleme politikasına odaklanmıştır.

AB'nin diğer uluslararası aktörlerle birlikte yer aldığı GDAİP kapsamında üstlendiği rolü gerçekleştirmek için uygulamaya koyduğu "İstikrar ve Ortaklık Süreci" 26 Mayıs 1999'da Komisyon tarafından Konsey'e sunuldu ve 21-22 Haziran 1999 Genel İşler Konseyinde (General Affairs Council) alınan kararla Bölgesel Yaklaşım Stratejisi'nin devamı olarak yürütülmesi kararlaştırıldı.³⁴⁸ Arnavutluk, Bosna-hersek, Federal Yugoslav Cumhuriyeti, Hırvatistan ve Makedonya'yı kapsayan bu yeni mekanizma ile GDA ülkelerine bir üyelik perspektifi sunularak bu ülkelerin reform sürecine destek verilmesi; bölgede uzun dönem barış, istikrar ve ekonomik gelişmenin sağlanması ve Batı Balkan ülkelerini AB'ne yakınlaştırılması amaçlanmıştır.³⁴⁹ İOS ile Almanya-Fransa çekişmesine ve Batı Avrupa ülkeleri arasındaki güç mücadelesine son veren AB bütünleşme süreci GDA ülkelerine bir model olarak sunulmuş ve bölgesel işbirliği sayesinde bu ülkelerin savaş sonrası yeniden yapılandırılması, ekonomik ve politik istikrara kavuşmaları hedeflenmiştir.³⁵⁰

³⁴⁶ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 251-252; Bechev, a.g.m., s. 35; Ortaya konan hedefleri gerçekleştirmek için gerekli mali kaynak Komisyon'un Dünya Bankası ile beraber düzenlediği ilki Mart 2000'de Brüksel'de, ikincisi Ekim 2001'de Bükreş'te gerçekleşen iki yardım konferansında toplandı; yaklaşık 4 milyar Euro bağış yapılmıştı.

³⁴⁷ Bechev, a.g.m., s. 34-35.

³⁴⁸ European Commission, **Stabilisation and Association Process**,

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm (01.11.2008)

³⁴⁹ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 246, 254.

³⁵⁰ Bechev, a.g.m. s. 34.

3.2.1. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları

İOS kapsamında AB ile sürece dâhil olan GDA ülkeleri arasındaki ilişkilerin çerçevesi, imzalanan "İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları" (İOA - Stabilisation and Association Agreement) ile belirlenmiştir. AB ile henüz Ortaklık Antlaşması imzalamamış olan Balkan ülkelerine yeni bir ortaklık şekli sunan bu antlaşmalar; ekonomik, finansal yardım ve işbirliğinin kurulması, geliştirilmiş siyasi diyalog, AB müktesebatına uyum, belli başlı politika alanlarında işbirliği ve serbest ticaret antlaşmalarının imzalanmasını öngörmektedir.³⁵¹ Ayrıca GDA ülkelerine kademeli olarak özel Topluluk programlarının açılması ve bu ülkelerde faaliyet gösteren şirketlerinin kamu sözleşmelerinden yararlandırılması hedeflenmiştir.³⁵² Antlaşma metinlerinde ekonomik ve finansal yardım, sermayenin serbest dolaşımı, hizmet sektörü, rekabet, kamu yardımları, fikri ve sınai hakların korunması, özel mülkiyet haklarıyla ilgili kuralları düzenleyen hükümler yer almaktadır.³⁵³

İOS; GDA ülkelerinin AB pazarlarına erişimini tamamen liberalize etmeyi hedeflediğinden bu ülkelerin Birliğin tercihli ticaret tarifelerinden yararlanması, AB pazarının asimetrik olarak (Balkan ülkelerine yarar sağlayacak şekilde) bu ülkelere açılması ve 10-12 yıl içinde GDA'da bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması düşünülmüştür.³⁵⁴ Bu nedenle İOA imzalayan ülkelerin iki yıl içinde İOS'ne dâhil diğer ülkelerle de serbest ticaret antlaşmaları imzalamalarını öngörülmüş, hatta opsiyonel olmakla birlikte katılım sürecindeki aday ülkelerle de serbest ticaret antlaşmalarının imzalanması teşvik edilmiştir.³⁵⁵ Antlaşmanın 12. maddesi ise işgücü ve sermaye hareketliliği, şirket kuruluşunda karşılıklı haklar sağlanması, hizmet sektöründe ticaret serbestisi alanlarında işbirliğini destekliyor.³⁵⁶

İOA kapsamındaki bu düzenlemeler Ortaklık Antlaşmalarıyla karşılaştırıldığında bazı yönlerden daha avantajlı olmakla beraber AA'nda olduğu gibi İOA Konsey tarafından imzalandıktan sonra Geçici Antlaşmalarla ticaretle ilgili unsurları devreye girmesine rağmen AB üyesi ülkelerin parlamentolarında onaylanma sürecinin yıllar sürmesi

³⁵¹ Bartlett, Samardžja, a.g.m., s. 254.

³⁵² Y.a.g.m., s. 255.

³⁵³ Y.a.g.m., s. 254.

³⁵⁴ Josef M. Van Brabant, "Southeastern Europe, Transitions, and the EU: Is Ever-widening Desirable?", *MOCT-MOST*, no: 11, 2001, s. 315, <http://www.springerlink.com/content/ka4lcwxkn4x7h7mm/fulltext.pdf> (01.11.2008)

³⁵⁵ Bechev, a.g.m. s. 38-39.

³⁵⁶ Y.a.g.m. s. 38.

diğer hükümlerin uygulanmasında gecikmeye neden olmuştur.³⁵⁷ Ayrıca İOA imzalamadan önce İOS ülkelerinin belirli kriterleri yerine getirme yükümlülüğü altında oldukları düşünüldüğünde bu sürecin daha uzun bir zaman dilimine yayılması GDA ülkelerinin motivasyonunu azaltacağından 23-24 Mart 2000'de düzenlenen Lizbon zirvesinde İOS'nin AB'nin Balkan politikasının "esas" (centerpiece) olduğunun vurgulanmış ve aynı yıl 24 Kasım'da düzenlenen Feria zirvesinde İOS'ndeki ülkelere AB üyeliği için "potansiyel aday ülke" statüsü verilmiştir.³⁵⁸ Böylece AB'nin bölge ülkelerine yönelik resmi taahhüdü güçlenirken Batı Balkan ülkeleri ile AB üyeleri arasındaki "AB-Batı Balkan Zirvesi" (EU-Western Balkans Summit) adı altında düzenlenen özel zirve toplantılarının ilki olan 24 Kasım 2000 Zagreb Zirvesinden sonra İOS hız kazanmıştır.³⁵⁹

3.2.2. Müzakere Kriterleri

29 Nisan 1997 Genel İşler Konseyi'nde Avrupa Konseyi, AB ile GDA ülkeleri arasındaki ilişkilerin belirli kriterler göz önünde bulundurularak geliştirilmesi kararını almış ve İOS'nin başlatılmasıyla beraber İOA müzakerelerinin açılması için de bu kriterlerin sağlanması gerektiğini belirtmiştir.³⁶⁰ ODA ülkelerinin AB üyeliği için belirlenen Kopenhag kriterlerinin finansal olmayan kısmına benzeyen bu kriterler; demokratikleşme, hukukun üstünlüğü, insan hakları, serbest ve adil seçimlerin düzenlenmesi, azınlıklara karşı ayrımcılığın yapılmaması, ekonomik reformların uygulanmaya başlanması, diğer Balkan ülkeleriyle iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmeye hazır olunduğunun kanıtlanması, Hırvatistan, Bosna-Hersek ve Makedonya için de Dayton ile Erdut antlaşmalarının hükümlerine ve BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı Kosova kararına uyulması gibi alanlarda gösterdikleri ilerleme konularını kapsamaktadır.³⁶¹ GDA ülkelerinin önüne konan bu kriterlerle İOS de "koşulluluk" temeline oturtulmuştur.³⁶² Komisyon, bu kriterlerin yerine getirilip getirilmediğini İlerleme Raporları vasıtasıyla izlemekte ve aday ülke yeterli ilerlemeyi sağladığı zaman İOA müzakerelerinin açılmasına dair bir Fizibilite Raporu (üyelik

³⁵⁷ Van Brabant, a.g.m., s. 314.

³⁵⁸ Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Santa Maria de Feira European Council, 19-20 Haziran 2000, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm (01.11.2008); Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Lisbon European Council, 24 Kasım 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#3 (01.11.2008)

³⁵⁹ Bechev, a.g.m., s. 37.

³⁶⁰ European Commission, **Stabilisation and Association Process - Background Documents**, http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm (01.11.2008)

³⁶¹ Van Brabant, a.g.m., s. 313.

³⁶² Y.a.g.m., s. 313.

müzakerelerinin açılması için Komisyon'un sunduğu *avis*'e benzer şekilde) hazırlayarak Konsey'in değerlendirmesine sunmaktadır³⁶³ Birlik, GDA ülkelerinin önüne aynı müzakere kriterlerini koymakla beraber, her ülkeyi bireysel bazda (individualised approach) gösterdiği demokratik, ekonomik ve kurumsal ilerlemeye bağlı olarak değerlendirdiği için GDA ülkelerinin İOS'nde gösterdikleri ilerleme hızı birbirinden farklıdır.³⁶⁴

3.2.3. CARDS Programı

İOS'nin temel mali enstrümanı, GDA ülkelerinin AB ile bütünleşme çabalarına destek vermek için oluşturulan CARDS (Community Assistance for Reconstruction, Democratization and Stabilization) yani "İstikrar, Demokratikleşme ve Yeniden Yapılandırma için Topluluk Yardımı" Programı'dır.³⁶⁵ 2001 yılından itibaren GDA ülkelerinin yararlandığı diğer AB finansal programlarının (PHARE, OBNOVA) yerini alan CARDS yardımlarının odaklanacağı öncelikli alanlar şunlardır: Yönetimsel kapasitenin geliştirilmesi ve kamu yönetimi reformunun desteklenmesi; organize suçlar ve yolsuzlukla mücadele, adalet işleri ve polis gücünde bölgesel işbirliğinin desteklenmesi; sınır bölgeleri arasında ekonomik ve sosyal işbirliğinin desteklenmesi; sivil toplum ve ağ oluşturma aktivitelerinin desteklenmesi; Batı Balkanlar ile AB üyeleri ve aday üyeler arasındaki sınır-ötesi işbirliğinin desteklenmesi; bölgeye yapılacak doğrudan yabancı yatırımların kolaylaştırılması; ulaşım, enerji, çevre ve bilgi toplumu sektörlerindeki girişimlerin desteklenmesi.³⁶⁶ Bu hedeflere ulaşılabilmesi için AB bütçesinden 2000-2006 dönemi için 4.6 milyar Euro'luk kaynak ayrılmış ve CARDS Projelerinin yürütülmesinden sorumlu "Yeniden Yapılandırma için Avrupa Ajansı" (European Agency for Reconstruction) kurulmuştur.³⁶⁷

GDA'ya yönelik yenilenmiş AB politikasının ana hedefi Kosova sonrası Balkanlar'da bölge-içi işbirliğinin (intra-regional cooperation) geliştirilmesi olduğundan GDA ülkelerine yapılacak yardımın, bu ülkelerin birlikte çalışmasını gerektirecek ve destekleyecek bir şekilde bölgesel bir perspektifle yapılması öngörülmüş; bölge

³⁶³ Van Brabant, a.g.m., s. 313.

³⁶⁴ Bartlett, Samardžja, a.g.e., s. 256-258.

³⁶⁵ European Commission, **CARDS**,

http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/cards/index_en.htm
(01.11.2008)

³⁶⁶ Y.a.g.r.

³⁶⁷ Y.a.g.r.

ülkeleri arasında malların serbest dolaşımının sağlanması, AB pazarlarına ve komşu aday ülke pazarlarına erişim, bölge ülkelerinin ulaşım, enerji, sınır güvenliği gibi alanlarda Avrupa alt-yapı ağlarına kademeli olarak entegrasyonu desteklenmiş ve özellikle organize suçlar, uyuşturucu kaçakçılığı, yas-dışı göç, mültecilerle ilgili alanlarda bölgesel çapta projeler yapılması teşvik edilmiştir.³⁶⁸

Aşağıda yer alan, 2000-2006 dönemindeki CARDS yardımlarını gösteren tabloya bakıldığında GDA ülkelerine toplamda 5 milyar Euro'dan fazla yardım yapıldığı görülür.

Tablo 5. 2000-2006 Yılları Arasında GDA Ülkelerine Yapılan CARDS Yardımlarının Yıllara ve Ükelere Göre Dağılımı

(milyon Euro olarak)

Ülke	2000 ¹	2001	2002	2003	2004	2005	2006	Toplam
Arnavutluk	33,4	37,5	44,9	46,5	63,5	44,2	45,5	315,5
Bosna- Hersek	90,3	105,2	71,9	63	72	49,4	51	502,8
Hırvatistan ²	16,8	60	59	62	81	-	-	278,8
Makedonya	13	56,2	41,5	43,5	59	45	40	298,2
Sırbistan-Karadağ	650,5	385,5	351,6	324,3	307,9	282,5	257,5	2559,8
BY	20,2	20	43,5	31,5	23	47,9	43,5	229,6
GSYYY	10	24,5	33	32	35	36	35	205,5
MFY	70	120	100	15	16	33	50	404
Diğer	141,5	118	11	17	22,5	19,7	16,1	345,8
Toplam	1045,7	926,9	756,4	634,8	679,9	557,7	538,6	5130,2

Kaynak: European Commission, Statistics 2000-2006, **CARDS Programme Allocation for 2000-2006**, http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/cards/statistics2000-2006_en.htm#cr (01.11.2008)

Açıklamalar: 1) 2000 yılı verileri, RHARE ve OBNOVA Programları kapsamında yapılan yardımları da içerir. 2) Hırvatistan AB üyeliğine aday ülke statüsünün verilmesinin ardından 2005 yılında CARDS programından çıkarılmıştır.

Kısaltmalar: BY; Bölgesel Yardımlar

GSYYY; Geçici Sivil Yönetimlere Yapılan Yardımlar

MFY; Makro-Finansal Yardımlar

³⁶⁸ European Commission, **The Western Balkan countries on the road to the European Union**, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#sap_agreement (01.11.2008)

3.2.4. Selanik Gündemi

Komisyon'un 2002 ve 2003 yıllarında yayınladığı ve İOS'nin değerlendirildiği Yıllık Raporların (Stabilisation and Association Process Annual Reports) ardından 21 Haziran 2003'te Selanik'te düzenlenen daha geniş katılımlı ikinci AB-Batı Balkan Zirvesi'nde AB, Batı Balkanlar'a yönelik yaklaşımını revize etmiştir.³⁶⁹ AB-GDA ilişkilerinde bir dönüm noktası olan Selanik Zirvesi'nin Sonuç Bildirgesinde Batı Balkan ülkelerinin geleceklerinin AB'nde olduğu ve gerekli şartları yerine getirdikleri zaman AB'ne üye olabilecekleri vurgulanmış, AB'nin Balkanlar'a yönelik yenilenmiş stratejisini ortaya koyan "Batı Balkanlar için Selanik Gündemi: Avrupa ile Bütünleşme Yolunda" (The Thessaloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European Integration) benimsenmiştir.³⁷⁰

AB bu zirvede GDA ülkelerinin gelecekteki AB üyeliğine yönelik daha güçlü bir atıfta bulunmuş ve zirve sonrasında tüm bölgede ekonomik ve politik istikrarın sağlanması, anayasal sorunlar ve statü problemlerinin aşılması gibi alanlara yönelmiştir.³⁷¹ AB'ne göre; GDA ülkelerinin karşı karşıya oldukları sorunların çoğu sınır aşan, ortak sorunlar olduğu için bu ülkelerin komşularını hatta AB'nin güvenliğini de ilgilendirmekte ve bölge ülkelerinde politik istikrarın, güvenliğin ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasının yolu bölgesel işbirliğinin geliştirilmesinden geçmektedir.³⁷² Bölgesel işbirliği sayesinde GDA'da dış yatırımları ve ulusal yatırımları destekleyecek bir iş çevresi oluşturulması, bu sayede bireysel girişimlerin ve iş imkânlarının artması, tüm bölge nüfusunun hayat standartları yükselmesi ve nihai amaç olarak da GDA ekonomilerinin AB ekonomik sistemine eklenmesi hedeflenmiştir.³⁷³

³⁶⁹ European Commission, **EU-Western Balkans Summit – Declaration**, 21 Haziran 2003, http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm (01.11.2008); Zirveye AB ve Batı Balkan ülkeleri devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra AB üyeliğine aday ülkelerin devlet ve hükümet Başkanları, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu Başkanları, Konsey Genel Sekreteri, Kosova'daki BM Genel Sekreteri, GDAİP Özel Temsilcisi, Bosna-Hersek Yüksek Temsilcisi de katılmıştır.

³⁷⁰ Y.a.g.r.

³⁷¹ Burcu Özdemir, "The EU's Western Balkans Enlargement Strategy Since The Thessaloniki Summit", *Turkish Review of Balkan Studies*, İstanbul, OBİV, Kasım 2006, s. 174, 180.

³⁷² European Commission, "Regional Cooperation in the Western Balkans: A Policy Priority for the European Union", 2005, s. 3, 8.

³⁷³ Y.a.g.r., s. 4.

Bunun için Selanik Gündemi, GDA ülkelerin Birliğe katılımını kolaylaştıracak ve Birlik kurumlarıyla aralarındaki ilişkileri geliştirecek bir dizi araç öngörmekteydi. Bunlar; Avrupa Ortaklığı Belgelerinin (European Partnership) imzalanması, CARDS Programıyla verilecek finansal yardım miktarının artırılması, Batı Balkan ülkelerinin AB programlarına katılım seviyelerinin yükseltilmesi, politik işbirliğinin güçlendirilmesi, Ön-Katılım Mali Enstrümanı'nın (IPA – Instrument for Pre-Accession) uygulamaya konulması ve eşleştirme (twinning) programlarıyla teknik yardımın sağlanmasıdır.³⁷⁴

Komisyon tarafından hazırlanan ve ODA ülkeleriyle imzalanan Katılım Ortaklığı Belgelerinin benzeri olan Avrupa Ortaklığı Belgeleri, İOS'ndeki ülkeler için ayrı ayrı, bu ülkelerin AB'ne entegrasyon sürecindeki öncelikleri ve yükümlülükleri göz önünde tutularak hazırlanmıştır ve bu belgeler kısa ve orta vadeli reform ve uyum çalışmalarını içeren bir çerçeve oluşturmaktadır.³⁷⁵ Düzenli olarak revize edilen Avrupa Ortaklığı belgeleri Konsey kararıyla 2004 yılında Arnavutluk, Bosna-Hersek ve Hırvatistan için, 2006 yılında Sırbistan ve Makedonya için, 2007 yılında da Karadağ için hazırlanmıştır.³⁷⁶ Ayrıca 2004 yılından itibaren GDA ülkelerine farklı Topluluk programları açılmış ve yine 2004 yılında AB finansal yardım enstrümanları tek çatı altında toplanmıştır.³⁷⁷

1 Ocak 2007'den itibaren daha önceki yardım programlarının (CARDS, PHARE, ISPA, SAPARD) yerine geçen IPA, 2007-2013 döneminde AB üyeliğine aday ve potansiyel aday ülkelerin katılım sürecini desteklemek için oluşturulmuştur.³⁷⁸ IPA, GDA ülkelerini iki gruba ayırıyor; potansiyel aday ülkeler (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Karadağ, Kosova da dâhil olmak üzere Sırbistan) ve aday ülkeler (Hırvatistan, Makedonya, Türkiye).³⁷⁹ Birinci gruba sadece dönüşüm sürecini, kurumsal altyapının oluşturulması, sınır-ötesi işbirliğini destekleyen yardımlar verilirken ikinci gruptakilere bu alanlardaki yardımlara ek olarak bölgesel kalkınma, insan kaynaklarının

³⁷⁴ European Commission, **The Thessaloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration**,

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm (01.11.2008)

³⁷⁵ European Commission, **Partnerships with the Western Balkans**,

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18008.htm> (01.11.2008)

³⁷⁶ European Commission, **Stabilisation and Association Process - Background Documents**,

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm (01.11.2008)

³⁷⁷ Y.a.g.r.

³⁷⁸ European Commission, **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)**

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm> (01.11.2008)

³⁷⁹ Y.a.g.r.

geliştirilmesi ve kırsal kalkınma alanlarında da yardım yapılmaktadır.³⁸⁰ Böyle bir ayrıma gidilmesi; aday ülkelerde “üye devlet inşası” (member state building) hedef alınarak bu ülkelerin AB’ne entegrasyonunun kolaylaştırılması ve sürecin hızlandırılmasının amaçlanırken potansiyel aday ülkelere verilen yardımların ise kurumsal altyapının geliştirilmesine odaklandığını göstermektedir.³⁸¹ Potansiyel aday ülkelerinin alabileceği ekonomik yardım miktarı azaldığından ve bu yardımların kırsal kalkınma, bölgesel politikaya ciddi bir katkısı olmadığından aslında ekonomik açıdan daha geride olan bu ülkelerin AB’ne ekonomik ve sosyal uyumunu zorlaşmaktadır.³⁸²

2008-2012 dönemi için öngörülen ve yaklaşık 4 milyar Euro ya ulaşan IPA yardım miktarı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 6. 2008-2012 Döneminde GDA Ülkelerine Yapılacak IPA Yardımlarının Yıllara ve Ülkelere Göre Dağılımı

(milyon Euro olarak)

Ülke	2008	2009	2010	2011	2012	Toplam
Arnavutluk	70,7	81,2	93,2	95	96,9	437
Bosna- Hersek	74,8	89,1	106	108,1	110,2	488,2
Hırvatistan	146	151,2	154,2	157,2	160,4	769
Karadağ	32,6	33,3	34	34,7	35,4	170
Kosova	184,7	106,1	67,3	68,7	70	496,8
Makedonya	70,2	81,8	92,3	98,7	105,8	448,8
Sırbistan	190,9	194,8	198,7	202,7	206,8	993,9
Toplam	769,9	737,5	745,7	765,1	785,5	3803,7

Kaynak: European Commission, Enlargement, **Newsletter: Special edition 11 November 2008 - The enlargement strategy paper and progress reports**, http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm (13.08.2008)

İOS’nin geldiği nokta; bölgedeki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmeler ve bu sürece dâhil olan ülkelerin gösterdiği ilerleme; ilki 2002 yılında, ikincisi 2003 yılında ve sonuncusu 2004 yılında yayınlanan İOS Yıllık Raporlarında, 2005 yılından itibaren

³⁸⁰ Y.a.g.r.

³⁸¹ European Stability Initiative, “Breaking Out of the Balkan Ghetto: Why IPA should be changed?”, 1 Haziran 2005, http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_66.pdf (01.11.2008)

³⁸² European Stability Initiative, a.g.r.

Komisyondun her ÷lke için ayrı ayrı hazırladığı İlerleme Raporları (Progress Reports) vasıtasıyla incelenmiştir.³⁸³ Bu belgeler işığında gerekli reformları gerçekleştiren ve gerekli kriterleri yerine getiren GDA ÷lkeleriyle AB arasındaki ilişkiler daha ileri bir seviyeye taşınmiştır.

Arnavutluk, 90'larda ÷lkede yaşanan sosyo-ekonomik kriz nedeniyle demokrasiyi ve pazar ekonomisini yerleştirmek için gereken reform s÷recine başlamakta geç kalmış; ancak 1998 sonrasında modern bir anayasa uygulamaya konularak ÷lkede makro-ekonomik istikrar ve finansal s÷rd÷r÷lebilirlik sağlanmış, özelleştirmeye ağırlık verilmiş, g÷mr÷k ve vergi d÷zenlemeleri sağlamlaştırılmış, kamu d÷zeni ve g÷venlik alanında gelişme kaydedilmiştir.³⁸⁴ Geç başlanan bu reform s÷recinde yavaş ilerleme g÷steren Arnavutluk'un en zayıf olduğu nokta adalet ve içişleri alanıdır; özellikle insan ve uyulşturucu kaçakçılığı ile diğer organize suların önlenememesi, g÷mr÷kler, yargı ve polis sisteminde yaygın olarak r÷şvet olaylarının g÷r÷lmesi temel sorunlardır.³⁸⁵ Henüz bu sorunlar aşılamamış ve Arnavutluk kendinden beklenen reformları tam anlamıyla yerine getirememişken 2003 yılının Ocak ayında başlayan Arnavutluk ile AB arasındaki İOA m÷zakereleri, ÷lkedeki iktidar partileri arasındaki gerginlik nedeniyle daha uzun bir s÷reye yayılmıştır.³⁸⁶ 3 yıl s÷ren m÷zakere s÷recinin ardından 12 Haziran 2006'da Arnavutluk AB ile İOA'nı imzalamıştır.³⁸⁷ Ayrıca Ocak 2006'da Konsey Arnavutluk için Avrupa Ortaklığı Belgesini benimsemiş ve bu belgede yer alan öneriler işığında Arnavutluk kendi Ulusal Planı'nı olulşturmuştur.³⁸⁸ Arnavutluk ile AB arasındaki ilişkiler İOS kapsamında ilerlemekte ve Arnavutluk halen "potansiyel aday ÷lke" statüsünde bulunmaktadır.³⁸⁹

³⁸³ European Commission, **Stabilisation and Association Process - Background Documents**, http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm (01.11.2008)

³⁸⁴ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, COM (2002)163 final, 4 Nisan 2002, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0163:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

³⁸⁵ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, COM (2003) 139 final, 26 Mart 2003, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0139:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

³⁸⁶ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Third Annual Report**, COM (2004) 202 final, 30 Mart 2004, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0202:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

³⁸⁷ European Commission, **EU-Albania relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/albania/eu_albania_relations_en.htm (01.11.2008)

³⁸⁸ Y.a.g.r.

³⁸⁹ Y.a.g.r.

1995 yılında imzalanan Dayton Antlaşmasından sonra Bosna-Hersek'te sağlanan barış ortamı AB'nin ve uluslararası toplumun da desteğiyle sürdürülmüş; askeri çatışmalar durmuş, mültecilerin büyük oranda geri dönüşü sağlanmış ve bu antlaşmayla kurulan anayasal kurumlar işlemeye başlamıştır.³⁹⁰ Yine de Bosna-Hersek'te kendi kendine yetebilen yani uluslararası örgütlerin yardımı olmadan kendi vatandaşlarının güvenliğini sağlayabilen, ekonomik ve kurumsal açıdan bağımsız, hukuka dayalı bir devletin kurulması zaman almıştır.³⁹¹ Kamu yönetimi, insan hakları, EYUCM ile işbirliği gibi konularda eksikliklerin olmasına rağmen, Komisyon'un İOA müzakerelerine başlanması tavsiyesinde bulunması üzerine Bosna-Hersek ile İOA müzakereleri 25 Kasım 2005'te, Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasının 10. yıldönümünde başlatılmış ve 16 Haziran 2008'de İOA imzalanmıştır.³⁹² Potansiyel aday ülke statüsündeki Bosna-Hersek'in imzaladığı bu antlaşma halen AB üyesi ülkelerin parlamentolarında onaylanma sürecinde olmakla beraber antlaşmanın Toplulukla ilgili hükümleri imzalanan Geçici Antlaşma ile 1 Haziran 2008'den itibaren yürürlüğe girmiştir.³⁹³

Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nde Miloseviç sonrası dönemde kurulan yeni hükümet 2001 yılından itibaren gerekli reformları gerçekleştirmek için önemli çaba göstermiştir.³⁹⁴ İnsan hakları ve azınlık haklarının korunması, bölgesel işbirliği alanlarında önemli gelişmeler kaydedilirken, yargı ve kolluk güçlerinin reformunda orta düzeyde başarılar elde edilmiş fakat istikrarlı, etkili ve güvenilir kurumların oluşturulamaması devletin yeniden yapılandırılma sürecini olumsuz etkilemiştir.³⁹⁵ Geçmişte yaşanan sorunların etkisi bu döneme de yansımış, federasyon yapısındaki çatlaklar ve federasyonu oluşturan taraflar arasındaki anlaşmazlıklar reformların sürdürülmesini ve AB ile ilişkilerin gelişmesini yavaşlatmıştır.³⁹⁶ Ekim 2005'den itibaren Sırbistan ve Karadağ ile çift kanallı bir yaklaşımla (twin-track approach)

³⁹⁰ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, a.g.r.

³⁹¹ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, a.g.r.

³⁹² European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Third Annual Report**, a.g.r.

³⁹³ European Commission, **Bosnia and Herzegovina - Relations with the EU**, http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/bosnia_and_herzegovina/eu_bosnia_and_herzegovina_relations_en.htm (01.11.2008)

³⁹⁴ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, a.g.r.

³⁹⁵ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, a.g.r.

³⁹⁶ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Third Annual Report**, a.g.r.

yürütülen İOA müzakereleri, Federal Yugoslavya Cumhuriyeti'nin EYUCM ile işbirliğine yanaşmadığı gerekçesiyle 3 Mayıs 2006'da durdurulmuştur.³⁹⁷ 12 Haziran 2006'da Karadağ'ı bağımsız bir devlet olarak tanıdığını ilan eden Konsey kararı üzerine Karadağ ile müzakerelere devam edilmiş ve 15 Ekim 2007'de İOA imzalanmıştır.³⁹⁸ Karadağ'ın aynı gün imzaladığı Geçici Antlaşma ise 1 Haziran 2007'den itibaren yürürlüğe girmiştir.³⁹⁹ Sırbistan'ın da açık bir şekilde EYUCM ile tam anlamıyla işbirliği yapacağını taahhüt etmesi üzerine 13 Haziran 2007'de müzakereler tekrar açılmış ve 29 Mayıs 2008'de İOA imzalanmıştır.⁴⁰⁰ Her iki ülke de şu an "potansiyel aday ülke" statüsünde AB ile ilişkilerini devam ettirmektedir.

BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararıyla 1999'dan itibaren kendi yerel kurumlarına ve özerk yönetimine sahip olan Kosova, 2003 Selanik zirvesinden itibaren İOS'ne dâhil edilmiş ve Birliğin Kosova'ya yönelik söylemi Komisyon'un 20 Nisan 2005'te yayınladığı "Kosova için bir Avrupa Geleceği" (A European Future for Kosovo) adlı belgeyle güçlendirilmiştir.⁴⁰¹ Kosova ile AB arasındaki siyasi diyalog İOS İzleme Mekanizması'yla (SAP Tracking Mechanism) geliştirilmiş ve 2005 yılından itibaren Komisyon Kosova için yıllık İlerleme Raporları hazırlamaktadır.⁴⁰² 2000'den itibaren AB'nin tercihli ticaret tarifelerinden yararlanan Kosova CARDS programına da dâhil edilmiştir.⁴⁰³ 17 Şubat 2008'de Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan eden Kosova, AB ülkelerinin çoğu tarafından tanınmakla beraber henüz AB ile bağımsız Kosova devleti arasında herhangi bir sözleşmeye dayanan

³⁹⁷ European Commission, **EU-Serbia relations**

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/serbia/eu_serbia_relations_en.htm (01.11.2008);

Bu yaklaşımda federasyonu oluşturan iki cumhuriyetle AB arasındaki müzakerelerin, bu cumhuriyetlerin ayrı ayrı yönetildiği ve her birinin tam yetkili olduğu alanlarda birbirinden bağımsız olarak yürütülmesi, yetkileri paylaştıkları alanlarda ise federal hükümetle müzakerelerin sürdürülmesi kararlaştırılmış fakat Karadağ'ın federasyondan ayrılması üzerine yaklaşım terk edilmiştir.

³⁹⁸ European Commission, **EU-Montenegro relations**,

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/montenegro/eu_montenegro_relations_en.htm (01.11.2008); Mart 2002'de imzalanan Belgrad antlaşmasıyla Sırbistan ve Karadağ birleşik devleti kurulmuş fakat 21 Mayıs 2006'da yapılan referandumdan % 55,5 oy ile bağımsızlık kararının çıkmasının ardından Karadağ Parlamentosu 3 Haziran 2006'da Sırbistan'dan ayrıldığını ilan etmiştir.

³⁹⁹ Y.a.g.r.; Mart 2002'de imzalanan Belgrad antlaşmasıyla Sırbistan ve Karadağ birleşik devleti kurulmuş fakat 21 Mayıs 2006'da yapılan referandumdan % 55,5 oy ile bağımsızlık kararının çıkmasının ardından Karadağ Parlamentosu 3 Haziran 2006'da Sırbistan'dan ayrıldığını ilan etmiştir.

⁴⁰⁰ European Commission, **EU-Serbia relations**, a.g.r.

⁴⁰¹ European Commission, **EU-Kosovo relations**,

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm (01.11.2008)

⁴⁰² European Commission, **EU-Kosovo relations**,

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm

⁴⁰³ Y.a.g.r.

ilişki kurulmamıştır.⁴⁰⁴ Yine de Komisyon 11 Haziran 2008'de Brüksel'de düzenlenen bir yardım toplantısında Kosova için 1,2 milyar Euro yardım – ki bunun 800 milyon Euro'su Komisyon ve AB'ye üye devletlerden gelmektedir – toplayarak Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak desteklediğini göstermiştir.⁴⁰⁵

Hırvatistan'da 2000 yılında gerçekleşen hükümet değişikliğinin ardından demokratikleşme ve imzalanan barış antlaşmasının hükümlerinin uygulanması yönünde büyük çaba gösterilmiş ve AB ile ilişkiler hızla gelişmiştir.⁴⁰⁶ 29 Ekim 2001'de AB ile İOA imzalayan Hırvatistan hükümeti bu sürece bağlılığını göstermiş; bölgesel işbirliği, azınlık haklarının korunması, mültecilerin geri dönüşü konularında önemli adımlar atılmış ve ülkenin ekonomik durumunda iyileşme görülmüştür.⁴⁰⁷ Fakat yasal düzenlemelerin ve gerçekleştirilen reformların uygulamasındaki eksiklikler; özellikle de Hırvatistan'ın EYUCM ile işbirliğinin istenilen düzeyde olmaması, yolsuzluk ve organize suçlarla mücadelenin zayıf olması 21 Şubat 2003'te üyelik başvurusunda bulunan Hırvatistan hakkında Komisyon'un olumlu görüş bildirmesine rağmen Hırvatistan'la müzakerelerin açılmasını engellemiştir.⁴⁰⁸ Hırvatistan'ın adaylık statüsü elde ettiği 17-18 Haziran 2004 tarihli Avrupa Konseyi Toplantısında Konsey, Hırvatistan'ın EYUCM ile tam işbirliği yapması koşuluyla adaylık müzakerelerinin 17 Mart 2005'de açılmasına karar verdiği halde bu tarih ertelenmiş ve ancak müzakereler EYUCM Başsavcısının Hırvatistan'ın işbirliği yaptığı yönünde görüş bildirmesiyle 3 Ekim 2005 tarihinde açılabilmiştir.⁴⁰⁹ Bir yandan Hırvatistan'ın imzaladığı İOA ise Şubat 2005'te yürürlüğe girerken diğer yandan tarama süreci devam etmiş ve 12 Şubat 2008'de Konsey, Hırvatistan için Katılım Ortaklığı Belgesini kabul etmiştir.⁴¹⁰ AB üyeliğine aday ülke statüsündeki Hırvatistan ile müzakereler 35 başlık altında yürütülmektedir.

⁴⁰⁴ European Commission, **EU-Kosovo relations**, a.g.r.

⁴⁰⁵ Y.a.g.r.

⁴⁰⁶ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, a.g.r.

⁴⁰⁷ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, a.g.r.

⁴⁰⁸ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, a.g.r.

⁴⁰⁹ European Commission, **EU-Croatia relations**,

http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/eu_croatia_relations_en.htm (01.11.2008)

⁴¹⁰ Y.a.g.r.

Makedonya, İOA'nı imzalayan (9 Nisan 2001'de) ilk GDA ülkesidir.⁴¹¹ Fakat Makedonya hükümetinin ancak AB ve uluslararası toplumun yardımıyla aşabildiği 2001 krizi ülkedeki demokratik kurumların zayıflığını göstermiş ve ekonomik durumun kötüye girmesine sebep olmuştur.⁴¹² AB ile NATO, AGİT gibi uluslararası örgütlerin de yardımıyla ülkede politik durum kısa sürede normale dönmüş ve Makedonya reform sürecini başarılı bir şekilde yürütmeye devam etmiştir.⁴¹³ 22 Mart 2004'te AB'ne tam üyelik başvurusunda bulunan Makedonya, 9 Kasım 2005'de Komisyon olumlu görüşünü açıklaması üzerine, 16 Aralık 2005'te adaylık statüsü elde etmiş fakat üyelik müzakerelerinin başlaması için bir tarih belirlenmemiştir.⁴¹⁴ Makedonya ile AB arasındaki İOA Nisan 2004'te yürürlüğe girmiş ve Konsey'in 30 Ocak 2006'da Makedonya için benimsediği Avrupa Ortaklığı Belgesinin yerini 18 Şubat 2008'de kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi almıştır.⁴¹⁵ AB'ne aday ülke statüsündeki Makedonya'nın müzakere süreci henüz başlamamıştır.

İOS kapsamında GDA ülkeleri ile daha ileri bir seviyeye taşınan ilişkiler ve Hırvatistan'la Makedonya'ya adaylık statüsünün verilmesi; Kosova krizi sonrasında, AB'nin bölgesel yaklaşımla bireysel yaklaşımı uyumlu hale getirerek GDA'ya yönelik daha kapsamlı bir politika geliştirdiğini göstermektedir.⁴¹⁶ Daha önce geliştirilen GDA'ya yönelik girişimlerden daha büyük miktarda ekonomik yardım öngören İOS sayesinde 2001'den sonra Balkanlar'da bölgesel işbirliği yoğunlaşmış ve bölge ülkeleri arasındaki ticaret gelişmiş, AB kendi iç pazarını GDA ürünlerine açarken bölgedeki gümrük duvarlarını da kaldırmıştır.⁴¹⁷ İOS'nin bu dönemde ivme kazanmasına AB'nin çabalarının yanı sıra Makedonya'nın 2001 krizini başarılı bir şekilde atlattığı ve Sırbistan'da devrilen Miloseviç rejimi ile Hırvatistan'da Tudjman yönetimi sonrasında bölgede reform yanlısı hükümetlerin başa geçmesinin de etkisi olmuştur.⁴¹⁸

⁴¹¹ European Commission, **EU - the former Yugoslav Republic of Macedonia relations**, http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/eu_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia_relations_en.htm (01.11.2008)

⁴¹² European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, a.g.r.

⁴¹³ European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, a.g.r.

⁴¹⁴ European Commission, **EU - the former Yugoslav Republic of Macedonia relations**, a.g.r.

⁴¹⁵ Y.a.g.r.

⁴¹⁶ Bechev, a.g.m., s. 35-36.

⁴¹⁷ Y.a.g.m., s. 38.

⁴¹⁸ Y.a.g.m., s. 37.

1999 sonrasında AB ile GDA ülkeleri arasındaki ilişkilerin gelişimine baktığımızda aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 7. 1999-2008 Yılları Arasında GDA Ülkeleri ile AB Arasında Resmi İlişkilerin Gelişimi

	<i>Arnavutluk</i>	<i>Bosna- Hersek</i>	<i>Hırvatistan</i>	<i>Karadağ</i>	<i>Makedonya</i>	<i>Sırbistan</i>	<i>Kosova</i>
Potansiyel Adaylık Statüsü	2000	2000	2000	2000	2000	2000	2008
İstikrar ve Ortaklık Antlaşması	2006	2008	2001	2007	2001	2008	-
İOA'nın Yürürlüğe Girişi	-	-	2005	-	2004	-	-
Avrupa Ortaklığı Belgesi	2006	-	-	-	2006	-	-
Üyelik Başvurusu	-	-	2003	-	2004	-	-
Adaylık Statüsü	-	-	2004	-	2005	-	-
Müzakerelerin Açılması	-	-	2005	-	-	-	-
Katılım Ortaklığı Belgesi	-	-	2008	-	2008	-	-

Kaynak: European Commission, **Enlargement**,
http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm (13.08.2008)

3.3. BALKANLAR'IN AVRUPA GÜVENLİK ve SAVUNMA POLİTİKASINDAKİ YERİ

Yugoslavya Krizi, AT'nun ivme kazandırmaya çalıştığı Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası'nın ilk test alanı olmuş ve henüz kendi bütünleşmesini tamamlayamamış olan Topluluğa üye ülkelerin, birbiriyle çakışan ulusal çıkarları nedeniyle krizi sona erdirmeye yönelik ortak bir politika geliştirememeleri kısa sürede bu testin başarısızlığını kanıtlamıştır.⁴¹⁹ Kosova krizinden sonra AB'nin daha kapsamlı, ileriye yönelik bir politika geliştirdiği Balkanlar, AB'nin yeni geliştirmeye başladığı Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın (AGSP: European Security and Defence Policy - ESDP) da ilk uygulama sahası olmuştur.⁴²⁰ ODPGP'nin ana unsuru olan AGSP'nı Balkanlar'da uygulamasının öncelikli nedeni bölgede daha önce gerçekleşen krizlere müdahaledeki başarısızlığıdır.⁴²¹ Yugoslavya sonrası dönemde yaşanan Balkan krizleri AB üyelerinin ortak bir strateji üretmedeki hantallığını ve Avrupa'nın güvenliğinin ne kadar zayıf bir dengede olduğunu gözler önüne sermiştir.⁴²² 11 Eylül 2001 saldırısı, Afganistan ve Irak müdahalesi ile birlikte ABD'nin dış politika önceliklerinin Orta Doğu'ya kaydığı bu 1999 sonrası dönemde AB, Balkanlar'da ABD'nin ardından doğan güç boşluğunu doldurmak için kısa sürede harekete geçmiştir.⁴²³

AB'nin Balkanlar'a coğrafi yakınlığı nedeniyle buradaki sorunlar Birliğin iç ve dış güvenliğine etki etmektedir.⁴²⁴ Özellikle GDA ülkelerinde yaygın olan yoksulluk, zayıf devlet kurumları, rüşvet gibi etkenler bölgede suç örgütlerinin ağlarının gelişmesi için zemin hazırlamış ve Balkanlar'ı bu örgütlerin Batı Avrupa ile Orta Doğu arasındaki transit geçiş noktası haline getirmiştir.⁴²⁵ 2000'li yıllara gelindiğinde Balkanlar'daki temel sorunlar olan etnik çatışmaların, sınır anlaşmazlıklarının ve anayasal

⁴¹⁹ Lucia Montanaro-Jankovski, "The Interconnection between the European Security and Defence Policy and the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 7, no. 1, March 2007, s. 139-140, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850701189741> (13.08.2008)

⁴²⁰ Nurşin Ateşoğlu Güney, "The New Security Strategies: The EU and NATO Experience in the Western Balkans", Nurşin Ateşoğlu Güney, Fırat Aksu (eds.), **Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis and Conflicts in the Western Balkans**, İstanbul, OBİV, 14 Aralık 2004, s. 57.

⁴²¹ Montanaro-Jankovski, a.g.e., s. 140-141.

⁴²² Y.a.g.e., s. 140.

⁴²³ Cohen, a.g.e., s. 367.

⁴²⁴ Montanaro-Jankovski, a.g.e., s. 142.

⁴²⁵ Fraser Cameron, "The European Union's Role in the Balkans", Brad K. Blitz (ed.), **War and change in the Balkans: nationalism, conflict and cooperation**, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006, s. 105.

sorunların yerini organize suçlar, yasa-dışı göç, uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığının aldığı görüyoruz.⁴²⁶ Bugün bölgedeki en önemli güvenlik konuları haline gelen bu sorunlar doğrudan AB üyesi ülkeleri de tehdit etmektedir.

Aslında Balkanlar'daki çatışma riskinin büyük ölçüde azaldığı bu dönemde AB'nin bölgedeki güvenlik konularına katılımının süratle atması çelişki olarak görülebilir fakat Birlik, AGSP'yi ancak 90'ların sonunda geliştirebilmiş ve 2002 yılında bu politikayı yürütebilecek seviyeye gelmiştir.⁴²⁷ OGPDP; 1992'de Maastricht'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması'nın ikinci sütunu olarak oluşturuluyor fakat ancak Kosova Krizinden sonra bu politikayı geliştirmek için ciddi adımlar atılıyor.⁴²⁸ 3-4 Haziran 1999'da düzenlenen Cologne Avrupa Konseyi toplantısında bu politika aracılığıyla etkili bir karar alma mekanizmasının geliştirilmesi, 1997'de Amsterdam Antlaşması'nda "Petersberg Görevleri" olarak tanımlanan çatışma önleme ve kriz yönetimi görevlerinin üstlenilebilmesi için güvenilir askeri ve sivil kapasitelerin geliştirilmesi kararı alınıyor.⁴²⁹ 10-11 Aralık 1999 Helsinki Zirvesinde ise tutarlı bir güvenlik ve savunma politikası oluşturulabilmesine, uluslararası krizlerde AB operasyonlarının yürütülebilmesine imkan verecek otonom bir karar alma mekanizmasının kurulması için gerekli hedefler ortaya konuyor ve AB ilk askeri misyonunu Makedonya'da üstleniyor.⁴³⁰

2002 yılında Birliğin Makedonya'daki NATO barış gücünün yerini almaya hazır olduğunu açıklamasının ardından 31 Mart 2003'te Makedonya'daki BM görevi devralındı.⁴³¹ AB güçlerinin bölgede NATO kaynaklarını ve planlama kapasitelerini kullanmasına izin veren Berlin-Artı (Berlin-Plus) çerçevesi altında ve Makedon hükümetinin çağrısı üzerine başlatılan CONCORDIA harekâtı ile Ağustos 2001'de imzalanan Ohri Antlaşmasının uygulamasını güvenceye almak için AB gözetiminde istikrarlı ve güvenilir bir ortam sağlanması amaçlanmıştır.⁴³² CONCORDIA harekâtı 15 Aralık 2003'te sona ermiştir.⁴³³

⁴²⁶ Y.a.g.e., s. 105.

⁴²⁷ Cameron, a.g.e., s. 104.

⁴²⁸ European Commission, **EU Security Policy & the role of the European Commission**, http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/esdp/chrono.htm (11.11.2008)

⁴²⁹ European Commission, **EU Security Policy & the role of the European Commission**, a.g.r.

⁴³⁰ Y.a.g.r.

⁴³¹ Cohen, a.g.e., s. 367; Council of the European Union, **EU Military Operation in Former Yugoslav Republic of Macedonia (fYROM/CONCORDIA)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=594&lang=en&mode=g (11.11.2008)

⁴³² Ateşoğlu Güney, a.g.e. 59; Cohen, a.g.e., s. 367.

⁴³³ Council of the European Union, **EU Military Operation in Former Yugoslav Republic of Macedonia (fYROM/CONCORDIA)**, a.g.r.

Bosna-Hersek'te 1 Ocak 2003'te başlatılan ve BM Uluslararası Polis Gücü'nün yerini alan AB Polis Gücü; AB'nin AGSP çatısı altında geliştirdiği ilk sivil kriz yönetimi operasyonudur, böylece politikanın güvenlik ayağı etkinleştirilmiştir.⁴³⁴ Bu operasyonla, Dayton Antlaşması'nın hükümlerine uygun olarak Bosna-Hersek'te yeterli polis gücünün oluşturulması, aynı zamanda gözetmenlik, kılavuzluk ve denetleme aktivitelerinin de yerine getirilmesi hedeflenmiştir.⁴³⁵ Halen devam etmekte olan AB Polis Gücü'nün görevi Aralık 2009'da sona erecektir.⁴³⁶ Bu harekâtla eş zamanlı olarak Makedonya'da da AB Polis Gücü 15 Aralık 2003'te göreve başlamıştır ve 2001 Ohri Antlaşması'nın uygulanmasına katkıda bulunmak için ülkede kolluk kuvvetlerini oluşturmayı amaçlayan EUPOL PROXIMA 14 Aralık 2005'te sona ermiştir.⁴³⁷

AB'nin Balkanlar'da yürüttüğü en geniş kapsamlı askeri misyon ise EUFOR-Althea'dır. Konsey'in 12 Haziran 2004 tarihinde aldığı kararla 2 Aralık 2004'te başlatılan Althea operasyonu 22 AB üyesi devlet ve 12 diğer ülkenin de katılımıyla sağlanan 6,200 birlik komutasında AB ile NATO arasındaki Berlin-Artı düzenlemeleri kapsamında yürütülmektedir.⁴³⁸ AB'nin en kapsamlı barış gücü (peacekeeping) operasyonu olan Althea halen devam etmektedir.⁴³⁹ Ayrıca AB, AGSP çatısı altında Makedonya'da 15 Aralık 2005'de başlatılan 6 ay süreli AB Polis danışma takımını (EU police advisory team-EUPAT) kurmuş ve son olarak da 16 Şubat 2008'de başlatılan Kosova'da Hukukun Üstünlüğü (European Union Rule of Law Mission in Kosovo - EULEX KOSOVO) misyonunu başlatmıştır.⁴⁴⁰

Böylece NATO'nun ve BM'in GDA'daki barışın korunması rolü kademeli olarak AB'ye geçmiş ve NATO Avrupa-Atlantik alanının dışında kalan bölgelere

⁴³⁴ Cohen, a.g.e., s. 367; Montanaro-Jankovski, a.g.m., s. 149.

⁴³⁵ Council of the European Union, **European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=585&lang=en (11.11.2008)

⁴³⁶ Y.a.g.r.

⁴³⁷ Council of the European Union, **European Union Police Mission in the former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL PROXIMA)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=584&lang=en (11.11.2008)

⁴³⁸ Council of the European Union, **EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (EUFOR-Althea)**

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=745&lang=en (11.11.2008);

Montanaro-Jankovski, a.g.m., s. 149.

⁴³⁹ Ateşoğlu Güney, a.g.m., s. 60. Council of the European Union, **EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (EUFOR-Althea)**, a.g.r.

⁴⁴⁰ Council of the European Union, **EU Police Advisory Team in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPAT)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=994&lang=en (11.11.2008); Council of the European Union, **European Union rule of law mission in Kosovo (EULEX KOSOVO)**,

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en (11.11.2008)

yönelmiştir.⁴⁴¹ 90 sonrasında AB'nin GDA'da çok daha güçlü bir etkisi vardır, bölgenin istikrarına katkıda bulunmuş ve güvenlik alanında da etkin bir aktör haline gelmiştir.⁴⁴² Yürütülen bu operasyonlar ve üstlenilen görevler dışında AB diplomasi kartını da iyi kullanarak Makedonya'daki etnik krizde öncü rol oynamış ve Sırbistan ile Karadağ arasındaki anayasal sorunun arabuluculuğunu başarıyla üstlenmiştir.⁴⁴³ AB 99 sonrasında Balkanlar'da normatif gücünün yanı sıra ekonomik etkisini arttırarak ve güvenlik operasyonlarını başlatarak GDA ülkelerinin istikrarlı demokrasilere dönüşmesine büyük katkı sağlamaktadır.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Ateşoğlu Güney, a.g.m., s. 60-62.

⁴⁴² Cameron, a.g.e., s. 107.

⁴⁴³ Cameron, a.g.e., s. 101.

⁴⁴⁴ Montanaro-Jankovski, a.g.m., s. 155.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENEL BALKAN POLİTİKASI İÇERİSİNDE YUNANİSTAN'IN OYNADIĞI ROL

Tarihsel olarak Yunanistan'ın güvenliği, Balkanlar'ın güvenliğiyle yakından bağlantılı olmuş, Yunanistan her zaman Balkanlar'daki gelişmelerden etkilenmiştir. Bu nedenle 1990'larda bölgede yaşanan sorunlar Yunanistan'ın iç ve dış politikası açısından büyük önem taşımaktadır. Bir Balkan ülkesi olarak, özellikle de Yugoslavya krizi esnasında, AB tarafından kendinden çok şey beklenen Yunanistan bu umutları boşa çıkarmış ve AB politikalarının tam aksi yönde hareket etmiştir. Yunanistan'ın, dışardan bakıldığında çelişkili görünen bu dış politika oryantasyonunu anlayabilmek için diğer Balkan devletleri ve AB ile ilişkilerini belirleyen iç ve dış politika dinamiklerini ve özellikle de bu dinamikleri besleyen tarihsel arka plana bakmak gerekir.

4.1. 1990 ÖNCESİNDE YUNAN DIŞ POLİTİKASI ve YUNANİSTAN'DAKİ İÇ POLİTİKA DİNAMİKLERİNİN BALKANLAR'A ETKİSİ

Yunanistan'ın Osmanlı'dan bağımsızlığını kazandığı 1830 yılında Yunan toprakları; Peloponnese yarımadası, bu anakaraya bağlı adalar ve kuzey Trakya'dan ibaretti, Yunan nüfusunun üçte ikisi Osmanlı İmparatorluğunun kontrolündeki topraklarda (ağırlıklı olarak İstanbul ve İzmir civarıyla Makedonya bölgesinde) kalmıştı.⁴⁴⁵ Bu nedenle 1849'dan 1922'ye kadar sürdürülen ve Yunan dış politikasının itici gücü haline gelen kuvvet; "Megali İdea" denen Yunan nüfusunun yaşadığı toprakları ele geçirme isteğiydi ve Yunanistan'la Balkan komşuları arasında bu topraklar üzerinde egemenlik kurma mücadelesi Yunan dış politikasının çekirdeğini oluşturmaktadır.⁴⁴⁶

1944 yılında Stalin ve Churchill'in vardığı uzlaşısı Yunanistan'ı Batı kanadının koruması altına sokarken demir perdenin kuzeyinde kalan komşularından ayırıyordu. 1946-1949 yılları arasında süren Yunan iç savaşını komünizm karşıtlarının kazanıp yönetime askeri cuntanın gelmesiyle Yunanistan komünizmden "kurtulabilen" tek Balkan ülkesi olmuş ve Soğuk Savaş yıllarını NATO'nun koruması

⁴⁴⁵ Daphne Papahadjopoulos, "Greek Foreign Policy in the Post-Cold War Era: Implications for the European Union", CEPS Paper, no: 72, Brussels: Centre for European Policy Studies, Şubat 1998, s. 4.

⁴⁴⁶ Y.a.g.r., s. 4.

altında geçirmiştir.⁴⁴⁷ Soğuk Savaş boyunca yarım yüzyıl süren Avrupa'daki bölünme Yunanlılar için Balkanlar'ın geri kalanının "düşman topraklar" olarak görülmesine sebep oldu.⁴⁴⁸

2. Dünya Savaşı Balkanlar'da bölgesel sorunları, kin ve düşmanlıkları körüklemişti.⁴⁴⁹ Savaş sırasında Bulgaristan'ın Yunanistan'ın kuzeyini işgal etmesi, 1946-1949 Yunan iç savaşı sırasında Yunan komünistlerin Arnavutluk, Bulgaristan ve Yugoslavya'dan destek görmeleri, Arnavutluğun ülkedeki Yunan azınlığa kötü muamelede bulunması ve Yunanistan'ın Kuzey Epir bölgesi (Güney Arnavutluk) üzerinde hak iddia etmesi Yunanistan ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkileri daha da gerdi.⁴⁵⁰ Bu sorunlar ve Soğuk Savaş dönemindeki kutuplaşma Yunanistan'ın komşularına karşı tehdit ve güvensizlik algısı geliştirerek Batı'ya özellikle de ABD'ye yaklaşmasına neden oldu.⁴⁵¹ Ancak 70'li yıllarda iki kutup arasındaki ilişkilerde gözlenen yumuşama ile birlikte Yunanistan Balkan komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye başladı; 1971'de Arnavutluk ile diplomatik ilişkiler kuruldu, 1973'de Bulgaristan'la İyi Komşuluk Antlaşması imzalandı.⁴⁵² Yine de yönetimdeki askeri cunta Yunanistan'ın Avrupa diplomasisinden dışlanmasına neden olarak bu dış politika açılımını engellemiştir.⁴⁵³

1974 Kıbrıs krizin ardından Yunanistan'da meydana gelen rejim değişikliği ile askeri cunta devrilmiş ve Yunan dış politikasında, özellikle Balkanlar açısından aktif politika dönemi başlamıştır.⁴⁵⁴ 1974-1981 döneminde Başbakan Constantinos Karamanlis önderliğinde ülkeyi yöneten Yeni Demokrasi Partisi döneminde cuntadan devralınan güçlü ordu ve kraliyet gibi kurumların güç kaybedip kitle partilerinin yönetimde ağırlık kazanmasıyla beraber ülkede demokratikleşme süreci yaşanmıştır.⁴⁵⁵ Karamanlis, "cuntasızlaştırma" (de-juntification) olarak adlandırılan bu süreçte ülkesinde

⁴⁴⁷ Thanos Veremis, "After the storm: Greece's role in reconstruction", Brad K. Blitz (ed.), **War and change in the Balkans: nationalism, conflict and cooperation**, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006, s. 177.

⁴⁴⁸ Asteris Huliaras, Charalambos Tsardanidis, "(Mis)understanding the Balkans: Greek Geopolitical Codes of the Post-communist Era", *Geopolitics*, no. 11, 2006, s. 468, <http://dx.doi.org/10.1080/14650040600767909> (17.11.2008)

⁴⁴⁹ F. Stephen Larrabee, "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005, s. 406, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321800> (17.11.2008)

⁴⁵⁰ Larrabee, a.g.m., s. 406.

⁴⁵¹ Y.a.g.m., s. 406.

⁴⁵² Y.a.g.m., s. 406.

⁴⁵³ Y.a.g.m., s. 406.

⁴⁵⁴ Y.a.g.m., s. 407.

⁴⁵⁵ Kalipso Nikolaydis, "Giriş: Yunan paradoksu nedir?", Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis (ed.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 15.

demokrasiyi yeniden inşa etmek için Batıyı örnek alırken en önemli dış politika hedeflerinin başında Yunanistan'ın Avrupa Topluluklarına üyeliği gelmekteydi ve bu süreci başarıyla yürüttü.⁴⁵⁶

Aslında Yunanistan'ın 1975'de Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) tam üyelik başvurusunda bulunmasının ardında yatan etmen bu dönemdeki güvenlik kaygısı ve Avrupa'nın koruyuculuğu altına girme isteğiydi.⁴⁵⁷ Kıbrıs sorunu Yunanistan'ın NATO ve ABD ile ilişkilerine de zarar vermiş ve NATO'yu, Türkiye'nin Kıbrıs'ta haksız güç kullanımını engelleyemediği gerekçesiyle suçlayan Karamanlis hükümetinin 1974'ün Ağustos ayında Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadından çekildiğini açıklaması üzerine ülkede anti-Amerikan görüş daha da güçlenmişti.⁴⁵⁸ Zaten halk 1967'deki askeri darbeden büyük ölçüde Amerika'yı sorumlu tutmaktaydı.⁴⁵⁹ ABD ve Türkiye ile ilişkilerin bozulması Karamanlis hükümetini iç ve dış güvenlik tehditlerine karşı müttefik arayışına itti ve AT'na yakınlaştırdı.⁴⁶⁰ AT, ABD karşısında Yunanistan'ın arkasına alabileceği ve uluslararası politikada bir güç dengesi sağlayabileceği önemli bir müttefikti.⁴⁶¹

Yunan dış politikasında ABD'nin etkinliğini kırmak için çaba gösteren Karamanlis, Balkan ülkelerinin de desteğini kazanmaya çalışmıştı.⁴⁶² 1976'da Yunanistan'ın önderliğinde Atina'da düzenlenen Balkan zirvesi ile bölge ülkeleri arasında işbirliğini geliştirmek için adım atılmış ve bunu bir dizi toplantı izlemiştir.⁴⁶³ Haziran 1975'de Karamanlis Balkanlar'a yaptığı ziyaretlerle komşularına, bölge ülkeleri arasında teknik işbirliğini geliştirmeye yönelik bir plan sundu ve Karamanlis'in bu girişimi sonucunda Ocak 1976'da Atina'da Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan temsilcilerini bir araya getiren bir konferans düzenlendi.⁴⁶⁴ Bu teknik işbirliğinin kapsamı 1977-1978 yıllarında genişletildi.⁴⁶⁵

⁴⁵⁶ C. M. Woodhouse, **Karamanlis: The Restorer of Greek Democracy**, Oxford: Clarendon Press, 1982, s. 231-237.

⁴⁵⁷ Spyros Economides, "The Europeanisation of Greek Foreign Policy", *West European Politics*, vol. 28, no. 2, Mart 2005, s. 473, <http://dx.doi.org/10.1080/01402380500060528> (17.11.2008)

⁴⁵⁸ Sotiris Rizas, "Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 8, no. 1, Mart 2008, s. 52, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850802012172> (13.08.2008)

⁴⁵⁹ Rizas, a.g.m., s. 52.

⁴⁶⁰ Y.a.g.m., s. 52.

⁴⁶¹ Economides, a.g.m., s. 475.

⁴⁶² Larrabee, a.g.m., s. 407.

⁴⁶³ Y.a.g.m., s. 407.

⁴⁶⁴ Woodhouse, a.g.e., s. 262.

⁴⁶⁵ Y.a.g.e., s. 265.

Yunanistan'ın 1980 NATO'nun askeri kanadına geri dönüşü ve 1 Ocak 1981'de gerçekleşen AT üyeliği ile Batı politik ve güvenlik sistemlerine entegrasyonu sağlanmıştı fakat bu gelişmeler AT ve ABD karşıtı söyleme sahip Andreas Papandreou hükümetinin yönetime gelmesiyle çakıştı.⁴⁶⁶ Yeni Demokrasi Partisi 1975'de AET'na üyelik başvurusunu sunarken, muhalefetteki PASOK (Panhellenic Socialist Movement – Panhelenik Sosyalist Hareket) AT ile özel statüde bir ilişkinin (Norveç'le olduğu gibi) kurulmasını savunmakta ve seçimleri kazanması halinde Yunanistan'ı AET'ndan çıkaracağını taahhüt etmekteydi.⁴⁶⁷ 1981 yılında yapılan genel seçimlerden galip çıkan Papandreou'nun kapitalizm karşıtı ve AT'na eleştirel yaklaşan politikaları onu bu iki süper güç arasında bir alternatif arayışına ve Balkanlar'la ilişkileri geliştirmeye itti.⁴⁶⁸ Böylece Papandreou, Karamanlis dönemindeki yumuşama politikasını devam ettirmiş; Bulgaristan'la ilişkiler geliştirilerek 1986'da Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği deklarasyonu imzalamış ve Kuzey Epir'e dair toprak talebinden vazgeçilerek Arnavutluk'la ilişkiler normalleştirmiştir.⁴⁶⁹

Yunanistan'ın Balkanlar'a yönelik bu dış politika açılımı 80'lerin sonunda komünizmin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla büyük darbe almıştır.⁴⁷⁰ Yunanistan'ın Balkanlar'da geliştirmeye çalıştığı işbirliği ve yumuşamanın yerini etnik şiddet, sınır uyuşmazlıkları ve milliyetçi politikalar almış, halının altına süpürülen eski sorunlar tekrar gün yüzüne çıkmıştır.⁴⁷¹ Sonuç Yunanistan'ı komşularından ve Batılı müttefiklerinden iyice uzaklaştıran bir dış politika felaketi olmuştur.⁴⁷²

⁴⁶⁶ Rizas, a.g.m., s. 63.

⁴⁶⁷ George Pagoulatos, "Greece, The European Union, and The 2003 Presidency", *Notre Europe, Research and European Issues*, no: 21, Aralık 2002, s. 4, <http://www.notre-europe.asso.fr/Etud21-fr> (08.01.2009); Woodhouse, a.g.e., s. 258-259.

⁴⁶⁸ Economides, a.g.m., s. 477-478; Aslında uygulamaya bakıldığında Papandreou'nun dış politika girişimleri Yunanistan'ı, AT üyeliğinin olumsuz olarak algıladığı ve eleştirdiği etkilerinden - yapısal fonlara yapılan transferler ve Ortak Tarım Politikası gibi - korumaya yönelikti, ayrıca Avrupa Siyasi İşbirliği'nden (European Political Cooperation – EPC) bağımsız hareket etme isteği de bunda etkili olmuştur.

⁴⁶⁹ Larrabee, a.g.m., s. 407.

⁴⁷⁰ Y.a.g.m., s. 407.

⁴⁷¹ Y.a.g.m., s. 408.

⁴⁷² Y.a.g.m., s. 409.

4.2. YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASI SONRASINDA YUNANİSTAN’IN BALKANLAR’DA AVRUPA BİRLİĞİ ile ÇATIŞAN DIŞ POLİTİKA ÖNCELİKLERİ

Komünizmin çöküşü ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla Balkanlar’da gerçekleşen değişime, diğer AB ülkeleri gibi Yunanistan da hazırlıksız yakalandı ve gelişmelere verdiği aşırı tepki nedeniyle hem Avrupalı müttefikleriyle ters düştü hem de komşularıyla çatıştı. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile NATO’nun doğu kanadının koruyucusu olarak stratejik önemini kaybeden Yunanistan’ın politika üreticileri Balkanlar’daki gelişmeleri kendi ülkelerinin güvenliğine karşı doğrudan bir tehdit olarak algılamakla aynı zamanda Batı tarafından yalnız bırakıldıklarını hissediyor ve 1991 Körfez Savaşı ile önem kazanan Türkiye’nin uluslararası politikadaki yükselişinden kaygı duyuyorlardı.⁴⁷³ Değişen konjonktüre bağlı bu gelişmeler; demokrasisini yeni inşa etmiş, ekonomik açıdan zayıf, Avrupa’nın istikrarsız bir bölgesine komşu ve diğer AT ülkeleriyle kara bağlantısı olmayan bir yarımada ülkesi olan AT üyesi Yunanistan’ı kuzeyden ve doğudan ciddi tehdit algılamalarıyla karşı karşıya bıraktı.⁴⁷⁴

Yugoslavya’nın çöküşü Yunanistan’ın Balkan politikasının çöküşünü de beraberinde getirdi ve Yunanistan’ın güvenliğini tehdit edebilecek üç önemli varsayıma yol açtı; bölgedeki ayrılıkçı devletlerin tanınmasının zincirleme bir reaksiyonla bölgedeki diğer etnik azınlıkları da provoke etmesi, Balkanlar’daki sınır değişikliklerinin komşuları tarafından Yunan toprakları üzerinde hak iddia edilmesine yol açması ve Türkiye’nin Balkanlar’da güç kazanması olasılığı.⁴⁷⁵ Yunanistan’ın bu tehdit algısı ile Yugoslavya’nın dağılması karşısında verdiği tepkiler iç politikanın da etkisiyle aşırı korumacıydı.⁴⁷⁶ Balkanlar’daki mevcut sınırların ve politik *status-quo*’nun korunmasını savunan Yunanistan, Yugoslavya’nın çözülmesine karşı çıkan AB üyeleri arasında da en inatçısı oldu.⁴⁷⁷ Yunanistan’ın bu yaklaşımı Balkan ülkeleri ile arasındaki ilişkilere doğrudan yansdı.

⁴⁷³ Huliaras, Tsardanidis, a.g.m., s. 468.

⁴⁷⁴ Dimitrios Triantaphyllou, “The Priorities of Greek Foreign Policy Today”, *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005, s. 332, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321685> (13.08.2008)

⁴⁷⁵ F. Stephen Larrabee, “Yunanistan ve Balkanlar: politika önerileri”, Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis (edt.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 133-134; Papahadjopoulos, a.g.r., s. 9.

⁴⁷⁶ Larrabee, a.g.e., s. 134.

⁴⁷⁷ Veremis, a.g.e., s. 178-179.

4.2.1. Makedonya Sorunu

1800'lerin başından 2. Dünya Savaşı'na kadar süregelen tarihsel "Makedonya sorunu" Yugoslavya'nın çözülmesiyle 1991'de bağımsızlığını ilan eden Makedonya Cumhuriyeti'nin tanınma sorununa dönüşerek varlığını sürdürmüştür.⁴⁷⁸ Bağımsızlığını demokratik yollarla ilan eden ve Badinter Komisyonu'nun Makedonya'nın AT tarafından tanınmasına yönelik olumlu görüşüne rağmen Makedonya, Yunan engeline takıldı. Yunanlılar; Makedonların atalarının bir Yunan kabilesinden geldiğini, bu grubun konuştuğu dilin yerel diyalekt olduğunu ve Makedonca diye bir dilin olmadığı, Büyük İskender'in aslında bir Yunanlı olduğunu, Makedonya isminin ise bir bölgeye ait olduğunu öne sürerek "Makedon" diye adlandırılan bir etnik grubun ve varlığını inkâr ediyorlardı.⁴⁷⁹ Bu nedenle kurulan devletin adının Makedonya olması, bayrağında 1977'de Yunan şehri Vergina'daki kazılarda bulunan Makedon hanedanına ait amblemin kullanılması ve sembol olarak Selanik'teki Beyaz Kule figürünün kullanılmasını doğrudan Yunanistan'ın Kuzey Makedonya bölgesine yönelik irredentist bir hareket ve kabul edilemez bir durum olarak gördüler.⁴⁸⁰

Yönetimdeki Yeni Demokrasi partisinin kurduğu zayıf hükümet Makedonya krizi karşısında kamuoyunun paranoyaya dönüşen taleplerini göz ardı edebilecek durumda değildi ve dış politikasını belirlerken büyük ölçüde bu histeri dalgasından etkilendi.⁴⁸¹ ABD'deki Yunan diasporası da dışardan Makedonya'nın uluslararası arenada tanınmasını geciktirmek için baskı yapıyordu.⁴⁸² Ayrıca Başbakan Constantine Mitsotakis'in başını çektiği geleneksel muhafazakârlarla Dışişleri Bakanı Antonis Samaras'ı savunan aşırı sol kanat üyeleri arasındaki parti içi ayrılıklar, Makedonya devletinin adı üzerinde bir uzlaşma sağlanmasını engellemiştir.⁴⁸³ Mitsotakis'in sorunun çözümüne yönelik yaklaşımı, Samaras'ın "Makedonya" kelimesinin kullanımına kesinlikle karşı çıkan tavrı nedeniyle sonuçsuz kalmıştır.⁴⁸⁴

⁴⁷⁸ Kut, a.g.e., s. 1-2.

⁴⁷⁹ Konstantin Stefanopoulos, "Yunan dış politika meseleleri", Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis (edt.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 169-170.

⁴⁸⁰ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 13; Stefanopoulos, a.g.e., s. 170-171.

⁴⁸¹ Economides, a.g.m. s. 480-481.

⁴⁸² Larrabee, a.g.e., s. 149.

⁴⁸³ Larrabee, a.g.m., s. 409.

⁴⁸⁴ Y.a.g.m., s. 409.

Yunanistan vetosu nedeniyle AT, Makedonya'yı ancak "tüm üyelerinin üzerinde uzlaşya vararak kabul edecekleri bir isimle" bağımsız bir devlet olarak tanıyabileceğini açıkladı ve Makedonya sorununda arabuluculuğa soyunarak taraflar arasında uzlaşma sağlanması için Pinheiro Paketini önerdi.⁴⁸⁵ Fakat kurulan devletin adının "Yeni Makedonya" olmasını içeren bu planı iki taraf da reddetti.⁴⁸⁶ 1993 yılının başlarında Fransa, İngiltere ve İspanya'nın ortaklaşa hazırladığı plan ise ülkenin BM üyeliği için "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (Former Yugoslav Republic of Macedonia – FYROM) adının kullanılmasını önermekteydi; böylece AB ülkelerinin çoğu, ABD ve BM Makedonya'yı bu resmi adla tanıdı.⁴⁸⁷

Makedonya'nın uluslararası arenada tanıma görmesine; 1993 Kasım ayındaki seçimlerde galip gelerek Başbakan Mitsotakis'in yerini alan Papandreou hükümeti, Yunanistan'ın kuzey sınırını kapatarak ve Makedonya'ya ambargo uygulayarak karşılık verdi.⁴⁸⁸ Papandreou'nun Makedon devletin ismi üzerine görüşmelere bile yanaşmayan bu sert tavrı Yunanistan'ın AB ülkeleri tarafından protesto edilmesine ve izolasyonuna neden oldu.⁴⁸⁹ Ayrıca Avrupa Komisyonu sorunu Avrupa Adalet Divanına taşıdı ve Yunanistan'ın tek taraflı olarak AB dış sınırlarının bir bölümünü kapatmakla Roma Antlaşmasının hükümlerini ihlal ettiğini öne sürdü.⁴⁹⁰ Divan, 15 Şubat 1995'te açıkladığı görüşünde Roma Antlaşmasındaki koruyucu maddelerin (safeguard clause) üye devletlerin savaş durumunda ya da savaş doğurma ihtimali olan ciddi bir uluslararası krizde tek taraflı aldığı kararla hareket edebileceğini belirterek Yunanistan'ı memnun eden bir sonuca varmıştır.⁴⁹¹

Yunanistan'ın başta Makedon devletin adını, Makedonların etnik kimliklerini ve bir devlete sahip olma haklarını reddeden tutumu Makedon kamuoyunu uzlaşmacı tavrından uzaklaştırdı; ılımlı görüşteki Makedonlar daha milliyetçi oldular.⁴⁹² Ambargo ise ülkedeki iktisadi durumu daha da kötüleştirerek demokrasinin gelişimini zorlaştırdı ve siyasi istikrarsızlıklarla boğuşan Makedon hükümetini Yunanistan'la varılabilecek bir uzlaşmadan uzaklaştırdı.⁴⁹³ Makedonya'daki Arnavut azınlık ile ülkeyi yöneten Slav çoğunluğu arasındaki gerilim ülkenin iç güvenliğini tehdit

⁴⁸⁵ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 15; Rich, a.g.m., s. 52.

⁴⁸⁶ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 15.

⁴⁸⁷ Y.a.g.r., s. 15-16.

⁴⁸⁸ Larrabee, a.g.m., s. 409.

⁴⁸⁹ Y.a.g.m., s. 409.

⁴⁹⁰ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 16.

⁴⁹¹ Y.a.g.r., s. 16.

⁴⁹² Larrabee, a.g.e., s. 148.

⁴⁹³ Y.a.g.e., s. 149.

etmekte ve ülkeyi ayrılıkçı hareketlere açık hale getirmekteydi.⁴⁹⁴ Bağımsızlığının tanınmasının ve uluslararası örgütlere üye olmasının önündeki bu engel, koruyucu federasyon çatısının ortadan kalkmasıyla komşularının toprak talepleri ve nüfusunun dörtte birini oluşturan Arnavutların bağımsızlık istekleri gibi tehditler karşısında Makedon Cumhuriyeti'ni savunmasız bırakmıştı.⁴⁹⁵ Ekonomik açıdan da zayıf olan Makedonya ancak komşularının yardımıyla ayakta kalabilecek durumdaydı ve Yunanistan kolayca kendine bağımlı hale getirebileceği bu küçük ülkeyi dışlayarak diğer komşularına muhtaç bıraktı ve sonuçta Makedonya'daki Türk ve Bulgar nüfuzu Yunanistan aleyhine arttı.⁴⁹⁶

AB'nin Makedonya'nın tanınması sorununda gösterdiği zayıflık ve Yunanistan'ın ölçüsüz taleplerine boyun eğmesi, Birliğin 90'ların başında ve ortalarındaki Balkan politikasına hâkim olan genel karmaşayı ve geliştirilen stratejilerin etkisizliğinin de bir göstergesiydi. Makedonya sorununun Yunan dış politikası açısından getirdiği sonuç ise; Makedonya'yı hiçbir şekilde tanımaya yanaşmayan ve Sırlara yakınlık gösteren Yunanistan'ın Batılı müttefiklerinden uzaklaşması, Birliğin OGPDP'nin yeni uygulamaya konulduğu bu dönemde Yunanistan'ın AB içindeki rolünün tartışılması, Yunanistan'ın uluslararası imajının zarar görmesi ve Yunan dış politikasının Avrupalılaştırma sürecinin sekteye uğramasıydı.⁴⁹⁷

4.2.2. Kuzey Epir Sorunu ve Arnavutluk'la İlişkiler

Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki sorunun temeli Yunan azınlığın yaşadığı Arnavutluk'un güneyindeki Kuzey Epir bölgesine dayanmaktaydı ve Soğuk Savaş yıllarında Arnavutluk'taki komünist rejim Yunan azınlığa karşı milliyetçi politikalar uygulamış ve önemli insan hakları ihlalleri yaşanmıştı.⁴⁹⁸ Bu sorun iki ülke arasında diplomatik bağların kurulmasını engellerken ancak 1971 sonrasında *de facto* olarak ilişkiler başlamış ve 1984'de Papandreou yönetimi Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki mevcut sınırları tanıdığını ilan etmiştir.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Monteagle Stearns, "Yunan güvenlik meseleleri", Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis (edt.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 82.

⁴⁹⁵ Crampton, a.g.e., s. 245-246.

⁴⁹⁶ Stearns, a.g.e., s. 82.

⁴⁹⁷ Economides, a.g.m., s. 481; Papahadjopoulos, a.g.r., s. 16.

⁴⁹⁸ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 22-23.

⁴⁹⁹ Y.a.g.r., s. 22.

1990'da Arnavutluk'ta yaşanan rejim değişikliği ile beraber azınlık haklarının iyileştirilmesine yönelik girişimler de yapılmış ve Güney Arnavutluk'taki Yunan azınlık 22 Şubat 1991'de "Omonoia" adı altında politik, kültürel ve sosyal bir birlik kurarak demokratik haklardan yararlanmaya başlamış, hatta 31 Mart 1991 seçimlerinde Omonoia Partisi Parlamento'ya Yunan azınlığı temsil edecek 5 milletvekili sokmuştur.⁵⁰⁰ Ayrıca 1991 yılının ilk aylarında ilk defa bir Yunan Başbakanı Tiran'ı ziyaret ederek Arnavutluk-Yunanistan ilişkilerinde yeni bir dönemin başladığını duyurmuş ve bu ziyaret sırasında imzalanan ikili antlaşma ile Yunanistan tarafından Arnavutluk'a 20 milyon Dolar kredi verilmesi öngörülmüştür.⁵⁰¹

İlişkilerde görülen bu yakınlaşma kısa süreli olmuştur. Arnavutluk'ta kurulan ilk hükümetin düşmesi üzerine 22 Mart 1992'de yeniden seçime gidilmesi kararı alınmış fakat bu süre zarfında yürürlüğe giren yeni seçim kanunu ile etnik, dinsel kriterlere dayalı politik partilerin kuruluşu yasaklanarak Omonoia'nın seçimlere katılması engellenmiştir.⁵⁰² Bu dönemde Yunanistan'ın, Güney Arnavutluk'taki Ortodoks kilisesinin yeniden kurulması yönündeki talebi ise Arnavut yönetimi tarafından ayrılıkçı istekler olarak değerlendirilmiştir.⁵⁰³ Arnavutluk Hükümeti ülkedeki Yunan azınlığa baskı yaparak Yunanistan'a göçü kışkırtmakta ve bu sayede Yunanistan'ın Arnavutluk üzerindeki politik etkisini azaltmaya çalışmaktaydı.⁵⁰⁴ Yunanistan'ın bölgede yaşayan Yunanlıların kendi dilinde eğitim ve dini özgürlükler gibi en temel haklarının gasp edildiği yönündeki görüşü ve yasadışı yollardan Yunanistan'a giren Arnavut göçmenler sorunu iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden oldu.⁵⁰⁵

1990'da Arnavutluk'ta komünist rejimin çökmesinin ardından binlerce Arnavut ülkesini terk ederek İtalya ve Yunanistan'a göç etti.⁵⁰⁶ Yunan hükümeti çoğunlukla bu göçmenlerin Yunan asıllı olanlarına göçmen vizesi sağlarken iki ülke arasındaki dağlık sınırdan geçişleri kontrol etmekte zorlandı ve yasadışı göç arttı.⁵⁰⁷ Bu göç

⁵⁰⁰ Elisavet Tsibiribi, "The 'South-Balkan' policy of Greece since 1990 – under consideration of the role of the Greek private sector - A cooperative policy?", *European Studies Hannover*, Working Paper No:9, Hannover, 2004, s. 24, <http://www.gps.uni-hannover.de/europe/workingpapers/tsibiribi.pdf> (08.01.2009)

⁵⁰¹ Y.a.g.r., s. 24.

⁵⁰² Y.a.g.r., s. 24-25.

⁵⁰³ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 23.

⁵⁰⁴ Tsibiribi, a.g.r., 25.

⁵⁰⁵ Stefanopoulos, a.g.e., s. 168-169.

⁵⁰⁶ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 23.

⁵⁰⁷ Y.a.g.r., s. 23.

dalgası Yunan iş gücü piyasasının yapısını değiştirirken bazı sosyal problemleri de beraberinde getirdi ve Yunan halkı arasında Arnavutlara karşı yabancı düşmanlığı arttı.⁵⁰⁸ 1993'ün sonuna gelindiğinde Yunanistan'daki kaçak Arnavut göçmen sayısı yarım milyona ulaşmıştı ve Yunanistan, Arnavut hükümetinin Yunan azınlığa uyguladığı baskılara binlerce Arnavut göçmeni sınır dışı ederek karşılık verdi.⁵⁰⁹

1994 yılında bir Arnavut askeri kampına düzenlenen terörist saldırıdan 5 Yunan asıllı Arnavut'un sorumlu tutularak ömür buyu hapis cezasına çarptırılması üzerine ilişkiler çıkmaza sürüklendi ve Yunanistan, 1994 yılında AB tarafından Arnavutluk'a verilecek finansal yardım paketini veto ederek engelledi.⁵¹⁰ Böylece 1990 ve 1995 yılları arasındaki dönem, Yunanistan – Arnavutluk ilişkileri açısından değerlendirildiğinde inişli çıkışlı ve sorunların çözümsüz kaldığı bir dönem olmuştur.

4.2.3. Bulgaristan İle İlişkilerdeki Şüpheli Yaklaşım

1912-1913 Balkan Savaşlarından itibaren Yunanistan ile Bulgaristan arasında yaşanan güç mücadelesi ve toprak kavgası iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulmasına ve Yunanistan'ın Bulgaristan'ı tehdit olarak algılamasına sebep oldu.⁵¹¹ Ancak 1974 Kıbrıs çıkarmasından sonra Yunan-Bulgar yakınlaşması gerçekleşti. Karamanlis döneminde gerçekleşen bu yakınlaşma sayesinde Yunanistan, Türkiye'den gelebilecek bir tehdit karşısında kuzey sınırını güvence altına almayı amaçlıyordu.⁵¹² PASOK'un yönetiminde olduğu 80'lerde de bu yakınlaşma sürdürüldü; 1986'da iki ülke arasında Dostluk Deklarasyonu imzalandı ve nükleer silahlardan arındırılmış bir Balkan bölgesi için güvenlik müzakereleri başlatıldı.⁵¹³ Papandreou yönetimi, Makedonya sorunu ve Türkiye'ye karşı Bulgaristan ile ortak bir tutum içinde olabilmeyi planlıyordu.⁵¹⁴ İki ülke arasındaki iyi ilişkiler, birbirine düşman bloklara üye olmalarına ve ideolojik açıdan farklı saflarda yer almalarına rağmen Soğuk Savaş döneminin sonuna kadar sürdürüldü.⁵¹⁵

⁵⁰⁸ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 23.

⁵⁰⁹ Tsibiribi, a.g.r., 25.

⁵¹⁰ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 23-24.

⁵¹¹ Y.a.g.r., s. 19.

⁵¹² Y.a.g.r., s. 20.

⁵¹³ Y.a.g.r., s. 20.

⁵¹⁴ Y.a.g.r., s. 20.

⁵¹⁵ Kyriakos D. Kentrotis, "Greece and Bulgaria: From the Experiences of the Past to the Challenges of the Future", *Journal of Modern Hellenism*, no: 15, 1998, s. 32, <http://www.balkans.gr/JMHellenism.pdf> (08.01.2009)

Bulgaristan'daki komünist yönetim zamanında kurulan iyi ilişkiler 90'ların başında da devam etti; Yunanistan Bulgaristan'ın AT üyeliğine destek verirken ikili ilişkiler Yunan ve Bulgar Başbakanlarının karşılıklı ziyaretleri ve 7 Ekim 1991'de imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk, İşbirliği ve Güvenlik Antlaşmasıyla geliştirildi.⁵¹⁶ Bulgaristan; Yunanistan'la ilişkilerini geliştirerek Yunan limanlarını kullanabilmeyi, iki ülke arasında yeni sınır kapıları açmayı ve Kuzey Yunanistan'da ortak teşebbüsler (joint ventures) kurmayı amaçlıyordu.⁵¹⁷ Fakat Varşova Pakti'nin dağılmasıyla korumasız kalan Bulgaristan'ın ülkedeki Müslüman azınlığın da etkisiyle Türkiye ile yakınlaşmasından kaygı duyulması, Yunan hükümetlerinin Bulgaristan'a karşı şüpheli yaklaşmasına neden olmuştur.⁵¹⁸ NATO'ya henüz üye olamayan Bulgaristan ise Kıbrıs çıkarması sonrasında hızlanan Yunanistan ile Türkiye arasındaki silahlanma yarışı nedeniyle bu iki komşusu arasında bir denge politikasına yönelmiştir.⁵¹⁹

Bulgaristan'ın 15 Ocak 1992'de Makedonya Cumhuriyeti'ni anayasal adıyla tanıyan ilk devlet olması ve kısa bir süre sonra onu Türkiye'nin izlemesi Yunanistan'ın şüphelerini güçlendirdi.⁵²⁰ Yunan hükümeti resmi olarak bir yaptırımda bulunmasa da Bulgaristan'ın AB üyeliği için Yunanistan'a güvenmemesini ima eden açıklamalarda bulundu.⁵²¹ Aslında kendi sınırları içindeki Pirin bölgesinde yaşayan Makedon azınlığı tanımayan Bulgaristan yeni bağımsızlığını ilan eden bu ülkenin de Makedon kimliğini tanımadığını belirtmiş ve Makedoncanın da Bulgarcanın bir diyalekti olduğunu öne sürerek rahatsızlık noktalarını sık sık dile getirmiştir.⁵²² Makedonya sorunu, Yunanistan'la Bulgaristan arasında küçük bir krize yol açsa da iki ülke arasındaki ilişkiler 1994 yılında Bulgaristan'da sosyalistlerin seçimi kazanmasıyla tekrar düzelmiş ve özellikle ekonomik alanda hızla ilerlemiştir.⁵²³

4.2.4. Sırp – Yunan İttifakı

Sırp-Yunan dostluğu 1912-1913 Balkan Savaşlarına kadar uzanmaktadır; iki Dünya Savaşında da aynı safta yer alan Yunanistan ve Sırbistan arasındaki ilişkiler Soğuk

⁵¹⁶ Kentrotis, a.g.m., 36-37; Tsibiribi, a.g.r., s. 29.

⁵¹⁷ Kentrotis, a.g.m., 36.

⁵¹⁸ Tsibiribi, a.g.r., s. 29.

⁵¹⁹ Kentrotis, a.g.m., s. 33.

⁵²⁰ Y.a.g.m., s. 34, 38.

⁵²¹ Tsibiribi, a.g.r., s. 29.

⁵²² Kentrotis, a.g.m., s. 34; Papahadjopoulos, a.g.r., s. 21-22.

⁵²³ Kentrotis, a.g.m., s. 38; Papahadjopoulos, a.g.r., s. 21-22.

Savaş sonrasında yeniden kuruldu.⁵²⁴ Eski Yugoslavya'daki savaş sırasında Yunanistan, Sırların saldırgan politikalarını kınamayan tek AB ülkesiydi.⁵²⁵ Yunanistan Sırlara politik destek vererek Yugoslavya'nın dağılmasının önleneyeceğini ve güçlü bir Sırp yönetimi sayesinde Balkanlar'ın düzene gireceğini umuyordu.⁵²⁶ Ayrıca Federal Yugoslavya Cumhuriyeti ile ilişkileri sıcak tutarak Makedonya konusunda müttefik kazanmaya çalışmış fakat Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla Sırlar Makedonya'yı "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" adıyla tanımaya mecbur kalmışlardı.⁵²⁷

Sırbistan ile Yunanistan tarihsel olarak yakın ilişkilere sahip olduğundan, Makedonya ve Arnavutluk karşısında Sırbistan her zaman bir müttefik olarak görüldü, aynı zamanda iki ülke Türkiye'nin Balkan açılımına ve Bulgar yayılmacılığına karşı ortak bir zeminde buluşmaktaydı.⁵²⁸ Ayrıca Yunan halkı açıkça Sırlara sempati duyuyor ve onları destekliyordu.⁵²⁹ Bu nedenle Yunanistan, Sırbistan'ın milliyetçi politikaları karşısında diğer AB ülkeleri kadar tepki göstermedi ve 1994 başlarına kadar Sırbistan'a karşı güç kullanımını desteklemedi.⁵³⁰ Hatta Yunan özel müteşebbisleri, özellikle de petrol şirketleri, BM'in Sırbistan'a uyguladığı ticaret ambargosunu sistematik bir şekilde ve Yunan hükümetinin onayı olmasa bile bilgisi dâhilinde ihlal ettiler.⁵³¹

Yunanistan'ın 90'ların ilk yarısındaki aşırı derecede korumacı ve milliyetçi tavrı ile dış politikasında meydana gelen marjinalleşme iç politika dinamiklerinden de etkilenmekteydi. Birinci etken, bölgedeki istikrarsızlıktan doğan sosyo-ekonomik gerilimin Yunan toplumu üzerinde olumsuz etki yapmasıydı. Yugoslavya'nın çöküşü Merkez Avrupa'ya giden önemli ticaret yollarını keserek Yunanistan'ın dış ticaretine zarar vermiş ve yüz binlerce Arnavutun daha iyi yaşam koşulları için Yunanistan'a göç etmesi ülkeyi tarihinde ilk defa Yunan olmayan bir topluluğun kitlesel göç hareketiyle karşı karşıya bırakmıştı.⁵³²

⁵²⁴ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 17.

⁵²⁵ Y.a.g.r., s. 18.

⁵²⁶ Y.a.g.r., s. 18.

⁵²⁷ Y.a.g.r., s. 18.

⁵²⁸ Larrabee, a.g.m., 409-410.

⁵²⁹ Y.a.g.m., 410.

⁵³⁰ Y.a.g.m., 410.

⁵³¹ Y.a.g.m., 410.

⁵³² Y.a.g.m., s. 469.

İkinci etken, Türkiye'nin Balkanlar'a müdahalesinden duyulan rahatsızlık olmuştur. Soğuk Savaş boyunca süregelen Türk-Yunan anlaşmazlıkları, Soğuk Savaş sonrasında Yunanistan'ın Balkan ülkeleri ile ilişkilerine de yansımış ve bölgede değişen güç dengelerini kendi lehine çevirmek isteyen Türkiye ve Yunanistan Balkanlar'da aktif rol almaya ve müttefik kazanmaya çalışmışlardır.⁵³³ Yunanistan 90'ların ilk yarısındaki aşırı korumacı tavrıyla, NATO üyesi olan Türkiye'nin Balkanlar'daki krizlere müdahalesine, bölgedeki güç dengesine zarar verir korkusuyla şiddetle karşı çıkmış hatta Bosna'da NATO güçlerine Türk askeri katılımını ve Sırbistan'ı bombalayan NATO güçlerine Türk savaş uçaklarının destek vermesini (Yunan hava sahasını kullandırmayarak) engellemeye çalışmıştır.⁵³⁴

Türkiye'nin Balkanlar'da etkinliğinin artması olasılığı Yunan basınında Balkanlar'da bir Müslüman kuşağının oluşturulmaya çalışıldığı şeklinde yankı buldu; Türkiye, Bulgaristan, Makedonya ve Arnavutluk'u kapsayan bu hattın Yunanistan'a kadar uzanarak, Batı Trakya'da yaşayan Müslüman azınlığı manipüle etmesinden, Yunan toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine karşı bir tehdit oluşturmasından korkuldu.⁵³⁵ Bu düşüncenin en önemli savunucularından biri de Dışişleri Bakanı Antonis Samaras'tı.⁵³⁶ Aslında Balkanlar'daki Müslüman topluluklar farklı etnik gruplara mensuptular ve aralarında kültürel bir bağ yoktu.⁵³⁷ Ayrıca Türkiye de en az Yunanistan kadar Balkanlar'daki ayrılıkçı hareketlerden rahatsızlık duymakla beraber bölgeye yönelik açık bir strateji geliştirememiş, Balkanlar'daki politik ve ekonomik varlığı sınırlı kalmıştı.⁵³⁸ Zaten eski Yugoslavya'da yaşanan çatışmalar asıl tehdidin Müslümanlara yönelik olduğunu göstermişti. Yine de bu algılama 1990-1994 döneminde Yunan dış politikasında etkili olmuştur.⁵³⁹

Soğuk Savaş sonrasında Balkanlar'da değişen güç dengeleri ile bölgenin stratejik konumu ve ortaya çıkan bölgesel güvenlik meseleleri; Yunanistan'ın trans-Atlantik

⁵³³ Mustafa Aydın, "Contemporary Turkish-Greek Relations: Constrains and Opportunities", Mustafa Aydın, Kostas Ifandis (edt.), **Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean**, London, New York: Routledge, 2004, s. 40-41, <http://www.informaworld.com/smpp/title~db=all~content=t727553724~tab=citation> (25.01.2009)

⁵³⁴ Y.a.g.e., s. 43.

⁵³⁵ Huliaras, Tsardanidis, a.g.m., s. 469.

⁵³⁶ Y.a.g.m., s. 470.

⁵³⁷ Y.a.g.m., s. 471.

⁵³⁸ Y.a.g.m., s. 471.

⁵³⁹ Y.a.g.m., s. 472.

(Avrupa-Amerika) güvenlik mimarisi içerisindeki konumunu da etkilemiştir.⁵⁴⁰ 1952 yılında NATO'ya üye olan Yunanistan'ın Soğuk Savaş döneminde Türkiye ile yaşadığı gerilimler 1955 yılından itibaren NATO'nun savunma doktrininden uzaklaşmasına yol açmıştır.⁵⁴¹ Türkiye ile arasındaki silahlanma yarışı sonucunda Yunanistan'ın savunma harcamalarının gayri safi milli hâsılasına oranı NATO'nun Avrupalı üyeleri arasındaki en yüksek seviyeye (yaklaşık % 6) ulaşmış; bu da 90'ların başındaki Yunanistan'ın kötü ekonomik performansına etki ederek Yunanistan'ı AB'nin Maastricht kriterlerinden uzaklaştırmıştır.⁵⁴² Soğuk Savaş yılları boyunca Yunanistan 'doğudan gelen tehlike' olarak algıladığı Türkiye üzerine yoğunlaşırken ülkenin güvenliğine yönelik asıl tehdit Yugoslavya'nın dağılmasıyla ortaya çıkmıştır. Yunanistan; Avrupa savunma kimliğinin oluşturulmasını ve AGSP'nin güçlendirilmesini baştan beri desteklese de Batı Avrupa Birliği'nin NATO kaynaklarını kullanması konusunda Türkiye ile ilgili kaygıları ve 90'ların ilk yarısında Balkanlar'daki sorunlara taraflı yaklaşımı nedeniyle eski Yugoslavya'daki çatışmaların önlenmesine katkı sağlayamamış tam tersine gösterilen çabaları da engellemiştir.⁵⁴³

Üçüncü etken ise Yunan iç politikasında politik istikrarsızlığın ve ekonomik sorunların yaşandığı 1989 ile 1995 yılları arasındaki dönemde yönetimdeki hükümetlerin milliyetçilik kartını oynayarak halk desteğini arttırmayı ve politik güç kazanmayı ummalarıydı.⁵⁴⁴ Siyasi konumunu yükseltme çabasında olan Dışişleri Bakanı Samaras'ın izlediği dar görüşlü ve üretken olmayan politikalar Yunanistan'ın Avrupa ve Balkan ülkeleriyle olan ilişkilerini bozdu.⁵⁴⁵ Başbakan Mitsotakis, bu başarısızlık üzerine Samaras'ı görevden almakla birlikte parlamentodaki güçlü muhalefetin baskısıyla aynı politikaları sürdürdü; onu takip eden Papandreou Makedonya'ya ticari ambargo uygulayarak sorunları körükledi ve Avrupalı müttefiklerinden daha da uzaklaştı.⁵⁴⁶ Böylece Yunan dış politikası 1994 yılının ortalarında bir çıkmaza girdi.⁵⁴⁷ Soğuk Savaş dönemindeki stratejik önemini kaybeden Yunanistan, diğer AB ekonomilerinin çok gerisinde kalan ekonomik

⁵⁴⁰ Elizabet Prodromou, "Yunanistan'da Soğuk Savaş sonrası güvenliğinde algılama paradoksu", Graham T. Allison, Kalipso Nikolaydis (edt.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999, s. 153.

⁵⁴¹ Stearns, a.g.e., s. 79.

⁵⁴² Y.a.g.e., s. 84-85.

⁵⁴³ Y.a.g.e., s. 86.

⁵⁴⁴ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 9.

⁵⁴⁵ Larrabee, a.g.e., s. 134.

⁵⁴⁶ Y.a.g.e., s. 134.

⁵⁴⁷ Y.a.g.e., s. 134.

durumu ve AB ile zıtlaşan, engelleyici dış politikası nedeniyle bu dönemde sert eleştirilere maruz kaldı ve sonuç olarak Avrupa politikasından dışlandı.⁵⁴⁸ Yunanistan'ın dış politikada izolasyonunun en görünür sonucu, Mart 1994'de gerçekleştirilen Bosna'daki barış görüşmelerinin sadece büyük güçlerin söz sahibi olduğu Temas Grubu tarafından yürütülmesi ve Bosna-Hersek devletinin geleceğine dair düzenlemelerin Yunanistan'a danışılmaksızın kararlaştırılması olmuştur.⁵⁴⁹

4.3. YUNANİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASININ AVRUPALILAŞMASI

1990'ların ilk yarısında Yunanistan'ın iç politikadaki kötü yönetimi ile AB'nin genel dış politika hedeflerinden ve dinamiklerinden uzak tavrı, Yunanistan'ın Birliğin en hantal ve uyumsuz üyesi hatta OGPDP'ndeki "çıbanbaşı" olarak görülmesine neden olmuştur.⁵⁵⁰ 1994'e gelindiğinde Yunanistan diplomatik olarak yalnızlığa itilmiş ve Balkan politikası çökmüştü; Sırbistan dışında diğer tüm Balkan ülkeleri, AB üyeleri, ABD ve Türkiye ile ilişkileri bozulmuştu.

Yugoslavya'nın çözülmesiyle ortaya çıkan çatışmaların yatıştığı 1994'ün sonundan itibaren, Yunanistan'da daha realist bir iç politika izlenmeye başlanmış ve bunun yansıması olarak da Yunan dış politikası kademeli olarak daha pragmatik bir çizgiye girmiştir.⁵⁵¹ Bu değişim Papandreu'nun ikinci görev süresinin ortalarında başlamış ve 1996 yılında Papandreou'nun sağlık sorunları nedeniyle görevi devrettiği Costantine Simitis'le ivme kazanmıştı.⁵⁵² Simitis hükümeti öncelikle Yunanistan'ın uluslararası arenadaki izolasyonuna son vermek için Balkan komşularıyla, AB ve Türkiye ile ilişkileri onarmak için çaba gösterdi.⁵⁵³ Yunanistan'ın dış ilişkilerindeki normalleşmeyi Yunan dış politika önceliklerinin milliyetçi çizgiden uzaklaştırılması ve sorunların çok taraflı oluşumlarda ele alınması izlemiştir.⁵⁵⁴

⁵⁴⁸ Economides, a.g.m., s. 480.

⁵⁴⁹ Larrabee, a.g.e., s. 150.

⁵⁵⁰ Panagiotis C. Ioakimidis, "The Europeanisation of Greece's Foreign Policy: Progress and Problems", Achleas Mitsos, Elias Mossialos (edt.), **Contemporary Greece and Europe**, Wiltshire: Ashgate, 2000, s. 360.

⁵⁵¹ Larrabee, a.g.e., s. 135.

⁵⁵² Larrabee, a.g.m., s. 410.

⁵⁵³ Larrabee, a.g.m., s. 410.

⁵⁵⁴ Economides, a.g.m., s. 472.

4.3.1. Yunanistan'ın Değişen Dış Politika Öncelikleri

AT üyeliğine hazırlandığı 1970'lerin sonundan itibaren politik sistemi, ekonomisi ve toplumu ile topyekün Avrupalılaşıma sürecine giren Yunanistan'ın dış politikasının Avrupalılaşması; 1990'ların ikinci yarısında dış politikanın yönü ve şeklini, ulusal politikanın organizasyon mantığı ve karar-alma mekanizmasını AB'nin politik ve ekonomik dinamiklerine uyumlu bir seviyeye getirilmesiyle gerçekleşmiştir.⁵⁵⁵

Yunanistan'ın dış politika hedeflerinin Avrupalılaşmasında en önemli etkenlerden biri Birliğin Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasını uygulamaya koymasıyla gerçekleşmiştir. Üye devletlerin dış politika hedeflerinin ve bu hedefleri uygularken izledikleri politik yaklaşım tarzının uluslararasılaştırılmasını ve Birliğin ODPGP'sinin prosedürel ve kurumsal gerekliliklerinin benimsenmesini içeren bu süreç sayesinde Yunanistan "etnika themata" olarak adlandırılan ulusal meselelerinden (Arnavutluk, Makedonya ve Türkiye ile ilişkiler, Kıbrıs sorunu gibi) kafasını kaldırıp daha geniş bir coğrafyada uluslararası ticaret, çevre, teknoloji, kültür, tarım gibi konularla ilgilenmeye başlamıştır.⁵⁵⁶ Bu sayede Yunan dış politikası "Helencentrizm" sendromundan kurtulurken ülkenin dünya politikasındaki konumuna ilişkin kamu algısı ve yaklaşımı da değişmiştir. Bu değişim özellikle 1996'da yönetime gelen Simitis hükümeti döneminde ve 2003'ün ilk yarısındaki Yunanistan'ın AB dönem başkanlığı sırasında açıkça hissedilmiştir.⁵⁵⁷

Başbakan Simitis döneminde Yunan dış politikası üzerindeki iç baskılar ve kısıtlamalar her zaman göz önünde bulundurularak Yunanistan'ın uzun-dönem çıkarlarıyla iç politika dinamikleri arasında bir denge sağlayan, uzlaşmacı bir politika izlenmiş; böylece bir yandan iç politikada modernleşme yanlısı bir reform programı uygulanırken diğer yandan Yunan dış politikasının yeniden Avrupa ile paralel çizgiye oturtulmasına çalışılmıştır.⁵⁵⁸ Bu politikanın temeli ise AB dış politika girişimlerine uyumlu hareket etmektir; Balkanlar söz konusu olduğunda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'nın hedefleri dışına çıkılmayarak Yunanistan'ın Avrupalı bir aktör olarak uluslararası politikada güvenilirliğini arttırıldı.⁵⁵⁹

⁵⁵⁵ Ioakimidis, a.g.e., s. 359; Triantaphyllou, a.g.m., s. 330-331.

⁵⁵⁶ Ioakimidis, a.g.e., s. 363.

⁵⁵⁷ Triantaphyllou, a.g.m., s. 331.

⁵⁵⁸ Y.a.g.m., s. 481,486.

⁵⁵⁹ Economides, a.g.m., s. 482,486.

Ayrıca 90'ların ilk yarısında Yunan dış politikasının temel sorunu, dış politikayı belirlemekle görevli aygıtın yani Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bürokrasinin; Başbakan, Dışişleri Bakanları ve bunların danışmanları karşısında son derece zayıf olması ve alınan dış politika kararlarının daha çok Başbakanların ve/veya Dışişleri Bakanlarının kişisel görüşlerine dayanmasıdır.⁵⁶⁰ ODPGP, Yunan dış politikasında yeni politika araçlarının kullanımını ve yeni bir politika tarzına uyum sağlamaya zorlamıştır. Böylece Yunan dış politikası; söylemlere dayanan, sembolik, milliyetçi ve popülist karakterinden kurtulup daha pragmatik, problem çözme ve konu odaklı bir dış politikaya dönüşmüştür.⁵⁶¹ Bu dönüşüm Yunan dış politikasını yürüten kurumlardaki yapısal reformlarla desteklenmiş; 1998 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın organizasyon yapısı AB dış politikasına uyumlu olarak yeniden düzenlenmiştir.⁵⁶²

90'ların ilk yarısındaki AB-Yunanistan uzaklaşması sadece dış politika uyumsuzluklarından değil, iki taraf arasındaki ekonomik farklılıklardan ve Yunanistan'ın AB müktesebatını uygulamadaki ciddi gecikmelerinden de kaynaklanıyordu.⁵⁶³ 1994'ten itibaren sermaye hareketlerine tam serbestinin getirilmesi, 1998 yılında Yunan para birimi Drakminin başarılı bir şekilde devalüe edilmesi ve Avrupa Döviz Kuru Mekanizmasına (European Exchange Rate Mechanism) dâhil olması, 1 Ocak 2001'de Yunanistan'ın Avrupa Parasal Birliği'ne (European Monetary Union – EMU) girmesi Yunanistan'ın AB'nin gözündeki güvenilirliğini arttırmıştır.⁵⁶⁴ Yunanistan'ın AB üyeliğinden elde ettiği kazanımlar, Yunan ekonomisinin AB ekonomik sistemine daha derinden entegre olması, AB'nin gelecekteki genişleme planına dâhil olan Balkanlar'da Yunanistan'ın daha aktif bir rol alma arzusu Avrupalılaştıran Yunan dış politikasını besleyen kaynaklardır.⁵⁶⁵ Bu açıdan bakıldığında AB'nin dış ekonomik ve ticari ilişkileri, Yunanistan'ın dış ilişkileri ve dış politikası için katalitik etkiye sahiptir.⁵⁶⁶

1999 sonrasında Balkanlar'da sağlanan barış ortamı ve Türkiye ile ilişkilerin yumuşaması Yunanistan'ın güvenlik algısını da değiştirmiştir; Yunanistan'ın gündemini bölgesel sorunlar ve devletlerarası çatışmalar yerine 11 Eylül sonrası yaygınlaşan küresel terörizm ve silahların kontrolü, göç, insan hakları,

⁵⁶⁰ Huliaras, Tsardanidis, a.g.m., s. 467.

⁵⁶¹ Ioakimidis, a.g.e., s. 365.

⁵⁶² Y.a.g.e., s. 366-367.

⁵⁶³ Pagoulatos, a.g.r, s. 5.

⁵⁶⁴ Y.a.g.r, s. 8.

⁵⁶⁵ Ioakimidis, a.g.e., s. 368-369.

⁵⁶⁶ Y.a.g.e., s. 363-364.

sürdürülebilir kalkınma, küresel mali kriz gibi konular meşgul etmektedir.⁵⁶⁷ Balkan ülkelerinin tamamına AB üyelik perspektifi verilmesi ile bölgede artan ekonomik ve politik istikrar sayesinde Yunanistan'ın Balkanlar'daki "stratejik alanı" genişlemiştir.⁵⁶⁸ Yunan dış politika üreticileri Balkanlar bir tehdit olarak değil Yunanistan'ın hinterlandı olarak, Yunanistan'ı ise bölgedeki güçlü konumu sayesinde bölgenin doğal lideri olarak görmektedirler.⁵⁶⁹ Artık Balkan ülkeleri, Yunanistan için tehlike yaratmaktan uzak; sundukları ekonomik fırsatlar, sahip oldukları ucuz işgücü ve pazar potansiyeli ile Yunanistan'a yarar sağlayabilecek bir dost haline gelmiştir.⁵⁷⁰ Yunanistan'ın Balkanlar'a yönelik algısındaki bu değişim çok açık bir şekilde, Yunanistan ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilere yansımıştır.

4.3.2. Yunanistan'ın Balkan Ülkeleriyle İlişkilerinin Normalleşmesi

Değişen uluslararası konjonktür ve Yunanistan'ın Avrupalılaştan dış politika önceliklerinin etkisiyle 90'ların ortasından itibaren izlenen Balkanlar'a yönelik Yunan dış politikası, 90'ların ilk yarısındaki dönemden neredeyse tamamen ayrıışmaktadır. Yunanistan Balkan ülkeleri ile ikili ilişkilerini geliştirirken bölgedeki muhtemel çatışmaları önlemek ve gerilimi azaltmak için de çaba göstermiş, Balkan sorunlarının çözülmesine ve bölgenin istikrarına katkıda bulunmuştur.

Soğuk Savaşın hemen ertesinde Güney Arnavutluk'ta yaşayan Yunan azınlıkla ilgili sorunlar ve Arnavut mültecilerin Yunanistan'a kaçak girişi nedeniyle zedelenen Yunanistan-Arnavutluk ilişkileri 1994 sonrasında yavaş yavaş geliştirildi. Uluslararası toplumun da baskısıyla 1995'te Arnavutluk'un Yunan mahkûmları serbest bırakmasının ardından Yunanistan, AB yardımlarına yönelik vetosunu kaldırdı.⁵⁷¹ Özellikle Simitis hükümeti döneminde Arnavut göçmenlere yönelik çok toleransı politikalar uygulamış ve Mart 1996'da devlet tarihinde ilk defa bir Yunan başkanı Tiran'ı ziyaret ederek iki ülke arasında ekonomik ve askeri ilişkileri geliştiren Dostluk ve İşbirliği Paketi imzalanmıştır.⁵⁷² Arnavutluk'taki Yunan azınlığın ve Yunanistan'daki Arnavut göçmenlerin sorunlarının çözülmesi amacını taşıyan bu antlaşma sayesinde

⁵⁶⁷ Ian O. Lesser, "Greece's New Geopolitical Environment", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005, s. 348-359, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321701> (13.08.2008)

⁵⁶⁸ Lesser, a.g.m., s. 347.

⁵⁶⁹ Huliaras, Tsardanidis, a.g.m., s. 472.

⁵⁷⁰ Y. a.g.m., s. 472.

⁵⁷¹ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 24.

⁵⁷² Larrabee, a.g.m., s. 410; Tsibiribi, a.g.r., s. 36.

Yunanistan yüz binlerce kaçak Arnavut göçmenin statüsünü yasallaştırdı ve Arnavutluk da ülkenin güneyinde Yunanca öğreten dil okullarının açılmasına izin verdi.⁵⁷³ Arnavutluk ekonomisinin iyileştirilmesinde önemli etkisi olan Yunanistan İtalya'nın ardından ülkeye en fazla yatırımı yapan Avrupa ülkesidir ve Yunanistan'daki Arnavut göçmenlerin ülkelerine gönderdikleri yıllık yaklaşık 300 milyon dolarlık döviz Arnavutluk ekonomisi için önemli bir döviz kaynağı sağlamaktadır.⁵⁷⁴ Çoğunluğu yasa dışı olmakla beraber bu yoğun göç dalgası tarım ve inşaat sektörlerinde Yunanistan'ın ihtiyaç duyduğu dönemlik ucuz işgücünü karşılayarak Yunan ekonomisine önemli bir katkıda bulunmaktadır.⁵⁷⁵

Makedonya sorununda Yunanistan ancak uluslararası politikada maruz kaldığı izolasyon sonrasında yumuşamış ve Makedonya ile ilişkiler 28 ay süren müzakereler sonucunda, Eylül 1995'de ABD'nin arabuluculuğunda New York'ta imzalanan Geçici Uzlaşma (Interim Accord) ile yeniden kuruldu; Yunanistan'ın ambargoyu kaldırmasına karşılık Makedonya bayrağını değiştirmeyi ve anayasasında yer alan, Yunanistan'ın irredentist olarak algıladığı maddeleri çıkarmayı kabul etti.⁵⁷⁶ Bu anlaşma ile iki ülke arasındaki sorunlar tam anlamıyla çözülemese ve isim konusunda uzlaşmaya varılamasa da bu tarihten itibaren ilişkiler, özellikle ekonomik alanda, hızla ilerledi.⁵⁷⁷ Yunanistan, Kosova krizi esnasında komşu ülke Makedonya'ya sığınan Kosovalı Arnavutların durumunun iyileştirilmesi için Makedonya'ya yardımda bulunmuştur.⁵⁷⁸ Ayrıca 2001 krizinde de Makedonya'ya düzenlenen NATO operasyonuna katılmış.⁵⁷⁹ Ayrıca son yıllarda Yunanistan, rafa kaldırılmış olan isim konusunu çözmek için de somut adımlar atmış ve Makedonya'nın AB üyeliğini desteklemektedir.⁵⁸⁰

Simitis hükümeti döneminde dış politikada Avrupalılaşma doğrultusunda göze çarpan değişim Kosova krizindeki Yunan tutumuyla kendini belli etti; Kosova krizi Yunanistan'ın Balkan politikasının ve Sırbistan'la arasındaki ilişkinin sınanması için

⁵⁷³ Y.a.g.m., s. 410-411.

⁵⁷⁴ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 24.

⁵⁷⁵ Axel Sotiris Walldén, "Greece and the Balkans: Economic Relations", Achilleas Mitsos, Elias Mossialos (ed.), **Contemporary Greece and Europe**, Wiltshire: Ashgate, 2000, s. 437.

⁵⁷⁶ Papahadjopoulos, a.g.r., s. 16.

⁵⁷⁷ Larrabee, a.g.m., s. 411.

⁵⁷⁸ Tsibiribi, a.g.r., s. 36-37.

⁵⁷⁹ Y.a.g.r., s. 37.

⁵⁸⁰ Triantaphyllou, a.g.m., s. 340; 2005 yılında Yunan Dışişleri Bakanlığı, BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Matthew Nimitz'in düşüncelerini temel alarak müzakere masasına oturabileceğini ve içinde "Makedonya" teriminin olacağı bir şeklin Yunanistan tarafından kabul edilebilir olduğunu açıklamıştır.

önemli bir sınavdı.⁵⁸¹ Yunanistan Kosova'nın statüsü konusunda iki tarafa da eşit uzaklıkta durmaya çalışmış ve Kosova krizi sırasında Yunan halkının %96'sının NATO bombardımanına karşı olmasına rağmen Simitis hükümeti NATO müttefiklerinin kararını desteklemiştir.⁵⁸² Hükümet Yunan kamuoyunun taleplerini ve uluslararası gereklilikleri dengede tutarak Müttefik Güçler Operasyonu'na (Operation Allied Force) Yunan askeri katılımını reddetti fakat operasyona karşı çıkmadı ve NATO kuvvetlerinin Yunan topraklarından geçişine izin verdi.⁵⁸³ 2000 yılında Miloseviç rejiminin devrilmesinden sonra Yunanistan'ın Sırbistan politikası AB ile uyumlu hale gelmiş, Sırbistan'ın AB üyeliğine ve demokratikleşme çabalarına en büyük desteği Yunanistan vermiştir.⁵⁸⁴

Bulgaristan'la ilişkiler, iki komşu ülkede de sosyalist hükümetlerin yönetime geldiği bu dönemde normalleşmiş ve Haziran 1995'te Bulgaristan Başbakanının Atina'yı ziyareti sırasında iki ülke arasındaki sınır bölgelerinde ekonomik kalkınmanın desteklenmesi için karşılıklı önlemlerin alınması kararlaştırılmıştır.⁵⁸⁵ Bu resmi ziyaretten sonra da iki ülke arasında; Balkan-İç işbirliğinin geliştirilmesi, Burgaz-İskenderiye petrol boru hattının inşası ile ilgili temaslarda bulunuldu.⁵⁸⁶ 14 Şubat 1994'te NATO'ya üye olan Bulgaristan'ın AB üyeliği Yunanistan açısından da önem taşıyordu.⁵⁸⁷ Bulgaristan ve Romanya'nın AB yapılarına tamamen adapte olmalarının ardından Yunanistan; Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Rusya, Polonya, Ukrayna, Slovakya'ya açılacak bir köprüye ve ekonomik hinterlanda sahip olacak, Bulgaristan ve Romanya ise Yunan limanlarından yararlanarak Orta Doğu pazarına ulaşabileceklerdi.⁵⁸⁸ Yunanistan bu iki Balkan ülkesinin AB'ne üyelik sürecine destek verdi.

Yunan dış politikasının Avrupalılaştığı dönemde izlenen pragmatik politikalar Türk-Yunan ilişkilerine de yansımış; Balkanlar'da rekabet yerine bölgesel işbirliğini ve Türkiye'nin AB üyeliğini destekleyen bir dış politika izlenmiştir.⁵⁸⁹ 1999 Helsinki

⁵⁸¹ Economides, a.g.m., s. 485.

⁵⁸² Larrabee, a.g.m., s. 411.

⁵⁸³ Economides, a.g.m., s. 485-486.

⁵⁸⁴ Larrabee, a.g.m., s. 411.

⁵⁸⁵ Tsibiribi, a.g.r., s. 29.

⁵⁸⁶ Kentrotis, a.g.m., s. 38.

⁵⁸⁷ Y.a.g.m., s. 44.

⁵⁸⁸ Y.a.g.m., s. 42.

⁵⁸⁹ Alexis Heraclides, "The Greek-Turkish Conflict: Towards Resolution and Reconciliation", Mustafa Aydın, Kostas Ifandis (edt.), **Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean**, London, New York: Routledge, 2004, s. 78, <http://www.informaworld.com/smpp/title~db=all~content=t727553724~tab=citation> (25.01.2009)

zirvesinde Yunanistan, Türkiye'nin adaylığını veto etmeyerek ve 12-13 Aralık Kopenhag zirvesinde Türkiye'nin katılım müzakerelerine başlaması yönündeki karara destek vererek bu tutumunu açıkça göstermiştir.⁵⁹⁰ Bu dönemde iki ülke arasında; Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Güneydoğu Avrupa İbiriği Süreci gibi oluşumlarla Balkanlar'da çok taraflı işbirliğini geliştirmeye yönelik toplantılar düzenlenmiş ve ikili antlaşmalar imzalanmıştır.⁵⁹¹ Ayrıca Kosova krizi esnasında Türkiye ve Yunanistan ortak hareket ederek çatışmanın komşu ülkelere sıçramasına engel olmuşlardır.⁵⁹² Temel Türk-Yunan anlaşmazlıkları çözülmesine de özellikle 1999 yılından itibaren iki ülke arasındaki ilişkilerde karşılıklı güven ve işbirliğinin sağlandığı bir döneme girilmiştir.⁵⁹³ Böylece Yunanistan 1995 sonrası dönemde Balkan ülkeleri ile sadece ikili ilişkilerini geliştirmekle kalmamış, bölgede çok taraflı girişimleri destekleyerek Balkan ülkeleri ile farklı seviyelerde ve pek çok sektörde işbirliği yapmıştır.

4.3.3. Yunanistan'ın Değişen Balkan Politikasının Getirdiği Kazanımlar ve Avrupa Birliği'nin Balkanlar'a Yönelik Bölgeselleşme Stratejilerine Katkısı

90'ların ikinci yarısında Avrupa Parasal Birliği'ne girerek ve Maastricht kriterlerine yaklaşarak Yunan ekonomisinde sağlanan istikrar ve dinamizm; Yunanistan'ın Balkanlar'da dış politika perspektifini genişletmesini ve bölgesel aktör olma yolunda olanaklarını geliştirmesini sağlamıştır. Yunan iş çevrelerinin büyük katkısıyla gerçekleştirilen bu Balkan açılımı, Yunan dış politikasındaki Avrupalılaşma sonrasında Balkan ülkeleri ile ilişkilerin rayına oturtulmasıyla gerçekleşmiş ve Yunanistan'ın Balkanlar'a yaptığı yatırımlar iki taraf arasındaki politik açmazların da üstesinden gelinmesine yardımcı olmuştur.⁵⁹⁴ Yunanistan ile Balkan ülkeleri arasında gelişen ilişkiler özellikle ekonomik alanda kendini göstermiş; 2000'li yıllara gelindiğinde Yunanistan AB ülkeleri arasında Balkanlar'a en fazla dış yatırımı yapan ülke konumuna yükselirken Yunan kamu ve özel sektörü Balkanlar'daki özelleştirmeden ve altyapı projelerinden önemli pay almaktadırlar.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ Aydın, a.g.e., s. 47.

⁵⁹¹ Heraclides, a.g.e., s. 78.

⁵⁹² Larrabee, a.g.m., s. 417.

⁵⁹³ Y.a.g.m., s. 417.

⁵⁹⁴ Jens Bastian, "Knowing Your Way in the Balkans: Greek foreign direct investment in Southeast Europe", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 4, no:3, Eylül 2004, s. 484-485, http://pdfserve.informaworld.com/820211_758064766_713999367.pdf (25.01.2009)

⁵⁹⁵ Y.a.g.m., s. 485-486.

Geçtiğimiz on yıl boyunca Yunan şirketleri; Balkanlar'a doğru gelişen, sistemli bir uluslararası yayılcılık hamlesi yapmışlardır.⁵⁹⁶ 90'ların başında Yunanistan bölgedeki ekonomisi en gelişmiş, politik açıdan en istikrarlı ülkeydi. Kısa sürede bölgedeki ticaret bağlantılarını geliştirdi ve yatırımlarını (özellikle bankacılık, gıda ve telekomünikasyon sektörlerinde) arttırdı.⁵⁹⁷ Yunanistan Balkanlar'da; Yunan diasporasının da katkısıyla coğrafi, kültürel ve dilsel yakınlık, bölgeyi iyi tanıma gibi avantajlarını kullanarak geliştirdiği uzun dönemli stratejileri uygulamaya koydu.⁵⁹⁸ Ayrıca 2002/2003 yıllarına kadar dış yatırımcıların Balkanlar'ı riskli bularak buraya yatırım yapmaktan kaçınması; Yunanistan'ın bölgede önemli bir dış rekabetle karşılaşmayarak Balkan pazarının büyük çoğunluğunu ele geçirmesini sağladı.⁵⁹⁹ GDA'da günümüzde 3,500'den fazla Yunan şirketi hemen hemen her sektörde faaliyet göstermekte ve yatırım yapmaktadır.⁶⁰⁰ Böylece Yunan yatırımcıları Balkanlar'a yapılan doğrudan dış yatırımlarda lider konumuna yükselmiş; Yunanistan ekonomik faaliyet gösterebileceği önemli bir Pazar hacmine kavuşurken Yunan şirketleri Balkan ekonomilerinin dönüşümüne, bölge ülkelerinin ekonomik kalkınma ve istikrarına katkıda bulunmuşlardır.⁶⁰¹

Bununla beraber Yunanistan 1995 sonrasında Balkanlar'da çok taraflı işbirliğini destekleyen, aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Simitis hükümeti tarafından 1996'da başlatılan AB politikalarına paralel yeni Balkan politikası bölge içi işbirliğini, Balkanlar'ın istikrarını ve AB'ye entegrasyonunu desteklemektedir.⁶⁰² Yunanistan'ın izlediği bu yeni Balkan yaklaşımının öncelikleri; Balkanlar'da modern altyapının inşa edilmesi ve bunun Yunan şirketleri ile desteklenmesi, eğitim ve teknik bilgi (know-how) transferine ağırlık verilerek insan kaynaklarının geliştirilmesi, istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılması, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon altyapılarını geliştirerek bölgenin AB ile bağlantısının güçlendirilmesidir.⁶⁰³ Böylece Balkanlar'da Yunan kamu sektörü ve özel sektör yatırımları artırılarak hem Yunanistan'ın çıkarları gözetilecek hem de Balkan ülkelerinin ekonomik istikrarına katkıda bulunulacak, bu da bölgedeki güvenlik risklerini azaltan bir etki yapacaktır.⁶⁰⁴

⁵⁹⁶ Bastian, a.g.m., s. 464.

⁵⁹⁷ Larrabee, a.g.m., s. 412.

⁵⁹⁸ Y.a.g.m., s. 412.

⁵⁹⁹ Y.a.g.m., s. 412.

⁶⁰⁰ Bastian, a.g.m., s. 458.

⁶⁰¹ Veremis, a.g.e., s. 184.

⁶⁰² Ioakimidis, a.g.e., s. 364.

⁶⁰³ Tsibiribi, a.g.r., s. 33.

⁶⁰⁴ Y.a.g.r., s. 34.

Bu kapsamda, AB zirve toplantıları model alınarak GDA ülkelerinin siyasi liderlerini bir araya getiren buluşmaların ilki 1997 Kasımında Girit'te gerçekleştirilmiştir ve bölge içi işbirliğine yönelik çeşitli oluşumlar desteklenmiştir.⁶⁰⁵ Bu oluşumlar arasında yer alan Güneydoğu Avrupa İşbirliği Süreci (GDAİS - South-East Europe Cooperation Process) yerel yapısıyla dikkat çekmektedir. 1996 yılında Bulgaristan'ın öncülüğünde başlatılan bu girişim; 90'lı yıllarda uluslararası organizasyonların Balkanlar'a yönelik politikalarını ve donörlerin yardımlarını koordine etmek için kurulmuş, bölge-içi işbirliğini destekleyen girişimlerden farklı olarak bizzat Balkan ülkeleri tarafından kendi aralarındaki işbirliğini geliştirmek için oluşturulmuştur.⁶⁰⁶ Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Karadağ, Makedonya, Romanya, Sırbistan, Türkiye ve Yunanistan'ın üye olduğu bu girişimle bölge ülkeleri arasında karşılıklı güvenin sağlanması, iyi komşuluk ilişkilerinin ve bölgenin istikrarının geliştirilmesi, Balkan ülkeleri arasında ekonomik ilişkilerin yoğunlaşması, demokrasi, adalet ve içişlerinde işbirliği hedeflenmektedir.⁶⁰⁷ Balkan ülkelerinin AB'ye katılımını destekleyen GDAİS'nin kapsamı zaman içerisinde genişletilerek bir bölgesel konsey işlevi görmesi; AB ve İstikrar Paketi ile koordineli yerel aktiviteler yürütmesi sağlanmıştır.⁶⁰⁸

Yunanistan, Balkan ülkelerinin AB fonlarından daha verimli bir şekilde yararlanmalarına da destek olmaktadır. Kosova Savaşından sonra AB'nin Kosova'nın yeniden yapılandırılması için oluşturduğu acil yardım programı (EC TAFKO – European Commission Task Force) Şubat 2000'de Avrupa Yeniden Yapılandırma Ajansına (European Agency of Reconstruction) dönüştürülmüştür.⁶⁰⁹ Merkezi Selanik'te olan, AB Bakanlar Konseyi ve Avrupa Parlamentosuna bağlı bu ajansın görevi AB yardım programlarının Balkanlar'da daha etkin ve hızlı bir şekilde, Brüksel'deki bürokrasiye takılmadan yürütülmesini sağlamaktır.⁶¹⁰ Piriştina, Belgrat, Podgorica ve Üsküp'teki yerel ofisleri ise Yunanistan'daki merkezden koordine edilmekte ve ajans, projelerin tasarlanması, imzalanması, yönetilmesi, uygulanması,

⁶⁰⁵ Ioakimidis, a.g.e., s. 364.

⁶⁰⁶ William Barlett, **Europe's Troubled Region: Economic development, institutional reform and social welfare in the Western Balkans**, London, New York: Routledge, 2008, s. 194, <http://www.routledge.com/books/Europes-Troubled-Region-ISBN9780415193504> (25.01.2009)

⁶⁰⁷ Y.a.g.e., s. 194.

⁶⁰⁸ Y.a.g.e., s. 194.

⁶⁰⁹ Y.a.g.e., s. 175.

⁶¹⁰ Y.a.g.e., s. 175.

kontrol edilmesi ve değerlendirilmesi de dâhil olmak üzere tüm proje döngüsünden sorumludur.⁶¹¹

Ayrıca Yunanistan Balkanlar'a yapılan iki taraflı yardımlarda en büyük katkıyı sağlayan donör ülkelerden biri haline gelmiş; son yıllarda Almanya, İtalya, Hollanda gibi zengin ülkeler Yunanistan'ın gerisinde kalmıştır.⁶¹² Yunan Maliye Bakanlığı, Balkan ülkelerine yönelik iki taraflı kalkınma desteği programları hazırlamış ve 1997-2001 döneminde Yunanistan'ın Balkanlar'daki kalkınma desteği 400 milyon Dolara ulaşmıştır.⁶¹³ 2001 yılında Simitis hükümeti Yunanca kısaltması ESOAB olan "Balkanlar için Yeniden İnşa Planı"nı açıklayarak 2000-2006 döneminde bölgede yapılacak iki taraflı yatırım projeleri için (%79'u altyapı projelerine, % 20'si özel sektör yatırımlarına ayrılmak üzere) 550 milyon Euro kaynak ayırmıştır.⁶¹⁴

ESOAB, Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın girişimiyle oluşturulmuş ve bütçesi bu Bakanlığın bütçesinden ayrılmıştır.⁶¹⁵ Hazırlanan planda yararlanıcı ülkelerde altyapının iyileştirilmesine, üretime dayalı yatırımların desteklenmesine, kamu yönetimi ve yerinden yönetim kapasitelerinin geliştirilmesine öncelik verilmiştir.⁶¹⁶ ESOAB'ın uzun dönemdeki hedefleri ise; Yunanistan ile Balkan ülkeleri arasında karşılıklı ticaretin ve finansal işlemlerin yapılabilmesi için gerekli olan güven ve işbirliğinin artırılması, Balkan bölgesel pazarında Yunan hizmet sektörünün ve Yunan meşeli ürünlerin payının artırılması, Yunan şirketleri için Balkanlar'da altyapı projeleri yürütme fırsatının sağlanması, Balkan ithalatında Yunanistan'ın ticaret payının yükseltilmesidir.⁶¹⁷ Ayrıca ESOAB'ın bölgede yürütülen Balkanlar'ın yeniden yapılandırılması ve istikrarına yönelik diğer girişimleri ikame etmek yerine onlarla birleştirilerek kullanılabilmesi dolaylı olarak Yunanistan'ın uluslararası kuruluşlardaki politik etkisini güçlendirici bir etki yaratacaktır.⁶¹⁸ Bu finansal kaynaktan en büyük payı Sırbistan alırken Kosova ayrı bir bütçeye sahiptir.⁶¹⁹ 2003 yılı sonuna kadar ESOAB tarafından 29 altyapı projesi finanse edilmiş ve bunların çoğu Bulgaristan ve Romanya'da yürütülmüştür.⁶²⁰

⁶¹¹ Barlett, a.g.e., s. 175.

⁶¹² Y.a.g.e., s. 177.

⁶¹³ Tsibiribi, a.g.r., 35.

⁶¹⁴ Veremis, a.g.e., s. 183.

⁶¹⁵ Tsibiribi, a.g.r., 34.

⁶¹⁶ Y.a.g.r., 34.

⁶¹⁷ Y.a.g.r., 34.

⁶¹⁸ Tsibiribi, a.g.r., 35.

⁶¹⁹ Veremis, a.g.e., s. 183.

⁶²⁰ Y.a.g.e., s. 183.

Balkanlar'da Yunan kamu sektörü yatırımlarının odaklandığı alanlar; ulaşım, enerji, göçle ilgili konular, su yönetimi ve telekomünikasyondur. Telekomünikasyon'da bir Yunan kamu kuruluşu olan Telekom şirketi OTE, Balkanlar'da özellikle cep telefonu şebekelerinin kurulmasında ve işletilmesinde aktif rol almaktadır.⁶²¹ Balkanlar'da sağlanan Dayton sonrası jeopolitik ortamla beraber ulaşım sektöründeki işbirliği de geliştirilmiş; bölge-içi ulaşım ağları hem bağlantı yoğunluğu hem de kapasite açısından geliştirilmiş ve Yunanistan, özellikle kuzeydeki limanları sayesinde, Balkan komşularının Orta ve Batı Avrupa'ya ulaşımında geçiş noktası haline gelmiştir.⁶²² Ulaşım altyapı projeleri ile Balkan ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek, birbirlerine bağımlılıklarını ve bölgede istikrarı arttırmak amaçlanmaktadır.⁶²³ 1999 yılından itibaren Yunanistan ve kuzey komşuları arasındaki sınır-ötesi işbirliği, özellikle AB'nin INTERREG fonundan finanse edilen projeler sayesinde geliştirilmiştir.⁶²⁴ Ayrıca Yunanistan Balkan komşularıyla birçok ırmak ve gölü paylaştığı için su yönetiminde de iki taraflı işbirliği ön plana çıkmaktadır.⁶²⁵

Balkan komşularından elektrik ithal eden Yunanistan için enerji sektöründe işbirliği ve Burgaz-İskenderiye petrol boru hattı büyük önem taşımaktadır.⁶²⁶ AB üyesi ülkelerle Balkan ülkeleri (Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Makedonya, Romanya ve Sırbistan) arasında Kasım 2005'te imzalanan ve 1 Haziran 2006'da yürürlüğe giren antlaşma ile kurulan Enerji Topluluğu (Energy Community) ile Balkanlar AB enerji iç pazarına bağlanmıştır.⁶²⁷

Balkanlar'da bugün eski kaos ve çatışma ortamından uzak görece istikrarlı bir siyasi yapı olmakla beraber halen bazı güvenlik kaygıları aşılamamıştır; ekonomik az gelişmişliğin getirdiği sorunlarla beraber zayıf sivil toplum, yolsuzluk, artan suç oranı, güçlü demokratik kurumların oluşturulamaması, yasa dışı göç, azınlık hakları ihlalleri ve organize suç örgütlerinin faaliyetleri AB'nin bölge ülkelerinin üyeliğine temkinli yaklaşmasına neden olmakta bu da Balkanlar'ın tamamının

⁶²¹ Tsibiribi, a.g.r., s. 36.

⁶²² Walldén, a.g.e., s. 437-438.

⁶²³ Tsibiribi, a.g.r., 35.

⁶²⁴ Y.a.g.r., s. 36.

⁶²⁵ Y.a.g.r., s. 36.

⁶²⁶ Y.a.g.r., s. 36.

⁶²⁷ Energy Community, Home Page, **Process**, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Process (08.01.2009)

“Avrupalılaştırmasını” savunan Yunan dış politikasını etkilemektedir.⁶²⁸ Yunanistan Bulgaristan ve Romanya’nın üyeliği sayesinde AB ile kara bağlantısını sağlamışsa da Merkez Avrupa ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini geliştirmesinde Batı Balkanlar’da inşa edilecek ana ulaşım hatlarının, telekomünikasyon altyapılarının ve enerji projelerinin katkısı çok önemli olacaktır.⁶²⁹ Bu nedenle Balkanlar’ın AB’ye entegrasyonu Yunanistan için stratejik önem taşımaktadır ve bölgenin ekonomik, politik, sosyal istikrarının artırılması Yunanistan’ın yararına dır.⁶³⁰ 1997’den itibaren Yunan hükümeti Balkanlar coğrafi terimi yerine “Güneydoğu Avrupa”yı kullanarak bölgenin Avrupa’nın bir parçası olduğunu vurgulamaya çalışmıştır.⁶³¹ Yunanistan’a göre Balkanlar’ın bir kısmının AB kurumsal yapısı dışında bırakılması bölgede istikrarsızlığı artırıcı bir etken olacaktır.⁶³²

21 Haziran 2003 tarihinde Yunanistan’ın AB dönem başkanlığı sırasında düzenlenen Selanik Zirvesi, Batı Balkanlar’ın AB gündeminin üst sıralarına taşımıştır. Bu zirvede AB, Batı Balkanlardaki 5 ülkenin gelecekteki AB üyeliğine güçlü bir atıfta bulunmuş ve İOS’nin güçlendirilmesi katılımcılar tarafından kararlaştırılmıştır.⁶³³ Ayrıca zirvede öne çıkan başlıklar bölge-içi işbirliğinin geliştirilmesi, organize suç ve yolsuzlukla mücadele olmuştur.⁶³⁴ Deklarasyonda; AB ile yakınlaşmanın bölge-içi işbirliği ile paralel gideceği, GDAİS gibi bölgesel işbirliği girişimlerinin destekleneceği belirtilmiştir. GDA’da elektrik ve doğal gaz için bölgesel pazarların oluşturulması, bölge içinde serbest dolaşım, koordineli çevre ve su yönetimi, parlamentolar arası işbirliğinden de söz edilmiştir. Böylece Yunan dönem başkanlığı sırasında Batı Balkanlar’ın gelecekte AB üyesi olabilmesi için gerekli hazırlıkların önü açılmıştır.⁶³⁵

⁶²⁸ Triantaphyllou, a.g.m., s. 339.

⁶²⁹ Y.a.g.m., s. 339.

⁶³⁰ Y.a.g.m., s. 339.

⁶³¹ Huliaras, Tsardanidis, a.g.m., s. 476.

⁶³² Y.a.g.m., s. 477.

⁶³³ Veremis, a.g.e., s. 183.

⁶³⁴ Y.a.g.e., s. 183-184.

⁶³⁵ Y.a.g.e., s. 184.

SONUÇ

19. yüzyıl boyunca Balkan devletleri arasında yaşanan savaşlar ve Avrupalı güçlerin de yadsınamayacak katkısı sayesinde Balkanlar'ın siyasi haritası bugünkü şeklini almış ve günümüz Balkan devletlerinin temelleri atılmıştır. Kuruldukları andan itibaren azınlık sorunlarıyla boğuşan ve komşularının toprakları üzerinde egemenlik kurmak isteyen Balkan devletleri hiçbir zaman homojen ulus-devlet yapısına ulaşamamışlardır. Aralarındaki toprak kavgaları ve yürüttükleri milliyetçi politikalar, yakın zamana kadar, bölgede kalıcı barışın sağlanmasına engel olmuştur. Bölgede yaşanan tüm savaşlardan, soykırım girişimlerinden ve sürgünlerden alınacak ders ise Balkan yarımadasında etnik yapıda ulus-devletlerin kurulmasının imkânsızlığıdır. Balkanlar'ın gelecekte bir istikrar bölgesi olabilmesi ve AB ile bütünleşme hedefini gerçekleştirebilmesi ancak çok kültürlü yapıda, azınlık haklarına saygılı, farklılıklara karşı hoşgörülü bir yönetim anlayışının ve devlet yapısının yerleşmesiyle mümkün olabilir. Bu açıdan Balkan ülkelerinin AB ile ilişkileri ve AB'nin Balkanlar'a yönelik politikaları büyük önem taşımaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında Batı ile ilişkisi büyük ölçüde kesilen Balkan ülkeleri ile dönemin Avrupa Topluluğunun ilk teması Balkanlar'da komünizmin çökmesi üzerine 90'ların başında ortaya çıkan bağımsızlığını ilan eden bu devletlerin tanınma sorunuyla gerçekleşmiştir. Bu yıllarda Balkan ülkeleri ile AB arasındaki ilişkilerde asıl belirleyici etkenler; bölge ülkeleri arasındaki siyasi bunalım, etnik çatışmalar ve Avrupalıların kafasındaki olumsuz Balkanlar imajı olmuş bu da Topluluğun bölgeye temkinli yaklaşmasına ve ilişkileri sınırlı seviyede tutmasına sebep olmuştur. Bölgedeki federal yapıların çökmesinin ardından sancılı bir çözülme süreci yaşayan Balkan ülkeleri sağlıklı demokratik sistemleri kurabilecek deneyime, istikrara, siyasi sosyal ve ekonomik yapıya sahip değillerdi. Bu dönemde kendi siyasi bütünleşmesini henüz tam anlamıyla gerçekleştirememiş olan AB'nin 90'larda Balkanlar'a yönelik politikası daha çok belirli üyelerin baskısıyla oluşmuştur. Hırvatistan için Almanya, Slovenya için İtalya, Makedonya içinse Yunanistan örneği 1999 öncesinde Birliğin Balkan politikalarının üyelerinin istekleriyle şekillendiğini ve üyelerin ulusal politikalarının Birliğin genel politikasında yarattığı çatlakları gözler önüne sermiştir.

AB, Yugoslavya'nın dağılması ertesinde çıkan krizlerde etkili bir ortak politika geliştirememiş ve sonuç AB açısından büyük bir başarısızlık; Balkanlar açısından ise insanlık dramı, etnik kıyım, göç, ekonomik ve sosyal çöküş olmuştur. Ayrıca AB'nin yanı başındaki savaşları durduracak güçlü bir hamlede bulunamaması, Topluluğun üçüncü sütunu olarak geliştirilmeye çalışılan Ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikasına rağmen AB'nin 90'lı yıllarda etkili bir uluslararası aktör olmadığını göstergesi olmuş ve Balkanlar'a ABD müdahalesini zorunlu kılmıştır. Balkanlar'ın büyük bir kesimine yayılan savaşlardan, etnik kıyımdan kaçan halkın Avrupa ülkelerine sığınması ise Avrupa'nın istikrarına ve iç güvenliğine etki etmiştir.

Tüm bu olumsuz koşullar altında Balkan ülkeleri kurtuluşu Batı'ya yönelmekte ve AB ile bütünleşmekte gördüler. 90'larda Balkanların genelinde yaygın olarak rastlanan problemler işsizlik, düşen hayat standartları, göç, artan suç oranı, sınırlı demokratik deneyim, zayıf kurumlar, reformların tabana yayılmaması, ekonomik açıdan verimsiz yatırımlar ve GDA ülkelerinin çatışma sonrası ülkeler olması; AB ile ilişkilerin sınırlı seviyede gelişmesine ve sadece üç Balkan ülkesine - Bulgaristan, Romanya ve Slovenya – üyelik perspektifinin verilmesine neden olmuştur.

AB, 90'ların ortalarından itibaren ODA ülkeleri ile ilişkilerini imzalanan Avrupa Antlaşmaları temelinde ve Kopenhag kriterleri çerçevesinde geliştirmiş, bu ülkelerin ön-katılım sürecini çeşitli araçlarla desteklemiştir. Bu araçlar; PHARE Programı, Katılım Ortaklığı Belgeleri, Düzenli Raporlar, Ulusal Programlar ile Bulgaristan ve Romanya için hazırlanan Yol Haritalarıdır. AB; bölgenin günündeki diğer Balkan devletlerinde ise çatışma önleme, istikrar sağlama, yeniden yapılandırma ve bölgesel işbirliğini geliştirmeyi içeren hedefleri 1996 yılında uygulamaya konulan Bölgesel Yaklaşım Stratejisi ve farklı uluslararası örgütler aracılığıyla desteklemiş fakat 1999 yılında patlak veren Kosova krizi ile bu politikanın yetersizliğini görülmüş ve tek elden yürütülecek kapsamlı bir politikanın gereği anlaşılmıştır.

1999 yılında Bölgesel Yaklaşım stratejisinin devamı olarak uygulamaya konulan GDA ülkelerine yönelik İstikrar ve Ortaklık Süreci; GDA'nın kalkınmasına katkıda bulunmayı, bölge-içi işbirliğini geliştirmeyi, kalıcı barış ve istikrarı sağlamayı ve bölgenin AB ile ilişkilerinin derinleştirilmesini amaçlamaktadır. İstikrar ve Ortaklık Antlaşmaları, CARDS Programı, Avrupa Ortaklığı Belgeleri, İOS Yıllık Raporları ve 2005'ten itibaren yayınlanan İlerleme Raporları aracılığıyla desteklenen İOS'nin

nihai hedefi ise Balkan ülkelerini AB üyeliğine hazırlamaktır. Bu süreç kapsamına alınan GDA ülkelerine potansiyel adaylık statüsü tanınmıştır. Hırvatistan ve Makedonya ise bu ülkeler arasından sıyrılarak adaylık statüsüne yükselmiş ve ön-katılım süreci ile AB'ne bir adım daha yaklaşmışlardır.

İOS'nde bugüne kadar sağlanan ilerleme ve GDA ülkeleriyle geliştirilen ilişkiler bize AB kapısındaki bu ülkeler için "çifte kontrol sistemi"nin uygulandığını göstermektedir. İOS'nin araçları ve uygulanma metodu ön-katılım sürecine benzemekle birlikte, onu ikame etmez. GDA ülkeleri için ancak İOS'nde belirli bir seviyeye gelinmesinin ardından ön-katılım süreci başlayacaktır. Bu süreç sayesinde öncelikle GDA'da istikrar sağlanarak bu ülkelerin AB ile üyelik müzakerelerini yürütebilecek altyapıya kavuşmaları hedeflenmektedir.

Böylece 90'ların sonuna gelindiğinde AB'nin Balkanlar'a yönelik politikasının belirginleştiğini ve Birliğin Balkan ülkelerini iki gruba ayırarak ilişkilerini geliştirdiğini görüyoruz; birinci grup Bulgaristan, Romanya, Slovenya'nın oluşturduğu, genişleme sürecine dâhil olan ülkeler, ikinci grup ise İstikrar ve Ortaklık Sürecine dâhil olan Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan. Sırbistan'dan koparak bağımsızlığını ilan eden Kosova bu sürece sonradan katılmıştır. AB'nin bu iki gruba yönelik yaklaşımındaki farklılıklar ve ilişkilerini geliştirme şekli Birliğin Balkan politikasının temel noktalarını ortaya koymaktadır.

Balkan ülkelerinin komünizm sonrası demokratik rejime yeni adapte olmaya çalışan, dönüşüm ekonomileri olmaları ve Batı Balkanlar'ın çatışma sonrası azınlık sorunlarının ve sınır uyuşmazlıklarının yaşandığı istikrarsız bir bölge olması; AB'nin buradaki ülkelere yönelik olarak kapsamlı olmayan, bireysel politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Faklılaşma ilkesine dayanan bu bireysel yaklaşım; Balkan ülkelerinin AB'ne üyelik sürecini yürütmek için tek bir iskeletin geliştirilmesini engellemiştir. AB'nin daha önceki genişlemelerde genelde izlediği gibi bir grup ülkeye yönelik özel strateji geliştirme geleneği Balkanlar'da görülmemektedir ve Balkan ülkelerinin tamamını kapsayan bir genişleme paketinden söz edilemez. Birliğin 5. genişleme paketine dâhil olan Bulgaristan ve Romanya bile sonradan bu gruptan kopmuş ve üyelikleri üç yıl gecikmeyle gerçekleşmiştir.

Ayrıca AB ile Balkan ülkeleri arasındaki ilişkilerde koşulluluk ön plana çıkmaktadır. AB, birliğe tam üyelik için Kopenhag kriterlerinin yerine getirilmesini ön-koşul olarak Balkan ülkelerinin önüne koyarak demokratikleşme, serbest piyasa ekonomisine uyum, kurumsal altyapının oluşturulması, AB müktesebatının iç hukuka aktarılması, ekonomik ve siyasal istikrarın sağlanması doğrultusunda Balkanlar'da sistemli bir dönüşümün ve yapısal reformların gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. İOS'nde ise bölgesel işbirliği teşvik edilmekte ve GDA ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi için olmazsa olmaz şartlardan biri olarak belirlenmiştir. GDA ülkelerinin AB üyesi olabilmek için öncelikle aralarındaki sorunları sona erdirmeleri, sınır problemlerini çözmeleri ve bölgesel ekonomik ve politik entegrasyonu sağlamaları gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında Balkan ülkelerinin en önemli dış politika hedeflerinden biri olan AB üyeliği Balkan ülkeleri arasında bir çeşit çimento işlevi görecektir ve Balkanlar'a kalıcı barışın gelmesini sağlayacak asıl birleştirici güç olacaktır.

Fakat koşulluluk ve farklılaşma ilkelerinin bir arada kullanılması AB'nin Balkan ülkelerine farklı mesafelerde durmasına neden olmaktadır. Slovenya, Romanya ve Bulgaristan AB'ye daha hızlı entegre olurken İstikrar ve Ortaklık Sürecindeki Batı Balkan ülkeleriyle ilişkiler daha yavaş ilerlemektedir. Kopenhag kriterleri açısından yeterli ilerlemeyi göstererek üyelik sürecine giren Balkan ülkelerinin AB üyeliğinin verdiği motivasyon ve yararlandıkları katılım öncesi mali araçlar sayesinde gerçekleştirdikleri reformlar, diğer Balkan ülkeleriyle aralarındaki gelişmişlik farkının artmasına neden olmuştur. AB kriterlerini sağlayamayan en zayıf Balkan ülkelerinin entegrasyon sürecine dahil edilmediğini ve 2007 yılından itibaren önceki finansal yardım programlarının yerini alan IPA'nın sadece belirli bir kısmından yararlanabildiklerini görüyoruz. Potansiyel aday ülke statüsündeki bu Balkan ülkelerinin işsizlik, kurumsal altyapının yetersizliği, yavaş gelişen özelleştirme süreci, dış yatırımların eksikliği gibi yapısal sorunlarını AB'nin ayırdığı sınırlı kaynakla çözebilmeleri zorlaşmakta ve AB ile müzakere masasına oturacak seviyeye gelmeleri için gereken süre uzamaktadır. Bu ülkeler AB standartlarına ulaşabilmek için AB'nin ekonomik yardımlarına ve politik rehberliğine daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bu sayede gerekli dönüşümü sağlayabilirler ve diğer Balkan ülkelerinin gerisinde kalmaktan kurtulup yapısal problemlerini daha kolay aşabilirler. Bu imkân sağlanmadığı sürece AB üyesi ülkelerle Batı Balkan ülkeleri arasındaki uçurum giderek artacak ve Birliğin hazmetme kapasitesi artsa bile, bu ülkelerin AB'ye üye olabilme kapasitesi azalacaktır.

GDA ülkelerinin AB'ne entegrasyon sürecindeki diğer bir sorun, AB'nin bu ülkelere üyelik perspektifi sunmakla birlikte üyeliğin ne zaman gerçekleşeceğine dair belirli bir zaman çizelgesi öngörmemesidir. Ucu açık bir süreçte üyeliğin gerçekleşecek olması AB'nin sonraki genişlemelere bağlılığının azaldığını göstermektedir. Bir yandan AB genişleme politikasının hızını azaltıp kapsamını daraltırken diğer yandan kendi içindeki derinleşme çalışmalarına ve küresel sorunlara odaklanmış durumdadır. Bu nedenle GDA ülkelerinin üyelik süreci de zorlaşmaktadır; bu ülkelerin müzakere sürecindeki başlık sayısı artarken üyelik için uyum sağlamaları gereken AB müktesebatıysa her geçen gün genişlemektedir. İlerleme Raporlarında da belirtildiği üzere, bu ülkelerin önünde hala uzun bir reform süreci uzanmaktadır. GDA ülkelerini bu süreçten koparmamak içinse potansiyel adaylık statüsü ve İOS geliştirilmiştir.

Her ne kadar AB Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Balkanlar'da ortaya çıkan şiddet olaylarını önlemede başarılı olamamışsa da bölgede demokrasinin, refahın geliştirilmesinde ve istikrarın sağlanmasında önemli etkiye sahiptir. Dışardan empoze ettiği kriterler ve sağladığı finansal ve teknik yardımla demokrasinin desteklenmesi, kurumsal altyapının oluşturulması ve yapısal reformların gerçekleştirilmesine katkıda bulunmuştur. Balkan ülkeleri ile imzalanan antlaşmalar ve uygulanan asimetrik ticaret serbestisi politikası sayesinde AB gümrük duvarlarını indirmiş, Balkan ülkelerinin ticaret hacmi genişlemiş bölgede giderek genişleyen bir serbest ticaret bölgesi oluşturulmuş ve bu ülkelerin AB ekonomik sistemine adaptasyonu sağlanmıştır.

2004'te Slovenya'nın, 2007'de Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye üye olması sonucunda AB, 27 üye devlet tarafından yönetilen bir ekonomik ve siyasi birliğe dönüşmüştür. Bu dönüşümün beraberinde getirdiği "genişleme yorgunluğu", yeni üyelerin AB bütçesi üzerinde yarattığı yük, karar-alma sürecinin hantallaşması ve son derinleşme çabalarının Anayasa başarısızlığı ile hüsrana uğraması gibi etkenlere ek olarak bir de yaşanan küresel mali krizin AB'nin Balkanlar'a yönelik genişleme politikasına nasıl yansıtacağı ise merak konusudur. ODA ülkeleriyle karşılaştırıldığında GDA ülkelerinin AB üyeliğini sağlayacak politik güdü zayıflamış ve Birliğin hazmetme kapasitesi azalmış görünmektedir. Yine de genişlemenin Birlik

açısından ve Birliğe yeni katılan ülkeler açısından olumlu sonuçları olduğu göz ardı edilemez.

AB üye sayısının artmasıyla; barış, istikrar ve refah alanını Avrupa'da genişletmiş, Balkanlar'da istikrarlı demokrasiler ve küresel ekonomik sisteme uyum çabası gösteren ekonomiler yaratmış ve uluslararası politikadaki etkinliğini arttırmıştır. Balkanlar'da artık etnik düşmanlıkların yol açtığı savaşlar yaşanmasa da yasa-dışı göç, organize suç örgütlerinin uyuşturucu, silah ve insan kaçakçılığı gibi faaliyetlerinin yaygınlaşması bölgeye komşu AB ülkelerini de tehdit etmektedir. Bu nedenle GDA ülkelerinin AB üyeliği yakın bir tarihte gerçekleşmese bile AB Balkan ülkeleri ile ilişkilerini izlenen politikalar doğrultusunda sürdürerek bu ülkelerin AB ile bütünleşme çabalarına destek olacaktır. 2004'te Makedonya'ya ve 2005'te Hırvatistan'a adaylık statüsünün verilmesi Balkanlar'ın geleceğinin AB'nde olduğunun işaretleridir.

Balkanlar'da politik istikrarın korunabilmesi için öncelikle ekonomik durum iyileştirilmelidir. Balkan ülkeleri arasında sağlanacak yakın ekonomik işbirliği bölgede istikrarı artırıcı bir etken olacaktır. Burada da AB'nin dış ticaret politikası ve sağlayacağı ekonomik yardımlar büyük önem taşımaktadır. Balkanlarda ekonomik entegrasyon sağlanırsa bunu politik entegrasyon izleyecek ve bu kadar yüksek derecede entegre olmuş bir yapı, Almanya-Fransa yakınlaşmasında görüldüğü gibi, bölge ülkelerini birbirine bağımlı hale getirecek ve aralarındaki olası çatışmaları önleyici bir etki doğuracaktır.

AB'nin Balkan ülkeleri ile ilişkilerinde önemli bir rol oynayan Birliğin ilk Balkanlı üyesi Yunanistan ise 90'ların ilk yarısında AB'nin geliştirmeye çalıştığı Balkan politikasında engelleyici bir unsur olarak görülmüştür. Yunanistan'ın Yugoslavya krizinde, kendine göre haklı nedenlerle ve iç politikadaki baskının etkisiyle ortaya koyduğu milliyetçi, korumacı tavır AB içinde yalnız bırakılmasına neden olmuş; Yugoslavya'nın dağılması karşısında Balkan ülkelere karşı takındığı düşmanca tutum Avrupalı müttefiklerini hayal kırıklığına uğratmıştır. Yunanistan'ın bölgede lider rolünü üstlenerek krizin aşılmasında AB'ne yardım etmesi beklenirken tam tersine Yunanistan çözümün önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Yunanistan'ın Balkan meselelerinde taraf olması baştan onun bölgede arabulucu bir rol üstlenmesini engellemiştir. 1990 ve 1994 yılları arasında Yunan hükümetlerinin

stratejik hatası, Balkan ülkelerinin tümüne yönelik bir işbirliği politikası izlemek yerine sadece bazıları ile ittifak yapması ve diğerlerini karşısına almasıydı. Makedonya sorununda da görüldüğü gibi Balkan ülkeleriyle arasındaki meselelerde çözüm seçenekleri üretmek yerine tek bir görüş öne sürdü. Uyguladığı bu politikanın sonuçları ise Balkanlar'da bölgesel işbirliği fırsatlarının azalması, diğer AB üyeleri tarafından dışlanması ve uluslararası imajının zedelenmesi oldu.

90'ların ortasından itibaren Avrupalılaştan Yunan dış politikası ile bu tutum terk edilerek Yunanistan Balkanlar'ın AB'ne üyelik sürecinde destekleyici bir konuma geçmiş ve Balkan ülkeleri ile ekonomik ve siyasi ilişkilerini geliştirmiştir. Yunan dış politikasında AB dış politikasına uyum ve Birliğin karar alma, politika üretme yapılarının içselleştirilmesi ile gerçekleşen bu Avrupalılaştırma; Soğuk Savaşın sona ermesiyle kalıplaşmış paktların dışına çıkılmasının yanı sıra Yunanistan'ın güvenlik algısında meydana gelen değişim, Avrupa yanlısı hükümetlerin iktidara gelmesi ve Yunanistan'ın AB üyeliğinden elde ettiği kazanımların etkisiyle gerçekleşmiştir.

1995 sonrasında Yunanistan'ın bölgede üstlendiği aktif rol AB üyeliğinden elde ettiği kazanımlar sonucu gösterdiği güçlü ekonomik performansa dayanmaktadır. Balkan ülkeleri ile önemli ticari bağlara, uluslararası politikada belirli bir nüfuza sahip olan Yunanistan, Balkan ülkelerinin AB'ne üyelik sürecinde yol gösterici ve katalizör görevi üstlenebilecek potansiyele sahiptir. Balkanlar'daki doğrudan yabancı yatırımların büyük kısmını sağlayan Yunan menşeli şirketlerin Balkanlar'daki etkinliği bölge ekonomisinin serbest piyasa ekonomisine dönüşümüne yardımcı olmakta ve AB ile Yunanistan arasında Balkanlar'a yapılan kalkınma yardımları açısından yakın işbirliği bulunmaktadır. Yunanistan, Balkanlar'da "kazan-kazan" politikası yürüterek hem Balkanlar'da artan istikrar ve refah seviyesine katkıda bulunup hem de bölgede gelişen ticaretten ve Balkanlar'da elde edeceği siyasi etkinlikten faydalanabilir.

Yunanistan'ın 1995 sonrası Balkan politikası bölgedeki ülkelerle ilişkileri geliştirmek için izlediği politika; bölgede çok taraflı işbirliğini destekleyen farklı modeller oluşturmak ve Balkanlar'da yürütülen barış gücü operasyonlarına açık destek vererek çatışan taraflara karşı eşit mesafede yaklaşmak olmuştur. AB'nin Balkan politikasıyla uyumlu olan bu yaklaşım, Balkan ülkelerinin istikrarına katkıda bulunarak Avrupa kıtasındaki güvenlik risklerini azaltmayı amaçlamaktadır.

AB Balkanlar'da sadece normatif gücüyle değil, özellikle 1999 sonrasında, askeri kapasitesiyle de aktif bir rol üstlenmiş ve barışın korunmasına önemli katkıda bulunmuştur. ABD'nin 90'ların ilk yarısında Avrupa kıtasında oynadığı önemli askeri rol, AB'nin transatlantik ilişkilerini yeniden gözden geçirmesini sağlamıştır. 11 Eylül sonrasında ABD'nin değişen uluslararası politika öncelikleri nedeniyle Balkanlar'dan çekilmesi üzerine AB dereceli olarak bölgedeki etkinliğini arttırdı ve bölgede barışın tesisi için barış antlaşmalarına destek vererek, arabulucu rolü üstlenerek ve polis gücü yerleştirerek ABD'nin yerini almıştır. Komşuluk politikasıyla çevresinde bir güvenlik ağı oluşturmak isteyen AB burnunun dibinde bir istikrarsızlık bölgesi olmasını istemeyecektir. Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası çerçevesinde AB, Balkanlar'daki güvenlik artırıcı çabaları desteklemeye devam etmektedir.

Tüm bu çabaların olumlu sonuç verdiği açıkça görülmektedir. 20. yüzyılda Avrupa'daki güven yokluğu ve istikrarsızlığın başlıca kaynağı Balkanlar iken AB'nin bölgede desteklediği dönüşüm süreciyle güvenlik ve istikrar problemi büyük ölçüde aşılmış ve Avrupa'nın çatışma noktası günümüzde Kafkaslar'a kaymıştır. Bu durum da AB'nin 1990'ların başında beklentisi içinde olduğu, en azından anlaşmazlıkların güce başvurmaksızın barışçıl yollardan çözülebildiği bir bölgenin yaratılmasında önemli mesafe kat edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Balkanlar'da çözüme kavuşması beklenen ve daha da kötüsü iyi yönetilmedikleri takdirde askeri hesaplaşmaları da içermesi muhtemel çatışmalar varlıklarını korumuştur. Tüm olumsuzluklara rağmen AB'nin politikaları bu krizlerde güç kullanımının maliyetini epey yükseltmiştir. Balkanlar AB'nin gözetimindeki geçiş dönemini henüz nihayetlendirmemiştir ama AB'nin istikrar sağlayıcı politikalarının daha derinlere nüfuz etmesi ihtimali de bir o kadar güçlüdür.

KAYNAKÇA

Kitap Kaynakları

Allison, Graham T. ve Nikolaydis, Kalipso (edt.), **Yunan Paradoksu**, İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması**, İstanbul: Metis Yayınları, 2007

Balkanlar, Orta Doğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı Yayınları (OBİV), Eren Yayıncılık: İstanbul, 1993

Blinkhern, Martin, Veremis, Thomas, **Modern Greece: Nationalism and Nationality**, Atina: SAGE-ELIAMEP, 1990

Blitz, Brad K. (edt.), **War and change in the Balkans: nationalism, conflict and cooperation**, Cambridge; New York: Cambridge University Press, 2006

Cohen, Lenard J., **Broken Bonds: Yugoslavia's Disintegration and Balkan Politics in Transition**, San Francisco: Westview Press, 1995

Crampton, R. J., **The Balkans: Since The Second World War**, London: Pearson Education, 2002

Cremona, Marise (edt.), **The Enlargement of the EU**, Oxford: Oxford University Press, 2003

Dinan, Desmond (edt.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, Birinci Cilt**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005

Dinan, Desmond (edt.), **Avrupa Birliği Ansiklopedisi, İkinci Cilt**, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2005

Hall, Richard C., **Balkan Savaşları 1912 – 1913; 1. Dünya Savaşı'nın Provası**, İstanbul: Homer Kitabevi, 2003

Henderson, Karen (edt.), **Back to Europe: Central and Eastern Europe and the European Union**, London; Philadelphia: UCL Press, 1999

Hupchick, Dennis P., **The Balkans: From Constantinople to Communism**, New York: Palgrave, 2002

Karpat, Kemal H., **Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk**, Ankara: İmge Kitabevi, 2004

Karpat, Kemal H., **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Ankara: İmge Kitabevi, 2006

Kut, Şule, **Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005

Mike Manin (edt.), **Pushing back the boundaries: the European Union and Central and Eastern Europe**, Manchester: Manchester University Press, 1999

Maresceau, Mark, **Enlarging the EU – Relations between the EU and CEE**, New York: Longman, 1997

Mazower, Mark, **The Balkans: From The End of Byzantium to the Present Day**, London: Phoenix Press, 2001

Mitsos, Achilleas ve Mossialos, Elias (edt.), **Contemporary Greece and Europe**, Wiltshire: Ashgate, 2000

Özdoğan, Günay Göksu ve Kemali Sabaşılı, (edt.), **Balkans: A Mirror of the New International Order**, İstanbul: Eren, 1995

Pavlowitch, Stevan K., **A History of the Balkans 1801-1945**, New York: Addison Wesley Longman, 1999

Rogel, Carole, **The Breakup of Yugoslavia and The War in Bosnia**, Connecticut: Greenwood Press, 1998

Todorova, Maria, **Balkanlar'ı Tahayyül Etmek**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006

Yerasimos, Stefanos, **Milliyetler ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya ve Orta-Doğu**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002

Weymouth, Anthony ve Henig, Stanley (edt.), **The Kosovo Crisis: The Last American War in Europe?**, London: Pearson Education, 2001

Woodhouse, C. M., **Karamanlis: The Restorer of Greek Democracy**, Oxford: Clarendon Press, 1982

Elektronik Kitaplar

Aydın, Mustafa ve Ifandis, Kostas (edt.), **Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean**, London, New York: Routledge, 2004, <http://www.informaworld.com/smpp/title~db=all~content=t727553724~tab=citation> (25.01.2009)

Barlett, William, **Europe's Troubled Region: Economic development, institutional reform and social welfare in the Western Balkans**, London, New York: Routledge, 2008, <http://www.routledge.com/books/Europes-Troubled-Region-isbn9780415193504> (25.01.2009)

Dunay, Pál ve Zellner, Wolfgang, **OSCE Yearbook 1995/1996**, *Institute for Peace Research and Security Policy at the University of Hamburg*, 1996, http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/95_96/OSCE_Yearbook_1995_96.pdf (26.03.2008)

Makaleler

Akgönenç, Oya, "New Balances in the Balkans After the Bosnian Crisis", South East Europe in History: The Past, the Present and the Problems of Balkanology, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1999

Ateşoğlu Güney, Nurşin ve Aksu, Fırat (ed.s.), "The New Security Strategies: The EU and NATO Experience in the Western Balkans", Proceedings of the International Conference on the Potential Crisis and Conflicts in the Western Balkans, İstanbul: OBİV, 14 Aralık 2004

Molyviatis, Petros, "Greek Foreign Policy for the Twenty-First Century", *Mediterranean Quarterly*, A journal of Global Issues, vol. 16, no. 1, Kış 2005

Özdemir, Burcu, "The EU's Western Balkans Enlargement Strategy Since The Thessaloniki Summit", *Turkish Review of Balkan Studies*, İstanbul, OBİV, Kasım 2006

Elektronik Makaleler

Alexandru, Felicia, "Romania on the Way Toward Membership", *Central European University*, Center for EU Enlargement Studies, Budapest, 2006, <http://web.ceu.hu/cens/assets/files/> (27.06.2008)

Bartlett, Will ve Samardžija, Višnja, "The Reconstruction of South East Europe, the Stability Pact and the Role of the EU: an Overview.", *MOCT-MOST*, no. 2, Kluwer Academic Publishers, 2000, <http://www.springerlink.com/content/k11l45l25r62j0h5/fulltext.pdf> (22.11.2007)

Bastian, Jens, "Knowing Your Way in the Balkans: Greek foreign direct investment in Southeast Europe", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 4, no:3, Eylül 2004, http://pdfserve.informaworld.com/820211_758064766_713999367.pdf (25.01.2009)

Bechev, Dimitar, "Carrots, sticks and norms: the EU and regional cooperation in Southeast Europe", *Journal of Southern Europe and the Balkans*, vol. 8, no. 1, Nisan, 2006,

http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/carrots_sticks.pdf (27.06.2008)

Caplan, Richard, "Conditional recognition as an instrument of ethnic conflict regulation: the European Community and Yugoslavia", *Nations and Nationalism*, vol. 8, no. 2, 2002,

<http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118931170/PDFSTART>

(27.07.2008)

Demetropoulou, Leeda, "Europe and the Balkans: Membership Aspiration, EU Involvement and Europeanization Capacity in South Eastern Europe", *Southern European Politics*, vol. 3, no. 2-3, Kasım 2002,

<http://www.seep.ceu.hu/archives/issue33/demetropoulou.pdf> (22.11.2007)

Economides, Spyros, "The Europeanisation of Greek Foreign Policy", *West European Politics*, vol. 28, no. 2, Mart 2005,

<http://dx.doi.org/10.1080/01402380500060528> (17.11.2008)

Giatzidis, Emil, "Bulgaria on the road to European Union", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol.4, no. 3, 2004,

<http://dx.doi.org/10.1080/1468385042000247648> (13.08.2008)

Huliaras, Asteris ve Tsardanidis, Charalambos, "(Mis)understanding the Balkans: Greek Geopolitical Codes of the Post-communist Era", *Geopolitics*, no. 11, 2006,

<http://dx.doi.org/10.1080/14650040600767909> (17.11.2008)

Kentrotis, Kyriakos D., "Greece and Bulgaria: From the Experiences of the Past to the Challenges of the Future", *Journal of Modern Hellenism*, no: 15, 1998, s. 32,

<http://www.balkans.gr/JMHellenism.pdf> (08.01.2009)

Larrabee, F. Stephen, "Greece's Balkan Policy in a New Strategic Era", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005,

<http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321800> (17.11.2008)

Lesser, Ian O., "Greece's New Geopolitical Environment", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321701> (13.08.2008)

Modanu, Mejlina, "The European Union and conflict prevention in the Balkans: Regional integration and the impact of the enlargement process", <http://www.newbalkanpolitics.org.mk/default.asp?issue=8> (10.12.2005)

Montanaro-Jankovski, Lucia, "The Interconnection between the European Security and Defence Policy and the Balkans", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 7, no. 1, March 2007, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850701189741> (13.08.2008)

Pagoulatos, George, "Greece, The European Union, and The 2003 Presidency", *Notre Europe*, Research and European Issues, no: 21, Aralık 2002, s. 4, <http://www.notre-europe.asso.fr/Etud21-fr> (08.01.2009)

Pellet, Alain, "The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples", *European Journal of International Law*, vol. 3, no. 1, 1992, <http://ejil.oxfordjournals.org/cgi/content/citation/3/1/178> (27.07.2008)

Rich, Roland, "Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union", Symposium: Recent Developments in the Practice of State Recognition, *European Journal of International Law*, 1993, <http://www.ejil.org/journal/Vol4/No1/art4.html> (27.07.2008)

Rizas, Sotiris, "Atlanticism and Europeanism in Greek foreign and security policy in the 1970s", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 8, no. 1, Mart 2008, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850802012172> (13.08.2008)

Shtonova, Snezhana, "Regional Co-operation and Strengthening Stability in Southeast Europe", NATO, <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/shtonova.pdf> (26.03.2008)

Triantaphyllou, Dimitrios, "The Priorities of Greek Foreign Policy Today", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol. 5, no. 3, Eylül 2005, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850500321685> (13.08.2008)

Uvalic, Milica, "Regional co-operation in Southeast Europe", *Southeast European and Black Sea Studies*, vol.1, no.1, 2001, <http://dx.doi.org/10.1080/14683850108454621>(13.08.2008)

Van Brabant, Josef M., "Southeastern Europe, Transitions, and the EU: Is Ever-widening Desirable?", *MOCT-MOST*, no: 11, 2001, <http://www.springerlink.com/content/ka4lcwxkn4x7h7mm/fulltext.pdf> (01.11.2008)

Raporlar

De Largentaye, Bertrand; Buschek, Tamara ve Dupuis, Fabien, "Forgiveness and a promise: Advocating a more regional approach to the Balkans by the EU", *Notre Europe – Etudes & Recherces*, Policy Papers, no. 21, Haziran, 2006, http://www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Polycypaper21-en_01.pdf (26.03.2008)

European Commission, **Agenda 2000: for a stronger and wider Union**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60001.htm> (26.03.2008)

European Commission, Enlargement, Newsletter: Special edition 11 November 2008, **The enlargement strategy paper and progress reports**, http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm (13.08.2008)

European Commission, "Regional Cooperation in the Western Balkans: A Policy Priority for the European Union", 2005

European Commission, **Roadmaps for Bulgaria and Romania**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50011.htm> (17.11.2008)

European Commission, **Strategy Paper 2002 Towards the Enlarged Union**, Brussels, COM (2002) 700 Final, 9 Ekim 2002, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0700:FIN:EN:PDF> (17.11.2008)

European Commission, **The PHARE Programme Annual Report 1997**, COM (1999) 234 final, Brussels, 18.05.1999, http://aei.pitt.edu/5963/01/003139_1.pdf (13.08.2008)

European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, First Annual Report**, COM (2002)163 final, 4 Nisan 2002, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2002:0163:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Second Annual Report**, COM (2003) 139 final, 26 Mart 2003, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2003:0139:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

European Commission, **The Stabilisation and Association process for South East Europe, Third Annual Report**, COM (2004) 202 final, 30 Mart 2004, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2004:0202:FIN:EN:PDF> (12.11.2008)

European Commission, **The 2004 enlargement: the challenge of a 25-member EU**, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50017.htm> (17.11.2008)

European Stability Initiative, "Breaking Out of the Balkan Ghetto: Why IPA should be changed?", 1 Haziran 2005, http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_66.pdf (01.11.2008)

European Stability Initiative, "The Stability Pact and Lessons from a Decade of Regional Initiatives", Eylül 1999, http://www.esiweb.org/pdf/esi_document_id_1.pdf (30.03.2008)

International Crisis Group, "Regional Cooperation and the Stability Pact", After Milosevic: A Practical Agenda for Lasting Balkans Peace, ICG Balkans report, no. 108, Brussels: International Crisis Group, 2001

Papahadjopoulos, Daphne, "Greek Foreign Policy in the Post-Cold War Era: Implications for the European Union", CEPS Paper, no: 72, Brussels: Centre for European Policy Studies, Şubat 1998

Tsibiribi, Elisavet, "The 'South-Balkan' policy of Greece since 1990 – under consideration of the role of the Greek private sector - A cooperative policy?", *European Studies Hannover*, Working Paper No:9, Hannover, 2004, s. 24, <http://www.gps.uni-hannover.de/europe/workingpapers/tsibiribi.pdf> (08.01.2009)

İnternet Kaynakları

Black Sea Economic Cooperation, Home Page, http://www.bsec-organization.org/main.aspx?ID=About_BSEC (26.03.2008)

Central European Initiative, Home Page, <http://www.ceinet.org/main.php?pageID=17> (26.03.2008)

Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Copenhagen, 21-22 Haziran, 1993, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/72921.pdf (27.06.2008)

Council of the European Union, **Conclusions of the Presidency**, European Council in Essen, 9-10 Aralık, 1994, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm (17.10.2008)

Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Copenhagen European Council, 12-13 December 2002, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/73842.pdf (17.11.2008)

Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Lisbon European Council, 24 Kasım 2000, http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm#3 (01.11.2008)

Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Luxembourg European Council, 12-13 Aralık 1997, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/032a0008.htm (26.03.2008)

Council of the European Union, **Presidency Conclusions**, Santa Maria de Feira European Council, 19-20 Haziran 2000, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/00200-r1.en0.htm (01.11.2008)

Council of the European Union, **European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=585&lang=en (11.11.2008)

Council of the European Union, **European Union Police Mission in the former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPOL PROXIMA)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=584&lang=en (11.11.2008)

Council of the European Union, **European Union rule of law mission in Kosovo (EULEX KOSOVO)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=1458&lang=en (11.11.2008)

Council of the European Union, **EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina (EUFOR-Althea)**, http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=745&lang=en (11.11.2008)

Council of the European Union, **EU Military Operation in Former Yugoslav Republic of Macedonia (fYROM/CONCORDIA)**,

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=594&lang=en&mode=g
(11.11.2008)

Council of the European Union, **EU Police Advisory Team in the Former Yugoslav Republic of Macedonia (EUPAT)**,

http://consilium.europa.eu/cms3_fo/showPage.asp?id=994&lang=en (11.11.2008)

Devlet Planlama Teşkilatı, **Avrupa Antlaşmaları**,

http://www.dpt.gov.tr/abigm/abib/Avrupa_ant/avrupa_ant.htm (27.06.2008)

Encyclopedia, **Central European Free Trade Agreement**,

<http://encyclopedia.farlex.com/Central+European+Free+Trade+Agreement>
(26.03.2008)

Energy Community, Home Page, **Process**, http://www.energy-community.org/portal/page/portal/ENC_HOME/ENERGY_COMMUNITY/Process

(08.01.2009)

European Commission, **CARDS**,

http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/cards/index_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **Bosnia and Herzegovina - Relations with the EU**,

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/bosnia_and_herzegovina/eu_bosnia_and_herzegovina_relations_en.htm

(01.11.2008)

European Commission, **Enlargement**,

http://ec.europa.eu/enlargement/index_en.htm (13.08.2008)

European Commission, **Enlargement 2004 and 2007**, Phare Programme,

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm> (17.11.2008)

European Commission, **Europe and Association Agreements,**

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/index_archive_en.htm (27.06.2008)

European Commission, **EU-Albania relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/albania/eu_albania_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **EU-Bulgaria Relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/bulgaria/eu_bulgaria_relations_en.htm (27.06.2008)

European Commission, **EU-Croatia relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/croatia/eu_croatia_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **EU-Kosovo relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/kosovo/eu_kosovo_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **EU-Montenegro relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/montenegro/eu_montenegro_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **EU-Romania Relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/romania/eu_romania_relations_en.htm (27.06.2008)

European Commission, **EU-Serbia relations**

http://ec.europa.eu/enlargement/potential-candidate-countries/serbia/eu_serbia_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **EU - the former Yugoslav Republic of Macedonia relations,**

http://ec.europa.eu/enlargement/candidate-countries/the_former_yugoslav_republic_of_macedonia/eu_the_former_yugoslav_republic_of_macedonia_relations_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA)**

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50020.htm> (01.11.2008)

European Commission, **Partnerships with the Western Balkans,**

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r18008.htm> (01.11.2008)

European Commission, **Phare Programme,**

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/e50004.htm> (26.03.2008)

European Commission, **Relations with Slovenia,**

http://ec.europa.eu/enlargement/archives/enlargement_process/past_enlargements/eu10/slovenia_en.htm#Overview%20of%20key%20documents%20related%20to%20enlargement (27.06.2008)

European Commission, **Stabilisation and Association Process,**

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/index_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **Stabilisation and Association Process - Background Documents,**

http://ec.europa.eu/enlargement/press_corner/key-documents/sap_en.htm
(01.11.2008)

European Commission, Statistics 2000-2006, **CARDS Programme Allocation for 2000-2006,**

http://ec.europa.eu/enlargement/how-does-it-work/financial-assistance/cards/statistics2000-2006_en.htm#cr (01.11.2008)

European Commission, **The Western Balkan countries on the road to the European Union,**

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accession_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/history_en.htm#sap_agreement (01.11.2008)

European Commission, **EU Security Policy & the role of the European Commission,**

http://ec.europa.eu/external_relations/cfsp/esdp/chrono.htm (11.11.2008)

European Commission, **EU-Western Balkans Summit – Declaration,** 21 Haziran 2003,

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_summit_en.htm (01.11.2008)

European Commission, **The Thessaloniki agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration,**

http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/thessaloniki_agenda_en.htm (01.11.2008)

European Commission, EU Glossary, **Accession criteria,**

http://europa.eu/scadplus/glossary/accesion_criteria_copenhagen_en.htm (27.06.2008)

European Commission, EU Glossary, **Twinning,**

http://ec.europa.eu/enlargement/glossary/terms/twinning_en.htm (13.08.2008)

European Commission, EU Glossary, **White Paper,**

http://europa.eu/scadplus/glossary/white_paper_en.htm (17.10.2008)

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, Home Page,

<http://www.icty.org/sections/AbouttheICTY> (13.08.2008)

İktisadi Kalkınma Vakfı, Sözlük, **ECU,**

<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1098> (26.03.2008)

İktisadi Kalkınma Vakfı, Sözlük, **Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi,**

<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1113> (27.06.2008)

Official Journal of the European Communities, **Treaty Establishing the European Community** (as Amended by Subsequent Treaties), ROME, 25 Mart 1957, <http://www.hri.org/docs/Rome57/Part6.html#Art238> (26.03.2008)

Official Journal of the European Communities, **Treaty of Nice** – Amending the Treaty on European Union, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (2001/C 80/01), 10.3.2001, http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf (17.11.2008)

Organisation for Security and Cooperation Europe, Home Page, <http://www.osce.org/activities/> (26.03.2008)

Peace Implementation Council, Office of the High Representative, Home Page <http://www.ohr.int/ohr-info/gen-info/#pic> (26.03.2008)

Western European Union, Home Page, <http://www.weu.int/> (13.08.2008)

The South-East Europe Cooperation Initiative, Home Page, http://www.secicenter.org/m106/About_SECI (26.03.2008)